

СТЕНОГРАФСКЕ БЕЛЕШКЕ

НАРОДНЕ СКУПШТИНЕ

КРАЉЕВИНЕ ЈУГОСЛАВИЈЕ

ГОДИНА 1

БЕОГРАД 1932 ГОДИНЕ

КЊИГА 3

XVII РЕДОВНИ САСТАНАК

НАРОДНЕ СКУПШТИНЕ

КРАЉЕВИНЕ ЈУГОСЛАВИЈЕ

ДРЖАН 2 МАРТА 1932 ГОДИНЕ У БЕОГРАДУ

ПРЕТСЕДАВАЛИ

ПРЕТСЕДНИК

Д-р КОСТА КУМАНУДИ

ПОТПРЕТСЕДНИК

Д-р АВДО ХАСАНБЕГОВИЋ

СЕКРЕТАР

АНТЕ КОВАЧ

ПРИСУТНИ СУ СВИ Г. Г. МИНИСТРИ, СЕМ МИНИСТРА СПОЉНИХ ПОСЛОВА, МИНИСТРА ВОЈСКЕ И МОРНАРИЦЕ И МИНИСТРА СОЦИЈАЛНЕ ПОЛИТИКЕ И НАРОДНОГ ЗДРАВЉА.

Почетак у 9 часова пре подне

СА Д Р Ж А Ј:

Пре дневног реда: 1 — Читање записника са прошлог састанка;

2 — Саопштење интерпелације народног посланика Милоша Драговића на Г. Министра шума и рудника о концесији Француског друштва за експлоатацију рудника у Бору;

3 — Отсуства народних посланика.

Дневни ред: 1 — Наставак претреса о предлогу буџета државних расхода и прихода са предлогом Финансијског закона за буџетску за 1932/33 годину.

Говорници: Васиљ Грђић, Известилац Ото Гавриловић, Др. Иво Елеговић, Др. Мирко Иванекић, Мита Димитријевић, Др. Милан Секулић, Антон Крејчи, Албин Роман, Александар Додић, Салих Баљић, Др. Владимир Стајинић, Ловро Петовар, Тодор Тошић, Др. Драгутић Костић, Др. Бранко Бараћ, Јован Мисирлић, Др. Тоша Рајић, Др. Богдан Видовић, Шукрија Куртовић и Исо Богдановић.

Прејседник Др. Коста Кумануди: Отварам XVII редовни састанак Народне скупштине. Изволите са-слушати записник прошле седнице.

Секретар Анте Ковач прочита записник XVI редовног састанка Народне скупштине.

Прејседник Др. Коста Кумануди: Има ли ко од госпoде народних посланика какву примедбу на записник? (Нема). Примедаба нема, објављујем да је записник примљен. Изволите чути једну интерпелацију.

Секретар Анте Ковач прочита: Г. Милош Драговић, народни посланик, упућује интерпелацију на Господина Министра шума и рудника о концесији Француског друштва за експлоатацију рудокопа бакра помешаног са златом у Бору. Интерпелација гласи:

ИНТЕРПЕЛАЦИЈА

НА ГОСПОДИНА МИНИСТРА ШУМА И РУДНИКА

Француско друштво борских рудника експлоатише рудокопе бакра измешаног са златом у Бору, близу Зајечара, по концесији, коју је добила 1903 године.

Сазнао сам да се Министарству Шума и Рудника подноси нестипита анализа да у 10 кгг. метала има 17—18 грама злата а извештен сам да у истој количини метала има већи проценат злата.

Тако исто сазнао сам да је овоме друштву признато време од 7 година и неколико месеци у продужење концесије из разлога, да у време окупације овај рудокон није експлоатисан од концесио-нираног друштва.

На основу изложенога, а по праву § 72 Закона о пословном реду у Народној скупштини, молим Господина Министра да ми на једној од наредних седница Народне скупштине изволи одговорити на следеће:

1) За које је време Француско друштво борских рудника добило концесију за експлоатацију рудскога у Бору;

2) Колики је проценат злата, по анализи, у 100 кгр. метала; где се ова анализа врши и да ли је ова анализа тачна;

3) Да ли је овоме друштву признато време од 7 година и неколико месеци у продужење концесије, као време у које није експлоатисан рудокоп у Бору услед непријатељске окупације. Поред тога да ли је у рок концесије признато и време на изједначење календара;

4) Да ли је Борски рудник експлоатисан за 1. марта 1932 год.

Београд

време непријатељске окупације, ко га је експлоатисао, па ако није концесирано друштво, онда да ли је оно примило какву накнаду за експлоатацију у времену окупације од друштва или непријатељске земље, која је ову експлоатацију вршила;

5) Мисли ли Господин Министар предузети какве мере противу француског друштва Борских рудника за неистините извештаје о проценту злата на 100 кгр. метала у анализи, а тако исто и противу одговорних контролних органа, како би се државни интереси заштитили а ово искоришћавање природнога блага наше земље спречило концесионарима на штету државе.

Интерпелант,

Милош П. Драговић, с. р.

народни посланик.

Прејседник Др. Коста Кумануди: Ова је интерпелација достављена надлежном г. Министру. Изволите сада чути одсуства г.г. посланика.

Секретар Др. Анте Ковач прочита: г. Др. Милосав Стојадиновић, народни посланик, моли за месец дана одсуства ради лечења; Др. Стане Рапе, народни посланик, моли за три дана одсуства почев од 3 марта ради хитних приватних послова.

Прејседник Др. Коста Кумануди: Одобрава ли Народна скупштина тражена одсуства? (Одобрава). Тражена одсуства су одобрена.

Прелазимо на дневни ред: Наставак претреса у начелу о Предлогу буџета државних расхода и прихода са предлогом Финансијског закона за буџетску 1932-33 годину. Има реч народни посланик г. Васиљ Грђић.

Васиљ Грђић: Господо народни посланици, чини ми се да је у државном газдинству дошла, што се каже: руда до брега. У државном газдинству наступио је један прелом и случај је донео да тај прелом треба да учинимо баш ми у првом југословенском Народном претставништву. Са једном крилатицом: да је наша земља богата, ми смо дуго газдовали онако, како добар газда не би требао да газдује; протезали смо се, као што се каже, мимо губер. Нешто добре и плодне године које су за неко време омогућиле знатни прилив новца у државну касу, нешто свакако, и зајмови које смо сваке године скоро правили, и аванси на те зајмове и, најзад, и репарације које смо добивали, све то дозвољавало нам је да на тај начин нешто више пошнемо наш буџет.

Међутим, требало је нешто да нас удари јако изнутра и с поља па да се мало освестимо и да видимо, да ми баш нисмо тако богата земља. Богати смо сигурно, према ономе, што имамо у утроби и на кори земаљској у нашој домовини, али то су мртва богатства, ако немамо еретства и начина, да их можемо експлоатисати. С тога и рекох да је требало да дође прво до једног Хуверовог плана о мораторијуму, па да нас липи репарација, на које смо ми, подвлачим, имали и имамо права и по Божијем и по људском праву. Јер, кад морамо да плаћамо дугове, које смо учинили у рату, свакако је право да се и нама не ускраћују репарације, које су проузроковане тим ратом. Ми, народни посланици, треба свакако ту ствар не једанпут него два

и три пута да подвучемо и да кажемо да се нашој држави чини неправда, јер је оштета за рат загарантована уговорима о миру. С тога рекох да ми то треба да подвучемо, то је онај удар који је дошао с поља да смо се мало освестили. Дошла је такође и једна општа привредна криза која је и нас веома погодила. Трећи ударац била је лањска сушна година, која је најшире масе народа осиромашила, тако, да није могао у оној мери плаћати државне дажбине, као што их је плаћао пре. Све ово, као што рекох, деловало је тако, да јасно видимо и осетимо; да ми нисмо богати. Јер богат домаћин може претрпети једну или две неродне године или недеље, кад има оставштине, кад има уштеђевине. Међутим, ми смо увидели само за једну годину дана невоље да наша земља није богата, да морамо много и много да смањујемо наш буџет. Као што рекох ми смо први ти који га овако нагло и јако смањујемо. Према томе сви режими који су били пре нас, у томе су били сувише сплендидни, чини ми се понајвише онај г. Шврљуга, јер је највећи буџет био за његовог режима. Рекао бих ишли неким широко трачним линијама и сад треба да снлазимо на уско трачне. И као што је у газдинству тешко прећи са расипнијег режима на солиднији, сигурно да и у буџету државе неће бити лако наједанпут да то урадимо, да дођемо себи да се протиремо према губеру, т.ј. трошимо онолико, колико може наша земља да поднесе.

Мислим ипак, да је и данашњи буџет велики, јер, према обрачуну како га је господин Министар финансија учинио, ми морамо с главе на главу плаћати по 600.— динара. Сигурно је да је данас то много. Мислим да се није у овоме данашњем буџету смањило много што шта, што се могло смањити, а са друге стране, да ни оне своте, које су у данашњем буџету, нећемо моћи прикупити, особити ако ова криза и даље потраје. Али има сигурно и једно оправдање да се није више у смањивању буџета могло даље ићи зато, што је све ишло прилично нагло, и што, по моме мишљењу, није се ишло ни правим путем, како је требало да се иде у овом погледу. Паљетковало се по буџетима разних Министарстава тако да се изразим, одузимало се овде онде где се нешто могло одузимати. без једног система. Међутим, темељној изради новог буџета требала је, у многим правцима мислим, да прет-

ходи једна темељна и свестрана дискусија о читавој нашој администрацији. Већ су неки говорници нагласили, у којим правцима би се могле учинити извесне уштеде, које не би биле тако мале.

Може бити већ одмах при Врховној управи да би се могле учинити уштеде. Прошли режим пошао је добрим путем смањивањем броја министарстава, али се је свршио са једним увећавањем, чини ми се до 21 Министарства. И у другим ставкама могли би се смањити расходи, кад би претходно била једна мада дужа дискусија. У брзини, којом су ствари текле није то могло бити. Али зато имамо времена пред собом. Наш је период рада четири године, и зато буџете идућих треба више и дуже претресати и настојати да их више доведемо у склад са фискалном моћи нашега народа.

Поред буџета државног, имамо и буџете наших бановина и буџета наших општина. На овоме ћу месту поновити оно, што сам неколико пута споменуо у клубу: Друго је дело, а друго је извођење дела.

Подела наше државе на бановине, да немамо онолико области, колико смо пре имали, сигурно је један потез од највећег значаја. Међутим извођење тога дела није одговарало ономе ради чега је та читава институција установљена. (Одобравање). Мислим да је она установљена, да се административна власт децентралише. Мислим да је установљена ради тога, да се даде нешто већа компетенција бановинама, него што је данас имају. Место тога ни једно ни друго није било. Рекли су ми, и немам разлога да не верујем, да се, тако рећи, у нашим Министарствима није ни за један проценат умањено чиновнички апарат, кадар, (Одобравање) а то је бар изгледало да ће се остварити. Кад се извесне функције преносе са државе на бановине, свакако је логично било очекивати, да ће се смањити апарат чиновнички код државе за онолико, колико је функција бановина примила. То се није догодило. Бановине су успоставиле исто тако један велики административни апарат са готово толико одељења, колико има Министарски савет тако, да су и то постале административне целине у мањем обиму, једнаке административној целини Министарског савета. И ту имају, не референти за поједине ресоре, него начелници, подначелници, секретари и инспектори, дакле један потпуни апарат чиновнички.

Бар да је то спојено са већом компетенцијом бановине, чиме би се растеретила централа, па да се нађе оправдање.

Мислим и сигурно је да ми идемо у подражавању Запада врло много. У том подражавању Запада пошли смо и у овој нашој администрацији. Предратна Србија није ишла толико у томе правцу, јер је била једна сељачка земља, здраво схватала и здраво мислила, и чиновнички апарат није ни издалека био овако компликован као што је сада. Међутим, ми и данас нисмо ништа друго него претежно једна аграрна земља, којој није потребан и не може поднети овако компликован чиновнички апарат, каква имају западне, претежно индустријске, културно развијеније државе. А ми смо наш чиновнички апарат стално веома повећавали и то сигурно увелико је тиштило и тишти економски читав народ. Напоменуо сам, кад смо установили бановине, да би сигурно требало тим бановинама да дамо и већу компетенцију. Просто сам се зачудио како је знатна компетенција бановина. Оне немају ни ту

компетенцију, да, када виде очите грешке централе, не смеју их репарирати. А када јаве централа да је репарира, централа не стигне често то одмах да учини и ако се хвале по нека одељења централе да имају преко 20.000 картона. Наравно да од тога трни служба. Видео сам на пр. у одељењу за просвету у Сарајеву, да рецимо на Илици, има једна школа која нема учитеља, а с друге стране рецимо на Палама има једна друга школа која има две више учитељске снаге. Изменити да од она два учитеља са Пала дође један на Илицу, не може бановина. То питање мора ићи преко централе, централа то често брзо не решава, јер није увек експедитивна, јер је нагомилала све послове, док у бановинама има чиновнички апарат, који би могао те најобичније послове да решава. А овако, док се ова ствар реши, дође где кад и крај школске године. То сам само навео један пример, јер сам се о томе осведочио. А таквих примера има сигурно и у другим ресорима. Сада, када је малој компетенцији бановина још придошла и nestaшица кредита, nestaшица пара, мало ће шта учинити ове самоуправни административне јединице.

Господо посланици, овде је пала реч, која мислим да није требала да падне у оном облику и онако како је речено. Пала је о некој неједнакости племена. Уверен сам потпуно да то не постоји, у оној мери и онако, како се приказује. Ми смо сви дошли у ову скупштину као Југословени. Свакако не би стално на кантар мерити, да ли је свагде ових или оних више или мање. Треба свакако увек гледати, да ли чиновници одговарају својим дужностима и да ли су спремни за свој посао. Али свакако треба сви стално да наглашујемо, да треба да смо једнакоправни.

Као што рекох, нећу говорити о неједнакоправности племенској ни верској, па ни оној регионалној према границама бивших наших покрајина. Говорићу о једној далеко већој неједнакоправности, о неједнакоправности не племенској, верској или провинцијској, него неједнакоправности југозападних крајева према северо-источним и северозападним.

Пред ваше умне очи разастрети ћу карту Југославије. На тој карти обележићу црвеним тачкама наше универзитете, плавим наше средње школе, зеленим наше основне школе. Већ сви сигурно одмах добро видите каква та карта изгледа. Из три наша центра трију наших племена, сјаје највише луче, луче универзитета. Поред њих још у мало умањеној јачини сјаје још две луче факултети у Скопљу и Суботици. Сва три града светле на северу.

Говорио сам и у клубу, а поновићу и овде. Ми се нисмо састали први пут, састајаћемо се, ако Бог да живота још, јер наш мандат траје 4 године. Извесне ствари не решавају се за једну годину, па чак ни једну деценију. Таква једна ствар коју нисмо решили, захтева да се састанемо и разговарамо где и како треба да оснивамо и те наше највеће школе универзитете, где и како има највише предуслова за њих. Ми о томе нисмо никада повели дискусију, увек су у овом питању одлучивали племенски моменти. А читави крајеви, око 90.000 км, читаве бановине зетска, дринска, приморска, врбаска немају ни једног факултета. Дотакли смо овога пута једну ствар, за коју се из Сарајева више година ради. И не можемо да успемо ни то да нас саслушају, а камо ли да нас разумеју и учине оно што тражи-

мо. Упутили смо многим посланицима и сенаторима молбу, да нас помогну да се у Сарајеву оснује шумарско-рударски факултет.

Није то никаква амбиција, нити је то ради тога да Сарајево има један факултет. Сарајево не тражи факултет само ради тога, да је један факултет више. Слабемо ми и у Београд и Загреб и Љубљану из ових крајева наше студенте да се обогате знањем наших највећих умова са ових наших универзитета. Али Сарајево је тражило, тражи и тражиће факултет шумарско-рударски све дотле, док нам људи добре воље не докажу, да наша разлагања у том нису тачна. Ми имамо права на шумарско-рударски факултет зато што су ови крајеви предестинирани, да се горњи факултет управо овде установи. Из једне резолуције коју је одбор нарочити пре неколико година поднео посланицима у коме су били претставници наших највећих економских и просветних удружења износим следеће: „Од свих шума које имамо у нашој држави само у бившој Босни и Херцеговини има 52%. Даље, што се тиче руда, стоји како следи: од утврђених количина угљене резерве која се за целу државу цени на 2.5 милијарде тона отпада на бившу Босну и Херцеговину 2 милијарде, то јест 80% свих резерви. (*Министар шума и рудника Др. Шибеник*: То не стоји). Ову су резолуцију написали стручни људи а не ја. И то стручњаци шумари и рудари. (*Министар шума и рудника Др. С. Шибеник*: Не стоји то према целокупној продукцији). Ако се цифре и не слажу — што Босна и Херцеговина има у рудама и шумама, то се не може демантовати, јер то шуме и руде, које су ту најбоље сведоче сигурно је то наша најбогатија покрајина у шумама и рудама. Ја ћу то да покажем једним доказом из буџета баш самог Г. Министра шума и рудника. То ће бити најбољи доказ. Господине Министре, и у овој години врло рђаве коњуктуре дрвета, укушни приход шума износе у буџету 123,000.000 динара. Међутим само две дирекције шума у Сарајеву и Бања Луци дају 80,000.000 динара. То је сигурно најбољи доказ, да је Босна и Херцеговина богата у шумама и рудама. (*Министар шума и рудника Др. С. Шибеник*: У државним али не приватним.) И рудника имамо највише тамо. С тога и кажем да су тако рећи те земље предестиниране да се ту развије и наук шумарства и рударства, и то у центру тих земаља у Сарајеву на средокраћу. Међутим, господо, то није могло бити спроведено за ових десет година. Требало је да уђе у овај буџет један амандман, који је потписао око 80 посланика и 20 сенатора да се факултети шумарски и рударски пренесу из других места у Сарајево.

Рударски и шумарски факултети треба да се пренесу поновно из других места, где нису уз шуме и руднике, у Сарајево. Тај амандман је одбијен, а да о њему није ни поведена дискусија. Ми ћемо, међутим, све дотле на овоме настојати, док нам други не докажу да факултети ти морају да постоје у престоници, односно у највећим варошима нашим. Овом приликом могу да кажем да су факултети шумарско-рударски у свима земаљама уз своје руднике и да нису по престоницама. Тако у Фрајбургу, у Лијежу, у Сент Етијену, Екобену, Пшибрену и другим местима. Ни један није у општем културном центру, но су сви близу уз шуме и руднике, да могу студенти одмах своје теоријско знање и практично усавршити.

У своме излагању отишао сам мало даље него

што сам мислио говорити о оним првеним тачкама — о универзитетима. Кад би погледали на речену карту Југославије, на плаве тачке које означају средње школе, видели би и ту да су тачке гушће што се иде на север и северо-запад, а да су разређене што се иде југо западу, изузев нашу обалу, која је културним животом живела стотине година и која је ове установе имала.

Међутим и онај трећи ред тачака, жутих, које означају основне и грађанске школе и ту исто тако на северу би се готово додиривале, једва би дотекло простора на хартији, ако би тачке биле веће. Ту се чини сигурно једна неправда једног дела Југословена другом делу. Није то неправда ни Србину, ни Хрвагу, ни Словенцу, ни православном, ни католику, ни Муслиману него је то неправда читавој једној великој области. Верујте Богу, али кад смо били, — немојте мислити да ја ту хоћу себе да истичем, — кад смо били по тамницама под несрећном Аустро-Угарском, мислили смо: дође ли до жељене слободе, да ће браћа у другим крајевима где су културно одмакли, разумети нас и да ће у првом реду настојати, да их мало културно попристигнемо. Јер, ми смо више форсирали и више трошили енергије у томе да имамо најпре своју државу и ради тога смо више на оне ствари издавали, што је било неопходно потребно за стварање једне државе. С тога смо мислили да ћемо у својој држави настојати да један део попристигне други у културном погледу, а не да један и даље заостаје докле други иде напред.

Ја сам изнео једну карту Југославије, карту наших школа. А ако бих бацрио другу карту, карту наших клиника, болница, амбуланти, наших лекара, видели би исти тај случај. Нећу о томе дуго да разговарам.

Кад би бацили и трећу карту, железничку карту, видели би исто. Па ви сви видите како је ту горе на северу згуснуто, а видите доле пуст простор као у Сахари, где немају ни један железнички колосек лонге латевке.

Нећу даље да расправљам о нашој железничкој мрежи. Кад би погледали четврту карту, карту наших путева, видели би исту ситуацију. На овој карти мало ћу се задржати, јер она много тангира мој изборни срез: Гацко, Пиву и Дробњак, особито ове две задње области. Да ми мамо у нашој држави један простор, који, како где, од 40 па до 80 километара унакрст нема ни једног метра цесте, и изгледа још онако, како је изгледало прије Косова, готово како га је Бог дао, кад је ову земљу стварао, не би поверовали. А то је Дробњак, Пила и Голија. Па да је то раван и Боже помози. Равном би се могло ићи. Али није раван, него је то највећи наш планински склоп, где су се два циклоса ухватила негда у коштац, динарске и албанске Алпе и направили чудеса од природе и лепоте, лепоте само од природе, а не од људске руке. Ту пута нема ниједнога. А крај се може мерити лепотом са најлепшим крајевима Европе, не по мојим речима, него по речима пок. Цвијића, који је могао најкомпетентније то рећи.

Господо, преварио сам се, кад сам казао да нема ни метра цесте у овим крајевима. Има, али што има то су само почетци. Како је који посланик долазио, обећао је да ће овде и онде правити цесту. И тако на више места има само почетака цесте, али све то не вреди скоро ништа, јер су то само почетци цести. Али ми не смемо почињати цесте

а да их не довршимо. Ако ништа друго центар овога краја треба што пре да вежемо са првом најближом цестом, да би помогли народу овога краја, а да би и целој свету открили величанствену лепоту грандиозног Дурмитора. Стало би то 20 до 30 милиона динара, па да се овај крај веже са првом цестом, то за почетак.

Ако дуке говорим о овој ствари, ви ћете ме извинити, јер заиста то је крајња нужда и потреба тамо, а на једном другом питању хтео би вам потврдити колика је то невоља, што нема свет у овим крајевима цесте.

Господо посланици, кад сам изабран за народног посланика, сматрао сам у првом реду за потребно да одем у свој изборни срез и да по могућству видим шта је најхитнија потреба његова, а затим да видим, какве су и друге потребе. Као најхитнија потреба, видео сам одмах, да је прехрана становништва. И ради тога настојао сам да у томе правцу што више енергије утроши овде. Још летос знало се, да ће доћи оскудица у овим крајевима, јер је летина била слаба. Ја сам одмах овде у једном комуникеу у јавности изнео да је једино крива наша администрација, не разбирам која и где, крив систем укочене бирократије да није жито на време доведено, да није у тим крајевима доведено до краја месеца октобра — како је могло бити.

Уверио сам се лично у бановини на Цетињу, шта је све предузимано, шта је све реферисано, овамо у Београд и дошао сам до овог осведочења. Тачно се знало давно и давно, још у септембру месецу, колико има потпуно оних невољника, удовица и сирочади гладних, којима треба дати бесплатно жито, колико има оних домаћина, који би за око 20 динара радили на цести, па да им се да за одраду жито, и колико има оних, који би платили жито. И као што вам рекох, то је жито могло доћи до октобра прошле године. Међутим, прво жито, које је дошло у Зетску бановину, дошло је 5 децембра. И шта се догодило? Догодило се то, да је далеко скупије транспортовано, и да није војска дошла у задњем моменту, не знам ни како би било транспортовање. И чак је транспортовање било скопчано не само са великим кваром аутомобила него и са људским жртвама. То је један страховити пропуст наше администрације био и још изгледа страховитији тиме, што се тешко може на неким странама репарирати. Рекао сам, какав је тај крај шавничко дробњачки; знао сам, кад зазадне снег у два пролаза на Равни и на Крнову, да се неће моћи храна дотурити, а то се и догодило. Мени стижу непрестано телеграми. Ваљај народа за житом је велики. И као што вам рекох, док се то могло да сврши на време, то се читава ствар протегла тако, да смо ушли у зиму и снегове и то се не свршава.

Господо, ја сам вас исувише загушио овим мојим стварима чисто мога изборнога среза. Дозвољите ми неколико речи и што се тиче свију нас опћенито.

У овоме Претставништву, у овој Народној скупштини, приликом ове буџетске дебате ниједан, колико сам ја чуо, од посланика није проговорио о нечему, о чему је проговорио Министар Унутрашњих дела г. Сршкић. Мислим да ми о томе треба да проговоримо и да водимо о томе рачуна. Кад сам приликом дебате о називу странке, предлагао, да се та странка зове Југословенска народна странка рекло ми се, да из обзира традиција...

Претседник Др. Коста Кумачуди: Г. посланиче, то нема везе са буџетом.

Васил Грђић (наставља): Мени се чини, моја браћо драга, кад бих ја сада почео да говорим о Марсу, да би то имало везе са буџетом (Смех), јер Марс је једна планета, а ми имамо овде један опсерваторијум и, може бити, кад бих ја рекао, да се мало даје новац за тај опсерваторијум, да би, можда, нешто више сазнали, како људи тамо на Марсу живе, и, евентуално, да би сазнали, да ли једанпут можемо и ми тамо доћи, било би у вези са буџетом.

Стога кад претседник мисли, да нема места о ономе да говорим, ја ћу то прекинути. Моје је мишљење ипак, да је буџетска дебата велика торба, и да би због тога требало да има места о свему да говорим, само ако пристojно говорим, а мислим да сам пристojно говорио. (Живо одобравање).

Мислим ипак да ће бити места да проговорим неколико речи о слободи штампе, кад је било места да о томе говори Г. Министар Унутрашњих дела. Исто тако мислим, да ће бити места да говорим у Парламенту и о слободи збора и говора.

Господо моја, нема тога говорника, који ће мене убедити, да слобода штампе шкоди народу. Слобода штампе наравно у границама закона, али закони према коме ће судити судије, по својој савести, одговарајући Богу, а не да по закону суде и одређују шта ће се штампати, политички фактори, људи, који могу добити наређење шта да се зашлепи. Не може се научити пливати, док се не оде у воду, а не може ни народ сазрети за слободу, ако се њој не научи, и то баш и путем слободне штампе. Наглашавам, господо, лепо је, да смо називом странке хтели да обележимо старе традиције. Мислим тврдо да су те традиције наших старих странака биле и борба за слободу штампе, па се чудим да многи, који су баш изникли отуда, да ништа у том погледу нису још проговорили.

Тако исто, господо, и са слободом збора и говора, треба да се законом осигура.

Аутономију универзитета треба такође да чувамо. Писам био у Финансијском одбору, кад је исти унео један амандман, (§ 28-а), да се редуцира извештај број наставника. Овај амандман је тако стилизован, да повређује аутономију универзитета зато бих ја молио да се та реченица престилизује, да се не вређа аутономија универзитета и ја мислим да се то може са мало воље и учинити. (Чује се: То су радили све сами директори гимназија и професори). Они су можда то превидели. Учињен је, да се благо изразим један грех према нашој академској омладини, па не би било добро да се иде и против аутономије универзитета. Стога бих молио, да се речени § 28-а у том правцу промени.

Наравно, господо, да бих имао још доста да говорим, али време је кратко, одмерено.

На крају ћу само неколико рећи речи о томе дали ћу гласати за овај буџет, или не. Имам о томе једно своје мишљење. Ви који сте били у клубу, знате тачно, како је то мишљење, и зато га нећу овде дуго излагати. Само кажем: ова Влада, кад је дошла у Парламент, она није тражила поверење Парламента. Она га није ни требала да тражи према Уставу.

Према томе, моје је мишљење: да се гласање односи само на ову ствар о којој се гласа. Ту се гласа за закон или против закона, а то не значи, у

исто време, ни поверење, ни неповерење Влади. (Одобравање).

Претседник Др. Коста Кумачуди: Има реч г. извештач Ото Гавриловић.

Извештач Ото Гавриловић: Господо народни посланици, одувек буџетска дебата била је најзначајнија радња сваког Парламента. Управо, из одобравања прихода и расхода развио се парламентарни и представнички ред у Европи. Свака земља, према своме развићу, према степену културе, стварала је себи уставне институције, које ће најкорисније послужити земљи, народу према приликама у којима се стварају. Разумљиво је, господо, да у том погледу ништа није остало вечито, ништа није остало стално; све је то еволуирало према даним приликама. Ако је у Енглеској влада најглавнији одбор Народне скупштине, и ако она мора имати поверење тога тела, да би могла управљати пословима земље; ако у Француској свако „за“ или „против“ значи „бити“ или „не бити“, такав парламентарни ред није у свима земљама. Има и других представничких система где тај принцип поверења или неповерења, бити или не бити, није примењен.

У Швајцарској, господо, којој ми тако често дајемо комплименте и атрибуте демократије, и на коју се често позивамо, у тој Швајцарској, господо, Народно претставништво поставља владу, министре, за извесан рок, за рок од три године, али за три године ни то Народно претставништво нема права да постављену владу смени. Министри одговарају грађански и кривично, износе своје реферате Народно претставништву, и тиме добијају признање, оштрију или блажу критику.

Амерички систем такође је познат, где претседник Сједињених Америчких Држава поставља министре или их отпушта. Они немају право приступа у Парламент, и, према томе, самим тим нема гласања ни о поверењу ни о неповерењу.

Устав од 3 септембра дао је један систем, а из овога се види да ми писмо ван света, да смо и ми добили Устав сличан онима који већ постоје. (*Васиљ Грђић:* Претседник одговара. То је претседнички систем). Важно је цитирати изјаву, с обзиром на Устав од 3 септембра, коју је јуче дао г. Министар Српкић, и у којој је казао: „Ма да смо ми наследна и уставна монархија, а не парламентарна, ма да Министре поставља Краљ, и они су Њему одговорни, ипак ми смо свесни тога, да је то једна морална дужност, да онај час ако би се наша скупштинска већина, која би ускратила нама тражено поверење, да бисмо ми први повукли конвенције.“

Господо, овај систем има ту добру страну, да се не праве министарске кризе на најбезначајнијим стварима; а тиме се пресеца континуитет рада владе, а стварају трзавице у Народној скупштини.

Режими за последњих 10 година, које су нашем народном животу дале доста, дале су и тај минус, да су се министарске кризе врло често отварале и да смо из једне владине кризе, улазиле у другу. Тиме се изгубило у континуитету рада и многи народни и државни посао постављен је на дневни ред Парламента, врло често се није завршио.

Што се тиче буџетског права, у том погледу право Народне скупштине остало је оно исто као и пре, т.ј., оно, које налазимо и у осталим парламентарним земљама. Једно од најважнијих буџетских права Парламента је право буџетске специјалности, т.ј., право Народне скупштине да постављене расходе

расподели по сумама и по својој намени, т.ј. да Народна скупштина, гласајући за партије, утврди њихову суму и намену. Затим је важан принцип да народни преставници одобравају терете, које ће плаћати они који су их изабрали; дакле преставници бирачког тела одобравају терете, који се без њиховог одобрења не би могли завести. Исто тако важан је принцип, да сви издаци потичу од Владе и да их Народна скупштина одобрава. Народна скупштина нема тога права да би она предлагала издатке и повећавала их. Њено је право да ове издатке одбије или да их умањи. Због чега је тај пропис донет, јасно је да је донет због тога, јер кад би Народна скупштина давала предлоге за издатке, никада се не би могао створити ред с обзиром на приходе. Према томе буџет администрације је акт, а има за нас важну политичку страну, која се састоји у томе, што ми одобравамо расходе, на шта се има трошити, као и приходи који се имају прикупљати. Владаина политика и њена тенденција изражена је у буџетским цифрама и ми их одобравамо, да би држава могла да изврши своје најосновније функције. Одобравајући овај буџет од једнаест милијарди и двеста седамдесет један милион динара — ми морамо да будемо начисто с тиме, да оволикоцифром — као што су многи говорници рекли — народни доходак није оптерећен. Ту заблуду о висини цифарској треба разбити и знати, да је народни доходак оптерећен са много мањом цифром. Господин Министар финансија дао је објашњење, и ја мислим да није потребно да поново улазим у ту ствар. Али, господо, важна је ствар колико је народни доходак оптерећен, па и са том мањом цифром, од седам милијарди динара. Чинити компарацију са другим државама, т.ј., колики су буџети расхода и колико пада на главу становника није тачан рачун. Компарација по броју становништва с главе на главу није тачно, јер просечни доходи у разним државама су разнолики и друкчији него код нас, и према томе друге државе и већу цифру могу лакше да носе, као што неке државе и мању цифру теже подносе. Компарација висине оптерећења према укупном броју становништва сасвим је погрешна, јер се и ту мора водити рачуна о раду тога народа и његовој привредној структури.

Једино процентуално упоређење појединих оптерећења народних доходака може да буде база за компарацију. У томе погледу од пре рата и после рата наступиле су велике промене. Пре рата, народни доходак ангажовале су јавне финансије код свих држава свега за једну седмину до једну десетину, т.ј. 10—14%. После рата ствари су се измениле и данас народни доходак у свима државама ангажован је са 25—30%. Готово ни једна држава не чини изузетак. Велика Британија давала је пре рата 15% од народног доходака а сада даје 30%. Француска је 1913 године давала 12% а сада даје 31%. Италија је давала 10% а сада даје 26%. Белгија је пре рата давала 8% а сада даје 28%. Па и код нас, у колико имамо статистику о народном доходу, која је израђена пре коју годину и с обзиром на пад цена, народни доходак оптерећен је са 25—30%. То не може да буде друкчије, јер привреде свију земаља, везане су и сваки потрес у једној држави изазива потресе и у осталим. Потребне једне равне су другима и због тога, све то тако у вези, мора давати исте резултате и није могуће, да у једној земљи народни доходак буде сувише оптерећен, а у другој сувише

ниско. Међутим, господо, није питање само колико је народни доходак оптерећен јавним финансијама, односно фискусом. Важна је ствар, сем тога, какав утицај држава својом финансиском политиком, својом политиком примања и давања врши на народну привреду.

Држава својим примањем истина узима један део народног дохотка, али својим давањем врши такође утицај на народну привреду, јер ствара куповну моћ код оних који су код ње запослени. То не значи да би се лични издаци имали повећавати, али се не може спорити факат да тим давањем, том реком од преко 4 милијарде и триста милиона дин. привреда се освежава и има извесне користи. У погледу материјалних издатака који износе 6 милијарди динара, у колико се троше у нашој земљи дају посла пољопривреднику, сточару, индустријалцу и раднику. На тај начин привреда добија кроз буџет значајну суму. Код дугова, питање овако стоји. У колико ануитети иду у иностранство у толико се народни доходак смањује, а ако је зајам употребљен тако да даје еквивалент ма у коме виду у односу на ануитет онда би биланс у том погледу био изравнат.

И због тога, у данашњим приликама, ако наш народни доходак пада, није важно само постљављати питање: да ли ће у будуће закључени зајмови бити продуктивни, већ је: да ли ће ови зајмови за државну привреду и за општу привреду бити и рентабилни; питање је: да ли та инвестиција има што и да донесе и да се на тај начин покрије ануитетска служба коју собом зајам доноси. (Један глас: Да буде продуктиван). Не само продуктиван него и рентабилан. Између продуктивности и рентабилности има једна разлика: друмови су, на пример, сви продуктивни, јер олакшавају трговину; за државни фискус рентабилност значи нешто више, значи једно примање и олакшање за вршење ануитетске службе. Исто тако утицај државе је врло велики у формирању цена. Кроз трошарину, таксе, царине и тарифе формирају се у велико цене. И баш кад имамо пред собом закон о порези и о трошарини, ми ћемо се позабавити тим питањима и видети на који се начин овај утицај врши на политику формирања цена. Сем тога, кроз овај буџет држава утврђује цене код монополских артикала.

Господо, о трговинским односима, о царинској политици, било је овде много говора. Ја помињем то само узгред, не улазећи у тај проблем, али истичем да она има врло велики утицај на радност и на односе појединих друштвених класа. Јер држава извесне радности својом финансиском и трговинском политиком неке фаворизира, а нека јој може бити равнодушна. Сем тога, држава није данас оно што је била пре; да се брине и врши само најосновније своје функције: просвету, правосуђе, одбрану земље, ред и поредак. После рата социјалне функције држава постале су веће. Имали смо прилике у Финансиском одбору да видимо, да се баш социјалним функцијама државе терети државе увећавају. Ја се слажем са поштованим господином Грђићем, који каже, да кад се помену „пасивни крајеви“ да има људи који ће манути руком и рећи: „Доста са тим пасивним крајевима!“ Не, господо, тако лако тај проблем не може се решити, и скинути с дневног реда, ако се само мане руком. Ти пасивни крајеви су ту, тај народ је ту, он је члан заједнице, тако исто она може постојати и овамо, на пример

у Дунавској бановини. Ви ту имате два артикала чије су цене сада тако мале да утичу на то да ли ће имовинско стање добити извесно померање или ће извесни имовински односи потпуно пропасти. Ја, господо, сматрам да старање Владино, особито у овим данима суше и неродице, да је оно на своме месту и да га она врши према сретствима која има. Нисам за то, господо, да се у овим данима кризе напусти таква једна политика, јер би она била штетна по заједницу и по све нас. Принцип солидарности између крајева и између класа мора се држати и морају се финансијска сретства у колико је то могуће форсирати.

Супротна ситуација постоји у Дунавској бановини у којој је материјална култура врло висока. Кредитни односи развијени и због пада цена жита држава је интервенисала. И тој Бановини потребна је интервенција али у другом облику.

Снижавање пореза и слободна трговина то очекују житородни крајеви.

На тај начин помажући једни друге, ми ћемо изравнати нескладност гледања на ствари. Али је сасвим природно, господо, да је у данашњим данима кризе тешко задовољити све захтеве и све социјалне обзире, у колико пореска снага на с тим и народни доходак опада; Краљевска влада водиће рачуна. О томе поднела је пројекат закон о снижењу земљарине, питање трошарине, питање такса, доказ је, да Краљевска влада схвата напоре и жеље Народне скупштине. Са реформом овог фискалног законодавства надамо се, да ће се учинити велика услуга народу и његовој привреди.

У чисто финансиској политици, важан је постулат постављање буџетске равнотеже, а с тим у вези одмах се поставља, и равнотежа између финансија и народне привреде. Господо, значај буџетске равнотеже у јавним финансијама познат је. О њему не треба много говорити. Она се мора одржати по сваку цену или смањивањем расхода или завођењем нових прихода. Како се на стварање нових прихода самом пореском реформом не може мислити већ то може бити изведено само једном финансиском реформом. Остаје нам онда да одржимо буџетску равнотежу само смањивањем државних расхода. Буџетска равнотежа, уколико се она у овом пројекту предвиђа, заснована је на податцима из прошле године па чак и на податцима из јануара месеца ове године. Али привреда и прилике у свету, тако су променљиве да ми не можемо знати да ли ће поћи на боље или на горе. Могу се десити догађаји и ван привредне домене који могу донети повишење цена нашим аграрним производима тако да прибирање предвиђених прихода буде олакшано.

Господо, буџетска равнотежа има свога утицаја и на вредност националног новца. Ако приходи и расходи нису уравнотежени, постоји увек опасност да се јавне финансије појаве пред вратима државне мисионе банке. И, господо, овде је пала приметба да је аутономија Народно банке сада скучена да није онака каква је била и да је тако рећи изгубљена. Међутим, господо, ја мислим, да аутономија какву је наша Народна банка имала, не постоји ни у једној другој држави. И у другим државама влада има утицај на политику Народне банке. Овде је важно то, да се влада не користи кредитима у Народној банци.

У прошлом Парламенту било је често приговора да Народна банка не врши распоред кредита онако као што би било пожељно. Ја мислим, го-

сподо, да Народна банка која је потпуно сачувала своју аутономију према јавним финансијама, не може да ради више онако као што је радила раније у погледу кредитирања народне привреде. Питање расподеле кредита код Народне банке, интересује и Народно претставништво. Истина први задатак Народне банке јесте да се стара о народном новцу, о одржању стабилности. Важност стабилности новца за народну привреду потпуно је позната. Ми смо генерација која је претрпела инфлацију и ми зато врло добро знамо шта она значи.

Ми знамо шта је то мењање вредности новца. Кад немамо стабилног новца, имамо обману и илузију великом количином банкнота, које нам представљају богатство, а кад све то преобразимо у злато, видимо да смо поред рада претрпели губитак.

Још нешто. Ми смо, господо, дужничка земља и сваки пад новца, значи за нас већи износ за плаћање наших дугова у иностранству. Због привреде и финансија због наших обавеза у иностранству морамо одржати стабилност динара. Често се, господо, помиње овде и питање тешког стања у које је зашао наш земљорадник и то се доводи у везу са питањем валуте. Ја, господо, отворено овде, сасвим јасно, кажем да валутарна политика никакав утицај није имала на то да дугови у нашој земљи постану тежи. Ми, господо, од 1925 године не водимо политику ни дефлације ни инфлације. Наша политика је стабилизациона политика. И према томе од 1927 године до данас динар се одржао на својој вредности, т.ј. 9,12 шв. фр. Али узроци потичу са економског поља, гоњени законом понуде и тражње и цене свих наших артикала диктиране интернационалним тржиштем пале су у својој вредности са 100—200%. Пад цена, а не скок динара узрок је, да су нам дугови постали врло тешки. Однос дужника и повериоца постао је данас врло оштар. И ако говоримо о тежини његовог положаја, о тежини положаја дужника, ми ћемо се сетити и бриге повериоца, чија је брига да ли ће своја потраживања, кад и како, наплатити. Кад се говори, господо, о томе питању сасвим је разумљиво, да зеленашење у кредитне односе не треба увлачити. Зеленашење као друштвено зло има се гонити, а кредитне операције, оно што капиталу припада — камата — сасвим је друго питање. Исто тако као зеленаш, може да се третира и тврдица. Разлика је у томе што тврдица задржава новац, и тиме штети привреду, а зеленаш искоришћује онога коме новац даје. Ја, мислим, господо, да у томе питању дугова, мора се бити врло опрезан, али се мора и врло хитно поступити. Ми морамо гледати да дужнику олакшамо ситуацију, а код повериоца да не поколебамо веру у његове тражбине. Јер, ако би то урадили кредит би био још скупљи, камата би била још већа, капитал би се у земљи сакрио или дефраудирао преко границе. Јер, господо, капитал иде тамо, где осећа сигурност. Данас имате тај парадокс да сиромашне земље дају зајмове богатим земљама. Када је септембра месеца Хитлер имао изгледа да дође на власт, капитал је побегао у Француску и Француска је добила мобилан капитал Немачке. Па и из Пољске, Румуније и других земаља капитал бежи у Француску. Енглеско злато није могло да се задржи и оно је отишло у Француску. Капитал гравитира у земљу у коју има поверења.

Питање дугова како сам обавештен узето је

у оцену од стране Краљевске владе. Не мислим у том погледу давати никакве сугестије. Међутим чињеница је да је највећи део нашег света који дугује зашао без своје кривице у тежак положај. Нико од њих не жели да избегне своје обавезе или да их не плати. На против.

Кад се говори о сељачким дуговима потребно је нагласити да они нису запали у тај положај због тога што нису умели водити своје послове, што нису били добри економисти или што су били расипкуће и што у опште нису водили рачуна о својој имовини. Сељак је остао вредан као што је то и занатлија као и сва наша радиност, али су дошле тешке прилике када су цене свима артиклима пале и услед тога пада цена, дуг је остао цифарски исти, али растојање између дугова и данашњих цена постало је много веће и зато су дугови постали тежи.

Решавање тога питања треба прићи са озричивошћу баш да би учинили услугу дужнику како би и убудуће могао наћи кредите за своје потребе о кризи не мислим да говорим, а најмање о њеним узроцима него хоћу само да констатујем факат да је она светска и да је и нас захватила. Ми нисмо могли да избегнемо из разлога што данашња привреда базира на универзалистичкој основи и што су економски и финансијски интереси толико испреплетани, да је немогуће да пертурбације у једној заједници не осете се и у другој.

Због тога са овим стањем као реалном чињеницом рачунамо и морамо о њој повести рачуна. Све није у нашој моћи да поправимо, јер су узроци светски.

Оно што ми можемо то је да ведрим расположењем па и оптимизмом решавамо проблеме који су пред нама. Ми се не заваравимо да смо без тешкоћа — на против, оне су ту. Али само они народни и њихови претставници који су свесни тешкоћа а имају веру у самопоуздање решеће ове проблеме да са што мање штете изиђу из овог хаоса.

У привредном животу ствари и прилике најјасније су изражене цифрама. И ако цифре најречитије говоре ипак веома много доприносе и психолошки моменти, који су по некад важнији и од самих материјалних фактора. По некад читаве се милијарде губе, читава богатства у берзанским паникама. Губитке не изазивају материјалне промене предузећа чија је вредност изражена у курсу хартија већ песимистичка нерасположења и због немања вере.

Господо, свака реч и свака мисао која у Народној скупштини пада има свој одјек у народним масама. Ако су оне левичарске и сувише радикалне масе се крећу на ту страну у толико пре у овим данима. Али се са сигурношћу може рећи да они који потенцирају тако расположење у народу са овога места, неће бити вођа оних које на ту страну упућују. На чело њихово ставиће се други а не они који данас са оваквим паролама кокетују.

Наша је дужност, да овде не речима него делима што пре и што хитније решавамо ствари и да народу помогнемо. Опозиција критикује. О њој морамо водити рачуна али, исто тако и о народу који пеће речи већ дела, јер му је стање и сувише тешко. Изгледа да је народ сит чисте политике да га ова привредна криза и сувише притискује. Зато чека извесна олакшања. Народ не очекује све јер зна дај све не можемо учинити као што зна и то да све не зависи од нас.

Господо, да ли смо штогод учинили за народ? Господин Никић вели да нисмо ништа учинили. Господо, па ипак смо нешто учинили тиме што смо снизили буџет близу три милијарде динара (то није много) то је релативно, јер је шест милијарди више. Господо, ви ћете питати да ли се са три милијарде снижава терет народу? А ми ћемо одговорити: не.

Господо, са три милијарде није се снизио терет народу, али наплаћивање прихода биће у овој години лакше, с обзиром на ово снижење, а то за пореског платца много значи, јер се од њега више не тражи. Господо, то је напор који је демантовао чак и закон о сталном повећању расхода буџетских.

Друго, пред нама је законски предлог о смањењу пореза — земљарине. Извесно је да ова законска основа начелно одговара народним интересима у овим временима, јер снижава постојеће порезе. Она ће повољно одјекнути у народним масама, па зар тиме нисмо нешто постигли?

Даље, зар није напор у томе што ћемо ускоро решавати питање о трошарини тако компликовано како за фискус тако и по народном оптерећењу. Питање трошарине не решава се тако често, а када се томе решењу приступа, знак је да то изискују велике и хитне народне потребе.

Затим измена Закона о таксама. Па зар се и преко тога прелази као да то ништа не значи. Пред нама су велики задаци, али и велике тешкоће, и морамо имати много оптимизма, вере и самопоуздања, да ћемо ове тешкоће савладати. Онај који нема вере и самопоуздања, својом голом критиком неће народу ништа помоћи. Ми морамо савладати тешкоће реално и до краја и само тако извршићемо задатак који нам је народ 8 новембра поверио. Разном критиком, ремисионцијама, народ неће ништа добити. Ако пођемо тим путем ми ћемо ништа стазима које неће бити конструктивне а најмање корисне. Али, ако будемо реални, свесни ситуације, која није лака и ако будемо били способни, да бар једним делом ублажимо а другим делом отклонимо тешкоће, ми ћемо извршити своју дужност.

Господо, кроз ове буџетске цифре даје се Влади могућност да такву политику пожели и намерама Скупштине изведе.

Жеље Народне скупштине нашле су видна доказа и указима Њ. В. Краља којима се даје аболуција и амнестија трошаринских кривица. Ако томе додате опрост шумских кривица, као и све законске пројекте, који ће сутра бити закони, онда за ово кратко време, ми смо показали, да познајемо народне потребе и да се трудимо да му у овим тешким данима помогнемо.

Председник Др. Коста Кузмануџи: Има реч народни посланик г. Др. Иво Елеговић.

Др. Иво Елеговић: Господо народни посланици, уважавајући тешко народно оптерећење, које резултира из предложеног буџета, и то у овим најмучнијим господарским приликама, дужност је и Парламента и Краљевске владе да подигну морал и ведар дух у народу, како би он могао без већег потреса да задовољи своју тешку пореску дужност. Овај полет и овај морал може да унесе и учврсти у народу само исправном и свесно сходном политиком и Парламента и Краљевске владе; и то само у духу Устава, у духу уставности, и у духу не празне и фразеолошке, него истинске и слободарске демократије. Нема, господо, демократије без демократског духа, који је идентичан са духом уставности.

Нема демократије без демократских инструмената и оних отворених канала, који одводе мирним током горчине, које се накупе у народној души.

Ти инструменти и ти канали свуда у свету везани за дух демократије, јесу у првом реду слобода живе и писане речи, т.ј. слобода договора и слобода штампе. У двадесетом веку и онде где се совјетизам и фашизам не цене као систем прогреса трајније и озбиљније вредности, у свету западно европске и северно америчке демократије, у свету те велике демократије која са презиром прелази преко софистичких доказа најновијих усређитеља маса, као да је демократија на издисају, да је зајмала па даље љубоморно чува и усавршава тековине демократије, пред тим великим светом, великим демократијама, углед, престиж и кредит наше државе само ће порастати поновним увођењем демократских слобода у нашем јавном животу. (Одобравање).

Љуто се варају они који мисле да се елиминирањем на дуже време демократских и уставних слобода могу учврстити и осигурати темељи државе. Пригушена реч, господо, сидази у подземље. Ту настају подземна доштавања и договорања, далеко опаснија и од најрадикалнијих и најконзервативнијих, која се врше на светлу дана. Овакве подземне акције отимљу се контроли чувара државног поретка и опстанка, док демократске слободе управо силе ове актере и мрачне акције да изађу на суице и да открију своје карте. Ако су господо, демократске слободе у извесним приликама експлозив, онда је боље имати тај експлозив на оку, него да их неодговорне руке подривају у темеље подрумских дубина наше драгоцене државне зграде. (Одобравање).

Ми народни посланици, нарочито ми из Хрватских крајева знамо из непосредног опажања, да тамо у народном котлу на жалост врије и кључа. Не дајмо господо, да тај котлао експлодира. Дванајести је час да отворимо вентил по диктату нашега Устава и духу уставности која из њега по нарави ствари извире, као и по постулату и диктату, не оне патворене, него праве демократије.

Ни Влада ни Парламенат док су свесни да заступају добру ствар народну, док верују у исправност своје политике немају разлога да беже од слободе јавне критике, очитовала се она на збору или у штампи.

Чак нам та слободна критика одлично послужује да спознамо макар своје и нехотичне грешке у раду, своје евентуалне пропусте, а често ће нам служити и као изврстан нов материјал за наше конструктивно делање. Сасвим је наипако схватање да још није дошло време за слободну и отворену реч, јер да је још увек погубна да ће се злоупотребити. Ја држим да је управо ово време најпогодније да почнемо макар и сукцесивно оживљавати демократску слободу и то управо сада кад је на окупу Парламенат у који су ушле све саме конструктивне снаге из народа. Парламенат састављен искључиво од чланова који су безусловно верни Краљу и државној мисли. Овакав Парламенат најбоља је гаранција да код нас не може бити ни једнога дана, у којем би се могло у анархистичком смеру злоупотребити слобода, јер је овај Парламенат ту у свакоме часу приправан да једним брзим легислативним потезом буде регулатор здраве и правилно употребљене слободе. (Пљескање).

Још је нешто важно, господо. Јуче је врло по-

питовани Г. Министар унутрашњих дела говорио такође о проблему слободе штампе и договора. Ту је Г. Министар Унутрашњих дела поставио за будуће неке контуре, неке слободе у штампи и договору у оквиру максиме народног и државног јединства. Врло добро! Али, господо, које ће то бити мерило и који ће то бити критериум и тко ће тај бити да просуди да ли је једна изражена мисао у складу са народним и државним јединством. Ми видимо, господо, и то треба отворено да кажемо овде данас, да се чак и говори народних посланика у овој високој кући осакаћују у штампи (Узвици: Тако јел), да се чак налази, дакле, да ни ми народни посланици у овоме и оваквом Парламенту нисмо довољно верни државној и народној мисли! Господо, по томе се види како ово мерило, које је поставио г. Министар Унутрашњих дела, није довољна гаранција оној правој слободи штампе, наравно у складу са највишим државним интересом.

За смирење, господо, духова и за здраво сређивање прилика у земљи, а нарочито за смирење духова у Хрватској и за државни престиж вапи потребно је да се дигне углед овоме Парламенту. Зато ја, држим, да је немудро и противуствано да се цензуришу чак и говори народних посланика, који у новинама излазе изнакажени и скресани, као што данас видимо у „Политици“, где се тангира говор г. Никића, из којег излази само да је глорифицирао овај режим. Народ, господо, има право да у целости и потпуности буде обавештен о свима изјавама и о целокупном раду Парламента, било то коме по вољи или не, а изговор да ова или она реч, предлог, интерпелација, упит, шта ли, није у државном интересу, увреда је Парламенту, јер сваки његов члан добро разликује да ли ће која изјава погодити режим, који није и не може бити идентичан с појмом државе, или је кадро да погоди који велики државни интерес.

Јако ми је што сада у извршавању своје свете посланичке дужности, а служећи се правом што ми га даје Устав, морам да додирнем једну веома тугаљиву ствар.

Господо народни посланици, у Загребу, томе средишту старе културе и жарништа високо развијених правних осјећаја угњијездила се је пракса која је Хрватима све до најновијег времена не само била потпуно непозната, него која је савршено туђа правној свијести и правном осјећају и последњег чак и оног неписменог хрватског човјека.

Примјере овој пракси може се наћи само у аналима средњевијековне шпанске инквизиције.

Ја нећу говорити, господо, о мукама и страдањима учесника у разним бомбашким и динамитним аферама, којима су била изнуђена признања по методама давно преживјеле и већ заборављене средњевијековне тортуре. Дотичне жртве изложиле су своје муке у више наврата пред државним судом у Београду и пред судбеним столовима у Хрватској. Нећу да говорим о тој врсти жртава ни зато, јер се ја за оправдање њихова средњевијековног мучења узимао аргумент да су се под сваку цијену морале похватати нити завјере, ма да је оваква страшна пракса у оштрој опреци с нашим позитивним законима и ма да способне, вјеште и цивилизоване полиције Лондона, Париза, Берлина, Беча итд. улазе у траг и последњем кривцу у најзамршенијој криминалној афери по методама интелигентне спретности, а у најгорем случају по методама т.зв. психичке за-

морености и сметености, никада пак по методама физичке инквизиције.

Нећу да говорим ни о оним биједницима који су издисали под мукама, што су их над њима вршили полицијски органи и који су бјежећи у смрт од нових мука бацили се с највишег спрата и падали мртви на тле полицијског дворишта, отишавши дакле да траже вјечну правду од Бога, још прије него је судски установљено, да ли су криви или некриви.

О свему томе нећу да говорим, ма да је и ради свега тога јавно мијење у Хрватској до крајности узбуђено и ма да је све то на жалост и у иностранство продрло.

Али дижем одлучан протест против нечувених вексација, које се врше над онима, против којих се може изрећи и против којих се заступа и изриче тек казна ради полицијског прекршаја, или које се коначно мора пустити из полицијског притвора као недужне. Примјер таквих страдања пружају нам између других жртава, поименце студенти загребачких високих школа. Оно што се је збило са студентима, који су попут својих београдских другова демонстрирали, срамота је, која се у једној правној држави, као што је наша, мора одмах избрисати суспендовањем и притвором главног кривца, управника загребачке полиције Јанка Бедековића и кривичном истрагом против њега ради злоупотребе уредовне власти, и оних недјела која је том злоупотребом у безброј случајева вршио, а која наш кривични закон обиљежује као злочине.

Ја, господо, нећу овде износити сав онај материјал који ми је при руди у погледу злоупотреба уредовне власти са стране Загребачких полицијских органа и неких средњих начелника у Хрватској; али за илустрацију страха, које се тамо збивају, дозволите ми да Вам дам слику тих мука које се могу сравнити и назвати мукама шпанске инквизиције. Ту се људи везују за руке и ноге и тако везани вешају о чавао, па се затим прилази њима са горећим шибицама и чиковима и пале се на врату, по табанима и рукама; онда се их скида голе и не само мушкарце него и жене, и тако их се батина до несвести и до изнемоглости. (Ставра Трпковић: Је ли вам то Павелић казао да говорите). Ја ово импутирање одбијам од себе, јер ако ми се такве инсинуације добацују, ја онда немам места у овој кући. (Жагор и живо добацавање).

Пошлјески судник Карло Ковачевић: Господо, ја Вас молим за мир. (Чује се: кажите да ли је ово истина или није).

Иво Влговић: Господо, народни посланици, овде је главно питање да ли је ово истина или не. Ако је истина господо, онда ви некоји немате разлога да се узбуђујете, него имате разлога да се узрујавате ради чина који не дају народној души Хрвата да се смири.

Ја не знам, господо народни посланици, шта је оно што вас овде неке узрујава, је ли су то она недела загребачке полиције, или је то за то, што ја та недела по својој посланичкој дужности овде износим. Ја не тражим ништа друго, него да се у интересу смирења духова тамо стане на пут овим зулумима. То је тенденција мога говора. Или, господо, држите ли да ово нама треба и да буд зашто треба. Ја држим да овај жалосни чини и догађаји осим што нам не дижу нигде углед, болно одјекују у срцима, кажем не само свих Хрвата, него ја др-

жим свих нас без разлике. Народна се душа на све ово револтира, и то бунтовно психичко расположење искоришћују непријатељи наше државе у обилној мери. Најгоре је, господо, што се у Хрватској, а ради тога сам то овде изнео, што у Хрватској верују да се они зулуми збивају и догађају, јер то тако хоће Београд и за рачун Београда. Ја вас, господо, позивам не само вас посланике из Савске и Приморске бановине, него нарочито вас, народне посланике баш из Шумадије, да сви једнодушно и свечано одбијемо ту инсинуацију, одбијемо то криво веровање народа тамо и да протествујемо против онога сви заједно што се тамо збива против нарушаја закона, законитости и правног реда, а законитост је управо парола овога данашњег режима.

Господо, тамо се чине насиља у име закона, а против закона, у име власти, а у истини против здраво схваћеног и правилно схваћеног интереса и угледа власти. Тамо баш, где би морао закон и законитост да дођу до потпуног свога изражаја, тамо где би морали бити најбуднији чувари закона, законитости и правног поретка, тамо се, господо, тај закон крши, па се онда немојмо чудити да се ни одоздо закони не поштувају, кад баш они који би морали чувати тај закон и строго бдити над његовим духом и његовом применом кад га они сами овако најбезочније крше и газе.

Господо, ја бих сва ова насиља — видите господо, ја сам изоставио да ту срамоту овде читам, ја имам материјала (Чује се: Доста сте ви казали!) ја бих све ове мјере, које иначе ни један културни ни један човек са најпримитивнијим правним осећањем, ни један човек као човек не може да одобри, ја бих их још и разумио, кад би те страховите мере постигле неке посебне позитивне резултате, рецимо да би постигле евентуално ону сврху, за којом су ови извршиоци насиља можда ишли.

Али ми сви видимо, да су сви ти луди ударци у Хрватској промашили. Један политички процес непрекидно се ниже на други и не види им се крај. Људи су плаћали главом на вјешалима и својом слободом на доживотну, 20—15—10—5 годишњу робију, па, опет, нема мира, ни спокоја.

Треба, господо, мијењати, из темеља мијењати, политику и методе политичке, политички курс, према Хрватима. Хрватској народној души треба приступити с љубављу, искреношћу, с поштовањем и отвореним братским срцем и приправношћу, да се мирно саслушају жеље и тежње Хрвата, њихове боли и жалбе, па све то примити не у улози супериорних ментора и татора, него у улози брата, који с другим братом све заједничке послове ријешава не само споразумно, него и братски.

Ријеч је: да владати значи предвиђати, а у Хрватској владати значи само широко отворити очи и своје здраве погледе сјединити с љубављу братског срца и начелима једнакости и слободе.

Јест, једнакости, или равноправности тако, да се за увијек сузбије хрватски приговор, као да су само Хрвати зависни од Београда, а за Србе, Србију да је мишљење и држање Загреба посве ирелевантно. Јест, господо, постоји зависност и треба да постоји али нашу државну и националну заједницу заједницу наших послова и нашег живота треба тако да уредимо, да та зависност буде обострана узајамна и тако замјенига, да не само што неће бити ни једној страни на терет, него ће на њој обје стране имати свој животни велики интерес.

Треба нам, господо, слободе, више слободе, јер је унутрашња слобода најчвршћи основ и најсигурнија гаранција наше изванске слободе и независности. Силом може да са сумњивим успјехом за извјесно вријеме оперира сваки касапски калфа и сваки жандарски каплар, али оперирати средством слободе и управљати помоћу реквизиата слободе својства су само мудрих и далековидних државника. Не почиња државничка мудрост на сили него на слободи. Само слободан човек и слободан народ може бити задовољан, а задовољан човек и задовољан народ неће и не може никад затајити у одбрани изванске слободе своје домовине.

За слободно и трајно решење односа у Хрватској потребно је прије свега створити у Хрватским крајевима атмосферу помирљивости.

То ће се постићи уклањањем свих негатива из нашег јавног живота, а неке од њих споменуо сам и додирнуо у свом данашњем говору.

Како год се чини, да је држање хрватске опозиције до крајности напето и непомирљиво, ја држим да и ако поштовани господин Мачек, мисли да још и данас чврсто у рукама држи легитимацију народа у Хрватским крајевима, то ипак није порушен ни један мост, који из Загреба води у Београд. Те мостове подржаје сам хрватски део нашег народа, што најјејачије сведочи и доказује лањски триумфални поход нашег Великог Краља кроз Хрватску, и оно неописиво одушевљење народа, којим је и у најзабаченијем селу дочекивао свога узвишеног Владара.

Народ у Хрватској инстинктивно осећа, да је Круна не само потреба режима, који је од данас до сутра, него да је Круна потреба и нужда самог народа, и потреба за његову хисторијску мисију на Балкану, и колу просвијетљеног свијета.

Што сам ја, који сам по свом политичком одгоју, и прератној оријентацији Старчевићанац — праваш, вулго Франковац, дошао амо, то је зато, што ме је из моје вишегодишње резерве тргла чаробна моћ нашег Богом нам посланог Краља, и моје живо вјеровање, да је нама Хрватима сада и у будућности одбрана, јакост, нада, идеал и спас у далековидном, широкогрудном, добронамјерном и племенитом Краљу. Ствар Хрвата треба да се положи у поуздане руке витешкога Краља. То треба да буде максима свих Хрвата, а биће то — Бог ће дати — до скора и максимом и оне крајеве хрватске опозиције, која ће увидјети да нас нити хоће нити може убити братска рука из Београда, јер би она онда и сама усахнула, али да нас у даном часу једне и друге, нађе ли нас несложне, може да смртно погоди тешка песница туђина непријатеља.

Ја сам се, господо, већ у првоме часу нашег уједињења, као по неком вишем, надахнућу, реорјентирао, и то зато, што сам у ново створеној држави одмах уочио силну и драгоцјену једну баш хрватску тековину: до тада поцијенани и на све стране растурени, хрватски народ, ујединио се у једном државном склопу, као никада до тада, од времена Краља Томислава до данас. Тако уједињени Хрвати претстављају силну снагу, која би дошла у питање у свакој другој комбинацији па и у оној апсолутно независне Хрватске.

Господо народни посланици, шестојануарски акт одобрио је одмах у почетку и сам г. Мачек. Гласовита је она његова изјава одмах последије шесто-

јануарског акта: Прелук је откопчао, треба га само сада правилно закончати.

Њ. В. Краљ повукао је линију на којој ће се пришпигнути дугмета на томе прелуку. Остало је још гдјекоје дугме да га, — буде ли у њега добре воље, здраве памети и југословенске солидарности — пришпије и сам г. Мачек. Ја верујем у добар гениј нашег народа који ће нас у најскоријој будућности све без разлике приковати једне уз друге под лозинком: „Све за Краља и за Дом“ (Апстауз).

Поштрејседник Карло Ковачевић: Има реч народни посланик г. др. Мирко Дошен.

Др. Мирко Дошен: Господо народни посланици, сви говорници које сам чуо наглашавали су важност 6 јануара и 3 октобра. 6 јануар био је једини могућ излаз из тешке ситуације наше партијске државе и једини могућ излаз који нам је помогао да амортизујемо све заостале елементе наше партијске државе и створимо солидан терен за нову, бољу југословенску демократију. Трећим октобром добили смо југословенског држављанина и кад смо добили југословенског држављанина, тиме смо *ipso facto* преузели дужност да што пре створимо југословенског човека. Господо народни посланици, ја мислим да оваки говори, који су се овде чули најмање служе процесу стварања југословенског човека. (Бурно одобравање).

Господо народни посланици, може бити нетактичности овде и онде, може бити некоректности овде и онде, али ми, који смо у овоме дому, морамо бити дубоко уверени да нико не може њих да одобри. И ако је било уверења, онда се све ово морало да саопшти нама на један тактичнији начин. Шта смо ми данас слушали у парламенту? Слушали смо стару песму о српско-хрватском питању: Дозволите ми да кажем, ја сам млађи човек, али је моје дубоко уверење да српство и хрватство у овој земљи никад нису били у питању. У питању су били мађарско-германски елементи хрватскога порекла са византијско турским елементима српског порекла, али српство и хрватство нису дошли у сукоб и не може да дође у сукоб. Ја овде постављам смело једну тезу, да је много мање Србни онај коме је српство већа запрека да се са хрватством сједи у једну целину, него онај коме то српство није запрека. Зато што се код њега буње не српске традиције, него турско византијски елементи којих треба да се ослободи, а код Хрвата германско мађарски елементи, којих Хрвати треба да се ослободе. Ако хоћемо да говоримо отворено, највећи Срби и Хрвати у овој држави то су Југословени. Господо, ми овде морамо да будемо толерантни, морамо да будемо на висини и ја, да вам отворено кажем, почео сам да говорим мало друкчије него што сам замислио, али то је за то што сам био импресиониран понављањем једне појаве, за коју сам сматрао, да смо је одавно прошли и коју ја сматрам рецидивом наше народне прошлости.

Дозволите ми да проговорим о приговорима опозиције на режим, које сам чуо ван и које сам чуо овде. Данас нападају овај режим извесни опозиционари у име демократских и парламентарних принципа, па да би могли увидети у чему су њихови приговори, ја бих желео да анализирам наше прилике пре 6 јануара и да се оцени тада важност њиховог става.

У познатоме своме изборном говору, који је држао још 1902 године у Енглеској, славни британски

државник Балфур објашњавао је овако енглески парламентаризам: „Постојана сигурност нашег парламентарног система долази од старе природности наше британске крви која нас оспособљава да будемо политички непријатељи а да у исто време не презамо и од оних који су на противној страни. Велика борба за јединство која је претходила проширењу изборне реформе у Енглеској, у XIX и XX веку није могла да умањи веру код братског народа у способност извесног круга људи. Политичко аматерство широких изборних маса које се појавило после 1905 године, био је ублажено квалитетом енглеског парламента јер су они послали у Парламент прве своје људе. Па и сама појава британске радничке странке 1905 године није могла да избрише познату природну умереност британске крви него се, и после њене појаве давала важност одабраних људима. Демократско проширење права гласа у Великој Британији деловало је на измену енглеског парламентаризма. У првим почетцима британског парламента падале су владе кад су изгубиле поверење Круне. У XIX веку падале су у Парламенту, а после је јавно мишљење постало онај фактор који је обарао британске кабинете. Јавно мишљење било је врло важан фактор и пре изборне реформе, а после тога јавно мишљење постало је онај главни регулатор у енглеском политичком животу. Најсигурнија и најбоља кочица за сваки британски кабинет који је на влади, била је могућност једнога новог кабинета који ће онога момента да завлада државом, чим се први кабинет огрешо о интересе државе, а тај Дамоклов мач то је јавно мишљење, који виси над главама сваког британског кабинета. И поред свега тога што је у Енглеској израђен парламентаризам, ипак је јавно, а не партијско мишљење онај фактор на коме почива цео британски систем, а то значи у главној линији свесни британски држављани. Баш ради тога није у Европи потпуно успела ни једна копија енглескога система, јер се није могла пресадити установа, ако нисмо имали енглеске држављане.

А сада да мало аналишемо и измеримо великим британским метром наш парламентаризам, да видим шта се приговара и у име чије они који те приговоре чине хоће да реше ово стање. Ја смело тврдим да је сваки Србин, Хрват и Словенац претстављен само формално, а у ствари ми нисмо никада имали ни демократију нити смо имали парламентаризам. Ако бисте, господо народни посланици, примили ону интересантну тезу: да је демократија у једној земљи успела само онда, кад јој је пошло за руком да изнесе на површину аристократију интелекта, карактера и морала, онда ће вам бити јасно зашто је скрахирала наша демократија.

Политичко аматерство југословенских широких бирачких маса није ублажено. Нетрпељивост је одлика нашег политичког живота. Ми смо, господо, бирали своје управљаче у наш парламент не зато што су они били спремни него зато, што су били популарни. На тај начин ми нисмо могли избором у квалитету парламента ублажити аматерство наших широких бирачких маса. Локални критериум владао је код нас на свима линијама. На југословенство ми смо гледали племенским очима, на демократију гледали смо очима свога села и свога завичаја, а на наш парламентаризам гледали тако, што смо сматрали да локални парламентарни одбори могу да утичу на управу земље и државне администра-

ције. И док су културни Енглези сачували у својој држави традиције и веру у способност извесног одабраног круга људи, док су културни Енглези аматерство својих бирача ублажавали квалитетом парламента, наши партиски одбори су доносили закључке противу кандидата из вана који су се одликовали већом спремом од локалних људи. То није значило, господо, да се локални људи искључују из политике него да се вањским а спремишим људима у многим случајевима није дозвољавало учешће. Ти закључци противу оваквих кандидата претстављали су заштитну царину према импорту мозга у народ. И као што су у народној економији лоша роба заштићује заштитним царинама, тако се и код нас лош квалитет парламентаризма штити у овим закључцима. И, господо, резултат ових наших политичких заштитних царина било је: опадање нашег парламентарног нивоа. И ја вам, господо, смело тврдим да ниво нашег досадашњег парламентаризма био је много испод нивоа ранијих хрватских сабора и испод нивоа бивших србијанских скупштина. Тон бивших наших скупштина био је нетрпељивост, била је нетолерантност, пуна нетолерантност према противницима, а пуна субјектовних обзира према пријатељима и савезницима. Наша унутрања политичка борба била је далеко од енглеског појма „Организоване друштвене препирке“. Замислите, господо посланици, Енглези и ову борбу странака зову тако лепим именом: Организована друштвена препирка. А ко би код нас био у стању да организује ову друштвену препирку?

Јавно мишљење наше државе није могло да буде фраза нашег будућег парламентаризма и видите, господо, ја могу да вам кажем ово да у државама у којима не постоји израђено јавно мишљење, парламентаризам прелази или у олигархију шефова партиских људи или у партиске одборе. Код нас наш парламентаризам прелази и у једно и у друго. И сада кад је то тако, ја са ове јавне трибуне смело постављам питање свима противницима овога режима: у име чега се они буне. Ако се буне у име Југословенства, онда га сада имамо боље но што смо га икада имали. Ако се буне у име демократије видели сте да је никад нисмо ни имали; а ако се буне у име парламентаризма видите да они траже опет онај стари утицај одбора на државну администрацију. А господа, мислим, да стварне разлоге за једну велику и снажну опозицију не могу имати ни материјално ни формално. У овој скупштини ми смо видели да су се појављивала многа стара питања. Ми, нарочито ми млађи који се никад у своме веку нисмо делили на Србе, Хрвате и Словенце и који смо увек били Југословени, ми нисмо били непомирљиви него смо били људи који су увиђали њихове резоне и њихова мишљења. Па видите, господо, ја ћу сада бити слободан да, као човек који је некада припадао самостално демократској странци, кажем неколико речи и изнесем свој суд о Стјепану Радићу, човеку врло заслужном за наш народ па ћете, на тај начин, моћи лакше оценити и то: којим путем његове присташе треба да иду: да ли путем конструктивног државног рада, или потем центрифугалним и путем разбијања ове државе.

Господо народни посланици, ја смело и отворено тврдим ово. Стјепан Радић је историјска величина у хрватском делу нашег народа. (Узвици: Слава му!). Историјска величина је она личност без које историја не би била оно што је с њоме. Извадите Стје-

пана Радића из хрватске политичке историје, и видећете да она без њега неће бити оно што је с њим. И, господо народни посланици, да ми видимо који би то елементи недостајали у савременом државоправном животу Хрватске, кад не би било Стјепана Радића. Стјепан Радић је био онај човек, који је први тачно и јасно лимитирао границе између клерикализма и хрватског ужег национализма, и тиме дао најбољи темељ за здрав државоправни живот код хрватског дела нашег народа. Стјепан Радић је први дао социјалну ноту хрватском ужем национализму. Стјепан Радић није био класни сељачки вођа Хрвата у оном смислу као што је био Стамболијеки код Бугара, него је Стјепан Радић био послалац једног великог покрета код Хрвата, који је ишао за тим да Хрватску издигне из индивидуалистичко-грађанских сфера и да томе покрету да један социјално сељачки значај. Има и један трећи елемент, који Стјепан Радић уноси у хрватски савремени живот. Стјепан Радић је унео словенску оријентацију у ужи хрватски национализам, и, господо моја, ја овде отворено кажем, ако хоћете и као племенски Србин, што је исто што и Југословен, да је Стјепан Радић унео једно шире схватање у хрватски ужи национализам. И четврто: Стјепан Радић је пробудио код широких сељачких маса хрватски интерес за јавни живот. Извадите ова четири елемента из Хрватске политичке историје, и ви нећете имати потпуну карактеристику савременог хрватства. Замислите хрватство без Стјепана Радића, и ви нећете имати ове тековине које имате с њиме. И ако је то тако, а то је заиста тако, онда сваки Југословен дугује један велики пијетет том истом Стјепану Радићу. (Аплауз и узвици: Слава му!). Ово вам кажем ја, који сам био у оној странци која је много пута делила битке на терену са Стјепаном Радићем. А зашто смо ми делили битке на терену са Стјепаном Радићем? Делили смо их зато, што је Стјепан Радић заиста, у извесним моментима, затрубио био на југословенски узмак. А зашто је затрубио? Затрубио је зато, јер му се чинило да Хрватство још многе послове своје није обавило пре уједињења, које је требало обавити, да би се прешло на Југословенство. Признати се мора, да су Срби били идејно много формиранји и много хомогенији као племе, када су дошли у ову државу. Стјепан Радић је то знао. Трбало је решити проблеме у Босни, Далмацији, Славонији, па када обави и те послове, требало је да пође југословенским путем. И када бисте њега посматрали са гледишта етапа и оцењивали га према моменталној политици коју је водио, дошли бисте до уверења да он није био Југословен; а када га посматрате са гледишта његових идеја и целокупног његовог рада, морате признати да је био Југословен. И са гледишта Панславизма, он је морао бити Југословен. И зато ја држим и чврсто верујем, да пут Радићевих људи иде овамо, у овај парламенат, у овај конструктивни рад, јер би то и Стјепан Радић учинио, да је данас жив. (Аплауз). Ми смо, господо народни посланици, с тим начисто, ми верујемо у то, и ми поздрављамо сарадњу свих чланова хрватског дела нашег народа у овој земљи. Ми их позивамо на најпријатељскију и најбратекију сарадњу, на заједнички рад, што ће они и учинити, јер врло добро знају, да је ова држава у првом реду њихова, па онда наша, јер су они на најистакнутијој тачци географској наше државе. Ја бих имао, на крају свога говора, као заиста фанатични Југословен, да апелирам на све вас у овом смеру.

Господо, у политици треба увек гледати оно што је главно и делити главно од споредног.

Политика је компликована ствар; не можете ви никада добити једну тачну и јасну оријентацију ако се оријентирате према споредним питањима код главних и фундаменталних питања. Главно је питање код нас Југословенство, а јасно је, да то Југословенство нисмо никада имали такорећи до најновијег времена остварено. Главно је то, да смо се сабрали из свих партија људи добре воље који хоћемо да се отресемо свега онога што је у прошлости било. Је ли неки шеф полиције у Загребу или Суботици некога излукао, није важно, и колико год жалим дотичнога, морам рећи, да је то споредна ствар.

У то име ја могу да завршим свој говор. Ја могу на крају свога говора да кажем, да гласам поверење овој Влади, јер у њу дубоко верујем. То чиним зато, да се бацимо на један конструктиван рад у коме ћемо знати да оделимо оно што је у политици главно од онога што је споредно. (Бурно одобравање).

Поштрејседник Карло Ковачевић: Реч има народни посланик г. др. Мирко Ивандекић.

Др. Мирко Ивандекић: Господо народни посланици, узимајући учешће у овој буџетској дебати ја сам се био решио да ћу предложени буџетски пројекат посматрати само са привредне тачке гледишта, а да ћу његову политичку страну пустити из вида. Но како је господин Грга Анђелиновић јуче у своме говору апострофирао и нас Буњевце, износећи о нама неке ствари, то сам принуђен као једини претставник у овом дому оне гране нашег моћног југословенског стабла, да реагирам на његове наводе и да их, у колико су нетачни, исправим.

Господо народни посланици, признајем, да је на жалост било настојања код нас Буњеваца, да од нас направе један посебан народ или бар једну посебну народну мањину, али одмах морам да подвучем, да је ово било за време партијских режима пре 6 јануара. Ово није чињено, господо народни посланици, на основу неког научног етничког истраживања, него из чисто политичко партијских рачуна. Бадава сам им доказивао да је то апсурд, да је то лудост и да је то немогуће, да се то коси са историским утврђеним чињеницама, јер да је колевка наших прадедова љубана у Херцеговини, а од неких фамилија у Далмацији, да у нашим жилама тече чиста славенска, чиста југословенска крв (Одобравање), што се може документовати у сто година унатраг. Међутим то није ништа користило тим партијским и режимским људима у оно време. Међутим, господо, ја ћу да вам изнесем и разлоге зашто је тако чињено међу нама. То је чињено зато, јер смо се ми Буњевци ставили на становиште да ми Буњевци припадамо хрватском делу нашег југословенског народа. Ништа нам није користило што смо износили да се то њихово настојање коси са здравом памети, да ми са таквим настојањима слабимо позиције нашег народа на северу, та срамотна работа трајала је и даље. Требао је да дође тек 6 јануар па да се та ствар коначно пречисти и да се постави нормално стање ствари. Ми смо Буњевци одушевљено прихватили идеју југословенства, идеју народног и државног јединства (Одобравање).

А то смо доказали и на изборима када смо узели учешћа на тим изборима у таквом броју како до сада никада узели нисмо. 90% Буњеваца узело је учешћа у овим изборима, и тиме смо ми доказали

да смо ми за Југословенство, да смо ми за државу и народно јединство. Како смо ми схватили то југословенско и народно јединство, најбољи је доказ да је за мене у Суботици гласало у огромној већини српски живаљ, а са тиме, се господо, ја поносим. Када је дакле коначно скинуто са дневнога реда питање народне припадности нас Буњеваца, и када смо се ми уврстили у редове нашег моћног Југословенског народа, ја прелазим преко тих питања, али имам на господина Анђелиновића да упутим једно питање: не знам, дали је он његове податке црпео из онога стања пре 6 јануара, јер ако их је црпео из тога стања онда има право, а ако их је црпео у времену иза 6 јануара, онда ти његови наводи немају основа.

Сада ћу, господо народни посланици, да пређем на посматрање буџета са привредне тачке гледишта. Ја морам, господо, да изјавим овде са овога места да ја посматрам на тај буџет више песимистички, него оптимистички. Нека ми то не замери нико, јер је и сам г. Министар финансија рекао да и сама Краљевска влада гледа на привредне околности и на друге околности који имају утицаја на рад и састављање буџетског пројекта, да и она сама гледа на те околности више песимистички него оптимистички. Мени, а мислим и вама, господо народни посланици, да ће бити то главно питање, колики је терет који имаде са овим буџетом наш народ да понесе и да однесе. При оцењивању овога питања морамо имати на уму још и то, да наш народ има да поднесе не само овај буџет, који лежи пред нама, него и све оне буџете који имају да дођу и који се из године у годину ређају и према томе у ангажовању садањих снага морамо врло опрезно да приступимо, јер ако се пребацимо могу да настану нежељене последице, може да дође и до сасушивања неких врела државних прихода. Ако је икада било згодно, а оно је сада прилика да се у вези са пореском снагом нашега народа говори о привредној кризи.

Општа привредна криза која је са катастрофалним замахом заватила цео свет, па и нашу државу, створила је врло тешке услове у нашем, нарочито сељачком, свету. По моме мишљењу општа привредна криза има корен у аграрној кризи, а то важи нарочито код нас у нашој земљи, која је у претежном делу аграрна земља. Незапамћени пад пољопривредних продуката није повукао за собом сразмерно и пад индустријских продуката, па је услед тога наш земљорадник дошао до руба пропасти. Нерентабилност његове радности смањила је вредност његовога имања, а нарочито зиратног земљишта. А тиме је доведено у опасност потрживање његових хипотекарних поверилаца. Наш земљорадник, наш сељак изгубио је своју кредитну способност, њему се смањила конзумна и куповна моћ, господо народни посланици, и све је то проузроковало да је доведен у питање просперитет и других грана привреде, занатства, трговине и индустрије.

Господо, из овог кратког констатовања, из овог низа чињеница може да се изведе закључак, да је привредна криза створила код нас једно врло тешко стање, у којој је наш порески субјект децимиран, а они који су остали боре се са нарочито великим тешкоћама. Остао се на овако децимираног пољопривредника навала буџетски терет од 11 милијарди и толико стотина милиона динара, онда ће бити сваком

јасно, да песимизам у погледу висине буџета није баш тако без основа. Говори се, да фискални терет не износи 11 миљарди и толико стотина милиона, него само 7 миљарди, односно да државни и самоуправни терети износе 9 миљарди, а да оне три преостале миљарде отпадају на расходе државних привредних предузећа. Али, господо, ми морамо имати у виду и то, да ова државна привредна предузећа рачунају на оног истог потрошача, који је већ оптерећен са 9 миљарди фискалних расхода, да дакле приходи предвиђени из државних привредних предузећа могу врло тешко да се уберу и да неће бити суфицијент из тих прихода стављен на расположење Министру финансија да њима растерети фискални буџет. Ово је један моменат који треба да имамо пред очима, кад оцењујемо ову ствар.

Господо, прави се компарација између овог буџета и оног за 1926-27, и то из разлога, што је висина овог буџета готово истоветна са оном из буџета за год. 1926-27. Ако учинимо ову компарацију, долазимо до ових констатација. Наша народна привреда год. 1926 вредила је 80 миљарди динара, а данас према најоптимистичнијим рачуну износи 40—45 миљарди динара, а по мом песимистичном рачуну свега 30 миљарди динара. Ако дакле имамо пред очима да је наша народна привреда год. 1926 била оптерећена истом светом којом је оптерећена и за ову годину, онда ова компарација испада на корист оног првог, а на штету овог другог буџета. Ја само констатујем ове чињенице, и остављам вама, да извучете из тога потребан закључак.

Господо, мора се лојално признати, да је Краљевска влада свесна свих ових тешкоћа које сам изнео, у сврху да помогне пољопривредника, донела т.зв. житни закон. На жалост овај житни режим, комбинован са млинским режимом, није донео резултате који су од њега очекивани. Што је томе узрок, далеко би ме одвело да овде износим, али се надам да ћемо имати прилике да се тим питањем позабавимо, када дође на дневни ред законски предлог о укидању односно о модификовању житног закона. Ја хоћу да предочим само ово. Житни односно млински режим дотерали смо данас, кад стојимо четири месеца пред новом жетвом дотле, да имамо у складиштима 17500 вагона преузете а не распродате пшенице, а да се у земљи налази још 20.000 вагона пшенице, која тражи да се пласира.

Из овог несносног стања, господо, ми морамо на сваки начин да тражимо излаза. Извештај Финансиског одбора осврће се на ово стање и он констатује да оно постоји, али је у погледу тога какав излаз треба да нађемо из овога стања врло мршав и слабокрван, апсолутно не указује ни на какав пут, којим би смо могли да изиђемо из овога стања. Ако ми не нађемо тај пут и ако нас нова жетва затече са овом количином старе пшенице, господо народни посланици, наступиће катастрофалне последице за произвођача пшенице код нас.

Господо народни посланици, Краљевска влада осим покушаја са житом, пшеницом, дала је довољно доказа да води бригу о интересима народним тиме што је баш у вези са овим буџетом донела три пројекта и то у сврху да се терет смањи. Ти се пројекти сада налазе пред нама и ми имамо да их ускоро решавамо. То је Закон о трошарини, то је Закон о таксама и о измени непосредних пореза. Мене нарочито овај задњи Закон занима и ја ћу да се у неколико речи осврнем на њега.

По моме скромном мишљењу, смањивање чиствог катастарског прихода са 20% није довољно, није довољно нарочито за наше тамо крајеве на северу, и то из тога разлога што у нашим крајевима тамо имаде огромних заостатака баш у земљарини и то услед тога што наш народ није могао да уновчи пшеницу и да земљарину плаћа. Та мала олакшица, господо народни посланици, која ће се указати народу на тај начин, отићи ће на плаћање камата и опомена и овршних трошкова, тако да произвођачи од тога неће видети никакве хасне, сада кад им је то најпотребније.

Господо народни посланици, ја сматрам, да је требало поћи мало даље и да је тај чисти катастарски приход требало више снизити. Ја сам, господо народни посланици, у томе правцу поднео са својима друговима један амандман овоме пројекту, који се сада налази код Финансиског одбора и ја држим да ће тај амандман како Г. Министар финансија тако и ви, господо народни посланици, прихватити, да би сте олакшали терет ономе народу, који клеца под досадашњим теретима.

И сада хоћу, да се позабавим, у вези са законом о катастру, са једном неправдом, која је учињена бившој Војводини. Та се неправда састоји у овоме:

Кад се 1928 године стварао чист катастарски приход, онда је, не знам према коме рачуну, нађен коефицијент, кључ, којим се има да мултиплицира онај чисти катастарски приход крунски да би се дошло до новог динарског чистог катастарског прихода, па је пронађено, да тај кључ у многим срезовима и градовима бивше Војводине треба да буде 34 а у другим крајевима наше отаџбине 20,25, а у неким и 17 и 18. Кад имамо у обзир, господо народни посланици, да је оригинални чист приход катастарски стварао баш на основу тога какав је бојнитет и каква је класа појединих земаља, онда ми је чудо зашто је кључ морао бити код нас 34 а у другим крајевима само 17. Наш катарски чист приход, господо народни посланици, и у крунској вредности био је већи код нас услед тога што је бојнитет и класа код нас боља него тамо где је коефицијент утврђен са 17. Неразумљиво је, кад се каже да влада једнакост, зашто на Војводину набавити коефицијент 34 а у другим крајевима са 20 и чак 17. Словенија има 17 и 18. (Глас: Хрватска 20).

Ја сматрам, господо, да би требало укинути ову неправду. Али пошто је то један велики рад, пошто је то један тежак рад, сматрам, да ћемо доћи у прилику, да разговарамо о том питању онда, када Влада буде испунила своје обећање, да измени цео порески систем. Сада се говори само о моменталном олакшању, а када дође до тога да се мења цео порески систем, онда ћемо имати прилике да се позабавимо са оним коефицијентом, који је направиле у Војводини, како се код нас каже, у небо вацнијући грех.

Осим ових законских покушаја, којим се до сада пошло да се олакшају народни терети, ја држим да би требало олакшати те терете још са неким мерама. Нећу говорити о мораторијуму, који је једно важно питање, које се не може на пречац решити. Код тога питања има много веома важних елемената, које све треба узети у оцену да се то питање узмогне правилно решити. Али има и других мера којима се може олакшати терет народу. Те мере, на пример, сузбијање зеленацих камата. Томе злу би требало што пре стати на пут. Има закона и код

нас који прописују, да се на позајмљене главнице не може тражити више од 8% камата. Али ако гледамо, како се ти закони примењују у пракси, онда видимо, да се узимају камате са разних наслова камата, затезних камата, и провизија, и досуђује се до 30, па чак и до 40%. Ово је један разлог, који је довео до тога, да је сељака и код нас у тако званој богатој Војводини довео до руба пропасти. Овђе би требало или донети један кратки закон, или да Министар правде изда наређење, којим би упутио судове да имају строго примењивати закон.

Ти камати дошли су на тај начин, што су наше банке подносили свако тромесечје конто рачун свом дужнику, приписивале камате главници, па су рекле дужнику, ако нећеш да платиш, ми ћемо тужити и направити ти тиме трошкова. Ја вас питам, господо, шта је могао онда да ради такав дужник, кад му се овако стави нож на грло, што је могао друго радити него потписати поднесени му рачун. Тако је главница расла са каматама све догле, док није онај дужник доведен до руба пропасти.

Господо народни посланици, ово су моји погледи са привредне стране гледишта на овај пројекат, а како ја имам поверења у Краљевску Владу јер је она дала доста и довољно пута, не само речи него и доказа, да она има у виду интересе целокупнога нашега народа и како ја сматрам, да ће она и у колико дође у питање буџетска равнотежа, наћи начин заједно с нама, да очува оно што је г. Шећеров нагласио, да очува благајничку равнотежу, ја овде изјављујем, да ћу за овај буџет у начелу гласати. (Одобравање и плескање).

Политрејсидник Карло Ковачевић: Реч има народни посланик г. Мита Димитријевић.

Мита Димитријевић: Господо народни посланици, буџет и претрес о буџету у свакој парламентарној земљи даје могућности, да се отворе дискусије у свим правцима политичког, финансијског и културног живота једне земље. У буџету је полазна тачка за све те врсте дискусије. Ми смо имали прилике овде да чујемо неколико говора, који носе карактер искључиво политички и обратно, чули смо такође неколико говора, који носе карактер чисто финансијске и економске политике.

Ја сам сад у недоумици шта би овде било важније. Да ли је важније узети у претрес унутрашњу политику наше земље, или говорити о буџету. Ја сматрам да је буџет овакав какав је, — тако је казао сам г. Министар финансија, ми га имамо ту, и критика о њему, на жалост, не може га изменити. О унутрашњој нашој политици, међутим, осећам се више повучен да говорим због важности тог проблема, и због неколико говора изречених овде. Поменућу г. Анђелиновића, г. Лончаревића, г. Никића и г. Елеговића, и мислим, да на свој начин благе дискусије ујем с њим не у полемику, него у разјашњење. Прво са г. Анђелиновићем, Г. Анђелиновић, који има један леп темперамент и који говори од срца, поштено, често пута по свом познатом темпераменту казао је, више него што је можда и он сам замислио. (Смех). Ја ћу да узмем по реду из новина, из „Политике“, неколико његових мисли. Ја сам их контролисао са стенографским белешкама да потврдим јесу ли тачне. Прво, г. Анђелиновић рекао је, да је чак и жалио, што диктатура није била заведена одмах још 1918 год., и каже: „Ја сам стојао на становишту да је за нашу државу, нову створену државу, и за наш народ, који је политички био у стварању, нај-

боља форма владавине диктатура“. Сматра да је у томе моменту нужно било, да се уведу диктатура, дакле још 1918 год. Господо, не само да је ово наопако и несрећно мишљење, него вас питам како би се могло замислити да једна победничка и братска војска, каква је била наша, и која је кроз демократију, нашла своју живу снагу, и кроз њу водила борбу са империјалистичким недемократским државама, какве су биле Аустрија и Немачка, како би таква једна војска и таква држава, као наша Србија ослободилачка — могла да покаже кроз диктатуру своје лице хрватском народу, који се налазио у положају очекивања слободе, али не и насиља. А свака диктатура, у овом случају, било би насиље. Ово пак што је наишло после, и што се од 6 јануара 1929 год. назвало диктатуром, то је једна очајна нужда, и на томе не треба да се заустављамо. 6 јануар је добио једно признање приликом дискусије наше Адресе. Велики је то догађај био у томе, што је политички био нуждан, и што је 6 јануар био само средство, а да је био циљ, то би била једна тиранија, која не одговара нашој земљи, и никад неће одговарати, а специјално наш узвишени ослободилачки Краљ неће имати потребе да диктатуром влада народом.

Сама диктатура, господо, јавља се тамо где се атрофира највиши државни ауторитет. Јавља се у Шпанији и Грчкој, али у нашој земљи са снажним изразом и ауторитетом народне Династије, и с великом историјском прошлешћу нашега Краља, диктатуре, господо, не треба, нити је у ствари било диктатуре. Био је само један пролазан режим који је суспендовао један до лудила раздражен Парламент и Устав, који је постао немогућан, али тога истог тренутка је речено највећим ауторитетом Његовог Величанства Краља, да Он остаје веран парламентарним традицијама својих предака и свога Високог Родитеља. Он је то и доказао 3 септембра. Било је несумњиво много и много људи који су говорили да је оно стање од 6 јануара, тако звана диктатура, добро и потребно, и да треба да траје још 10—20 година. Онога тренутка кад је наш Краљ видео, да је настало смирење духова и отклоњено оно зло, из чега је избила за време прошлог парламента она луда партијска страст и распра, она несрећна ситуација у Скупштини, која се тако страховито илустровала крвљу и убиством, онога тренутка, можда на изненађење многих реакционара који то нису желели, дошао је проглас Његовог Величанства Краља за уставни и парламентарни живот.

Г. Анђелиновић каже: „Да смо ми онда, 1918 године примили диктатуру за неколико година, у сврху онога што сам мало пре казао, да створимо предуслове за наше национално уједињење, и у исти мах да створимо предуслове за нормално функционисање демократског националног живота, можда не би имали потребе све до 6 јануара 1929 године да посегнемо за том формом владавине“. Да смо онда, господо, примили диктатуру десило би се оно, што се дешавало за време орјунашког насиља у Хрватској, и у коме је једном таквом насиљу на личном разрачунавању од руке брата г. Анђелиновића пао један Хрват. Не знам шта је то било, да ли проводиран напад, или нужна одбрана, или што друго. Нећу никога да оптужујем, па ни самог брата г. Анђелиновића, који се или бранио, или нападао. Али то је само једна слика, да се унапред види каква би изгледала диктатура, која би била примљена

1918 године. То убиство и многа друга у орјунашким уличним расправама показују, колико је то била погрешна и наопака мисао г. Анђелиновића, кад је могао да жели и тражи диктатуру баш у томе времену.

Господо, ми данас имамо Устав. Тим самим пред собом имамо једну политичку перспективу, какву такву, и она је означена једним Уставом, док диктатура не значи никакву перспективу. Устав илустрије државу и народ. Сам Устав није ствар, која се не мења. У овом тренутку Уставом је обележена гаранција, да ће се са једне на другу етапу наставити уставно-демократско развијање наше земље.

Сви смо имали прилике да видимо и чујемо како је долазило у недавној прошлости до извесних потреса у политичком животу. Чули смо и апологију о г. Стјепану Радићу из уста његова некадашњег младог противника, што сад лепо доликује г. Дошену, иако је он био баш на оној страни одакле се из круга г. Светозара Прибићевића ударало и дрвљем и камељем, и свим и свачим против г. Стјепана Радића. Камо среће да првих пет година нашег уједињења није било тих заблуда г. Прибићевића и његових људи, о путовима и методама нашег уједињења. Камо среће, можда да бисмо се развијали у једном здравом односу Срби према Хрватима, и много боље него што се показало. Кад је Стјепан Радић, после једне претходне акције на прибирању народних хрватских маса на једној линији, и кроз једну дисциплину, схватио да је време да своје масе окрене путем признања свега оног, што карактерише и означава нашу земљу, онда је г. Прибићевић из противног табора говорио да се је Стјепан Радић окренуо за 180 степени. Ако се за питање за колико се степени окренуо доцније г. Прибићевић, кад се он сам, обрнутим једним луком, окренуо и приступио Радићу, и дошао да га окрене са пута и да помути једну тек створену ситуацију, да унесрећи један добар и паметан пут, на који је био ступио Стјепан Радић. И створен хаос све је више растао. Господо, ја сам имао ту велику срећу да са покојним Стјепаном Радићем будем у то доба не у односу обичног пријатељства, него у односу интимном, у односу душе према души, у односу најближег осећања, и ја вам кажем, да пок. Стјепан Радић у томе хаосу није био иницијатор, него трагична жртва. Историја ће дати то признање. Више није потребно говорити о Стјепану Радићу, јер његов култ иде у историју и живи дубоко у народу. Важно је овде рећи, да се Стјепану Радићу никада није дало да заузме једну позицију, и када би заузео једну опредељену и здраву позицију, онда је увек било људи који су га свима сретствима и тајним силама гонили и терали са те позиције, а међу њима, први је био г. Никола Никић. Дакле, г. Стјепан Радић увек је био гољен са свога здравог пута. Није г. Радић био превртљив, како се злурадо говорило, него му је терен подриван испод ногу. Најизразитије био је у служби Краљу и Домовини. Ко је био на Радићевим зборовима, видео је, шта је значила појава Стјепана Радића пред огромним морем људи, кад се дигне као пророк да узноси име нашег Краља Александра Карађорђевића. Ја вам кажем да је то било једно оживљење нове свести о држави, а сама идеја о величини народног нам Краља прошла је кроз хрватски народ на један вибрантни и најдубљи начин, а може се рећи да је то било преображење хрватскога народа вером у

Краља, и у спас наше државе кроз династију Карађорђевића.

Па ипак, морам признати, да су и поред свег овог преображаја духа, остале и даље заблуде и стваране су кризе у влади да се идеја о Народном Споразуму компромитује и разбије. Жалим што овде није г. Српкић, јер он је живи сведок једне такве типичне кризе, кад су се заврзле ствари око питања хрватске заставе на загребачкој станици, тако да се није могла криза решити ни у самој влади. А криза је била отворена на питању хрватске заставе, и на томе, како се смела истицати хрватска застава на станици приликом дочека чехословачких парламентарца. Међутим, није прављено питање о истакнутим српским заставама, и истом случају на београдској станици. Криза је отворена на интригама „рекла-казала“, поглавито инспирисаних из круга људи г. Светозара Прибићевића, тада скинутог с владе и огорченог непријатеља Ст. Радића и Народног споразума. Кад сам ја отишао у Загреб, и Радићу рекао, да је криза отворена, он је, у чуду, послао г. Узунувићу онај карактеристични телеграм: „Чуо сам да сте дали оставку и криза отворена. Не знам зашто? итд.“

Имао је права Стјепан Радић да пита: не знам зашта? Заиста, сиромас Стјепан Радић никада није знао, зашто је као министар био скинут са једне позиције, прво он сам, а после и други његови, зашто је гуран са једне линије, коју је био заузео и на којој је достојно служио Краљу и Отаџбини? Да продужим. Кад се, дакле, криза није могла решити, господо, ни у Парламенту, ни у Влади, сам Стјепан Радић, са мном на једној малој шетњи до Авале, и у разговору о свему, мирно и добронамерно нашао је врло просто решење кризе и поручио, да се он сам разговара са једним чланом Владе. И ту смо били нас тројица: г. Радић, г. Српкић и моја маленкост. И тада је у једној класичној мирној нађено решење, шта више, тада је дата о политици Народног Споразума једна историјска декларација, у којој је констатована велика државотворност покојног Радића. Сведок је о свему томе г. Др. Српкић. Иза тога, господо, шта је дошло? Дошле су опет нове интриге, клевете, пертурбације, пала је крв, и дошла је озбиљна криза народног и државног јединства. Дошло је суспендовање парламента и Устава. Сад је враћен и Устав и Парламент. Али у хрватском делу народа није све решено тим самим, што има хрватских посланика овде. Морам казати још и ово: Може бити да смо имали мало више обзира и такта, да смо били мало прибранији, и мало мирнији, и да смо схватили положај друге стране као и свој, може бити да много што шта од свега, што данас имамо не би дошло. Јер, да није било хапшења, безразложног хапшења г. Влатка Мачека; да није дошло све оно што је затим, на жалост, дошло, може бити, да би смо се ми нашли у бољем положају пред важним моментима, и могли бисмо рачунати на много боља решења ситуације него што је наступило.

На крају, господо, треба још једном нагласити да је рад Стјепана Радића био у суштини толико користан, да се то одмах осетило, јер чим га је нестало, диже главу она црна и мрачна сила клерикалска. За доказ, прочитаћу шта се са те стране све каже, и како се лудо каже. Јер је црна клерикалска сила добила свој размах баш тиме, што нема данас у Хрватској оног снажног народног вала, који је

својом јаком личношћу и својим слободним духом и мислима усталасао кроз хрватске масе Стјепан Радић.

У листу „Народна Свијест“ од 10 о. м. фебруара, бр. 6. (Један глас: Где излази тај лист?) У Мостару. Дубровачки бискуп г. Царевих публиковао је своју посланицу приликом десетогодишњице ступања на папски престо Пија XI. У тој посланици налази се и ово место:

„Са његове трокруне тијаре блиста сјај, као са ниједне Краљевске круне на земљи. Толико је већ краљевских круна бачено у прах и заборав, а папска тијара блиста ето у сјају сунчаном. То је онај божански сјај, пред којим се прегнба свака друга круна земаљска“.

Треба ли тумачити смисао ових речи? И какав би одговор добиле ове речи да је жив Стјепан Радић?

Завршавам с овом пријатном констатацијом да се и од стране Владе, а у речима г. Сршкића, привлаче тај политички утицај и рад Стјепана Радића. Али шта бива даље?

Сад ћу рећи опет нешто што сам слушао из уста самог г. Мачека. Пре свега треба поштено рећи да је г. Мачек Влатко на видан начин признао мудри акт од 6 јануара 1929 године. И кад сам му у једном разговору рекао: „Ипак треба да нађеш неко одређење“ — он ми је одговорио: „Ја нисам никад ни био постављен у положај за то, нити ми је дата слободна могућност да се изјасним: напротив, бачен сам недужан у затвор, а кад сам као некрив пуштен од суда у Београду, није престала хајка на мене“. И заиста, господо, кажем вам, ко данас жели да оде г. Мачеку, он не може тамо да дође, ако не прође поред три детектива. И свакога ко изађе од г. Мачека, они га одмах питају како се зове, а ако неће да каже, они онда иду за њим, па ако опет неће да каже како се зове, онда тај каже: „Ја сам агент, изволите са мном у полицију“. Господо, ја жалим то, и кажем: наш Устав, који има за циљ да кроз Југославију сабере концентрацију свих елемената народне енергије, тај Устав не одобрава овакво противзаконско ограничење слободе личности, и слободу кретања. Министар унутрашњих послова г. Сршкић у своме говору нагласио је потребу угледа Парламента, али тај углед Парламента зависи од тога, како га ми сами подржавамо и колико га високо држимо. „Углед Парламента — рече г. Сршкић — треба све више и више уздизати“. А углед парламента, господо, не допушта ограничење ни чије личне слободе, ако нема пресуде и основа за то. Г. Сршкић умесно вели, да је крајње време да подижемо углед Парламенту. Али можемо ли да подижемо углед Парламента, ако се не обезбеди исто-времено и слобода штампе. Лична слобода сваког исправног грађанина и слобода његова кретања, уз слободну штампу — први су услов за подизање значаја и угледа Парламента.

Ја не примавам мишљење г. Сршкића, који каже: „Господо, ја знам да је закон о штампи и режим штампе строг, и немојте мислити, да смо и ми сви одушевљени за такав један строг режим. И ми знамо значај штампе, али знамо и рђаво дејство рђаве штампе. Ми знамо, шта је та рђава штампа пре 6 јануара значила. Ми знамо, да је за 20 јуни и за оно крвопролиће у Скупштини за половину крива наша несавесна штампа. И, господо, кад је она сарадник свих недаћа пре 6 јануара, требало је онда ту рђаву

штампу стегнути, и ми смо је стегли, свесни одговорности, да радимо једну тешку али корисну ствар“.

Господо, ово овде није тачно. Свака штампа има за дужност да региструје све, што се дешава, и могу да кажем, да се наша штампа највећим делом ограничила само на регистровање догађаја који су се тада, у та зла времена, дешавала у Парламенту.

И према томе, господо, немамо рђаве штампе него имамо само рђаве догађаје, које штампа региструје. Немојмо да се бојимо штампе. Пустимо је слободну и дајмо јој могућност да она добије свој размах, а кад штампа постане слободна, онда ће ово што ми у Скупштини радимо проћи кроз душе народа, оживеће у масама, а неће се дешавати да се наше речи разбијају о ове зидове и остају као у једном стакленом звону. (Одобравање). Потребно је дати и слободу личности, је рје она од увек постојала. Потребна је слобода кретања као и слобода дома. Нека се једанпут окрену ти нежељени пратиоци са прагова људи, који нису криви, и нека се не спречава духовна слобода и њихов слободни живот. Зашто да стоје они пред вратима тих људи? Ја вас питам, господо. Замислите се ви да за вама иду три сенке, да кад отворите врата увек видите три сенке, како би вам било? Скидајте детективе са прагова тих људи, па ће бити да ће они у једној слободној психологији наћи могућности за слободно и боље одређење.

Ја сматрам да проблем наше ситуације, није тежак. То је проблем такта, проблем мудрости, а ми треба добро да знамо да је перспектива за сваку сутрашњицу све тежа. Немојмо пренебрегавати и губити из вида тежину и озбиљност наше ситуације, па мислити да је све онако како ми видимо, или хоћемо да видимо и да је све онако како нам се каже. Има опасности о којима се не говори, има ствари које се не виде, већ у дубини ћуте и поврве и кад се не надамо, у једном моменту врло тешком и врло судбоносном. Ја сматрам да ми морамо да мислимо о сутрашњици. Ми у вези са буџетом говоримо само о економској кризи. Господо, није то само економска криза. Никад од памтивека није било кризе оваквих размера, која се преноси са једне области на другу, и са свих страна концентрише се на оно, што је битно у животу људском, на душу његову. Није то само криза финансијска, економска, то је једна психичка депресија, то је једно очајање, то је у исто време и криза производње, то је у исто време и криза капитала и криза поверења, и то је у исто време како рече Господин Министар финансија — циклон неповерења. И сад пред таквом кризом, немојте мислити да имамо неку Бог зна какву повољну ситуацију. Ево, ја ћу вам поштено казати: Немамо, господо, повољне ни финансијске, ни економске, нити какве друге перспективе. Ми морамо да радимо са свих наших десет прстију, морамо да вршимо једну трансформацију нашег друштва не само према неким законима, већ и у новом духу и уопште да развијамо један велики талас новог поверења у нас саме и у односе наше.

Парламенат није само за то да се у њему констатују извесна факта или да се у њему одобрава или напада. И пријатељ Елеговић покушао је да изнесе у вези с полицијом извесне тешке ствари, које су се тамо, у Загребу, десиле. Ми смо те ствари и чули, господо, приликом процеса који је био овде у Београду, неке су још тада поменуте. Оне су заиста речене, али нису све потврђене. Оно што

треба нагласити, то је, да говорећи о свима тим стварима, треба да се најде могућност за њихово проверавање, и ако ја верујем да су за половину тачне, али сам и за оно даље: да се поведе истрага и ако се утврде да се изреку казне онима који се означе кривим.

Ја сматрам да многи наши непријатељи црпе из наших говора, који су често пута добронамерно изречени, један тежак материјал, који се баца са највећом злурадошћу преко иностране штампе, преко оне непријатељске штампе, која има за циљ да руши све наше напоре и која каже: у Парламенту је речено то и то (Један глас: Па ви кажете да нема рђаве штампе). Ја кажем има непријатељске штампе, оне у иностранству. (Један глас: Имамо и такве код куће коју финансира иностранство!) То ми није познато.

Зато ја, завршујући овај део чисто политичког говора, немам времена да уђем у дискусију о самом буџету, али у место свих констатација морам рећи једно, да су се у личности г. Министра финансија, читајући и прегледајући буџет и његов експозе, осећале две личности: једна личност официјелна — Министар финансија, друга је личност — стручан човек, добре и лепе финансијске спреме, који сам и као неку врсту ограде и оправдања побија оно што је изгледало као да је тврдио. И према томе његова реченица, на страни 6 оправдава ову моју констатацију. Ту се вели: „Краљевска влада тежила је да удовољи пре свега захтеву да данашњи буџет не премаше привредне могућности земље — па даље: „Јер смањењем државних расхода иде се за тим, да се фискално оптерећење народа сведе на што мањи ниво.

Да ли је све то тако? Ако се смањују и фискални терети, то треба да се види не само у цифрама расхода и прихода, већ и на оним изменама, у текстовима оних закона, по којима се дотични порези, као многе таксе или друге дажбине плаћају. Ја нећу да улазим у ове цифре које сам, истина, спремно, нити хоћу на томе да се задржавам. Чини ми се да сам своју дужност испунио тиме што сам поводом буџета говорио о општој политици. А о буџету ћу казати ово: Буџет је онакав какав је. То поштено каже и г. Министар финансија. Ми морамо да разумемо да овај буџет не треба као буџете ранијих година и узети га за нормалне приходе, за добру кашу и добро сунце, за добру бербу, за добру жетву, и за нормалне економске прилике. Данас се не може казати ништа ће се да деси за две недеље унапред, а камоли за читаву годину дана.

Господин Министар финансија израдио је један буџет и поштено се оградно на многим местима на пример: када је казао да проценат оптерећења, не може, није лак и повољан, или кад је признао да за сва предвиђања не може бити афирмативан и т. д. Кад је тако није оптимистички ни за национални доходак који једва достиже 30 милијарди, док међутим пре 4 године, пре падања цена производа, био је и 90 милијарди, а сад три пута мањи, док државни дуг у исто време имамо стабилизовао на 37 милијарди. Кад се све то узме у обзир онда се дође до закључка да и г. Министар финансија не верује у много штошта што тврди и у шта и нико други не верује, а то је: шта ће донети сутрашњица а још мање какву ће нам ситуацију донети догађаји после месец дана. Али ја сам увек са највећом радошћу признавао заслуге младим људима који се

на државном послу афирмирају, много више њима, него ли старим људима, који су нас често разочаравали. И ја верујем да ће г. Министар финансија мудро pazити на све оно од чега се сад оградно, па све оно у шта ни сам није веровао, управо за шта није имао могућност да предвиди, јер нема барометра за ову велику нашу кризу, у којој падају и крахирaju и економске највеће организације. Сетимо се шта је све наступило после њујоршке катастрофе у којој је пало 1920 банака, и у којој је пропало толико ситне народне уштеђевине у износу од више од 60 милијарди. Нема, велим, у овоме моменту барометра, којим би се све то могло предвидети. Али, господо, ми зато треба да пратимо извршење буџета, да се старамо да се он извршује као што треба. Нећу, такође, овде говорити ни о томе да житни закон није добар. То и влада зна. Мени се чини, да је то једна кућа склона паду, па је боље да је ми сами срушимо, него да се она сутра сруши сама уз велику катастрофу.

Што се тиче раздужења сељака, и ту има ваздан проблема. Али поводом тога хоћу да кажем само ово: У јавном праву постоји формула: *rebus sic stantibus* — т. ј. ствари се решавају према стању у каквом су у даном промењеном моменту. Та је формула из јавног права прешла у приватно право. И ја мислим да је овде потребно да се констатује прво каква разлика постоји између задужења које је учињено пре три, пре четири, пет или и више година, према тражењу исплате у овоме моменту, онда кад су цене пољопривредних производа биле велике и сада кад нису никакве. Нека се узме формула: *rebus sic stantibus*, нека се она и овде примени и нека се помоћу ње заустави велики апетит банака, које су баш у овоме моменту кад пропадају најопасније. Јер и змија кад се смрви и пре него угине, њен је отров тада баш најјачи. Зато будимо пријатељи сељацима и спасавајмо њихово раздужење! Банке треба зауставити тамо где то гравда и логика захтевају, а то је да њихови поверилачки захтеви за задужења сељачка у прошлости буду у сразмери ценама пољопривредних производа, из ранијих према садашњем времену.

Сад имам да учиним још једну напомену односно наше социјалне и пољопривредне перспективе. Мене за овај мах интересују Министарство социјалне политике и Министарство пољопривреде. Да почнем прво са Министарством пољопривреде.

Буџет Министарства пољопривреде смањен је за око 62 милиона. Ја сматрам да у овоме буџету није требало вршити никакво смањење. Ја држим да би цела Народна скупштина одобрила и гласала пре зато да се смањи буџет Министарства унутрашњих дела, који је смањен свега са 9% а да се никако не смањује, или можда чак и да се повећа буџет Министарства пољопривреде. Ја налазим, господо, да ми у овом моменту кад се налазимо у једној великој пољопривредној кризи не радимо у томе Министарству на научној спремању, на планском спремању једне наше аграрне политике. Данас су све земље у велико приступиле изради једнога државнога плана за пољопривреду. Све оне спремају научну могућност и истражују како ће из земље извући највише користи што их она може дати на бази једнога здравога предвиђања. Ми у Министарству пољопривреде тога немамо. Ми имамо свега пет огледних станица и то у Београду, Загребу, Љубљани, Осеку и Сплиту. А немамо ни једне на

Југу. А шта би значила једна огледна станица на Југу, то се лако може схватити. Та би огледна станица дала могућности да се тамо, где наше културне биљке највише успевају спреми и типизирају пољопривредни производи који ће дати могућности да наши производи на страним пијацама нађу лако прођу. Ја вам, господо, не говорим ништа што вам није познато. Ви сви знате да наши производи на страним пијацама наилазе на врло велике тешкоће, да се често одбацују само због тога што нису типизирани. Наше вино, на пример, не наилази на прођу коју би заслуживало по свом квалитету, зато што није типизирано. Оно стога иде само за мешање.

Кад говорим, господо, о вину хоћу да изјавим да сам и ја присталица онога, што је овде већ наглашено: да га треба ослободити трошаринских терета којима сада оно подлежи. Уместо што се оптерећује вино, нека се оптерети пиво, чија производња и иначе не стаје толико скупо, а међутим продаје се скупо, и што индустријом пива баве се до стотине породица, а вином сав народ, а негде и искључиво.

Друго, господо, што бих имао да напоменем, то је да ми немамо селекционих станица које би учиниле да почнемо првим корацима да радимо на планском подизању наше пољопривреде. Јер ако хоћете да имамо планску пољопривреду ми морамо добро проучити нашу земљу, и испитати шта и где, на коме месту, може да успева. Кад то будемо учинили, кад нашу земљу будемо реонизирали, кад је будемо поделили на реоне и утврдили где која биљка може са успехом, са најбољим успехом да се гаји, онда ћемо спасти нашу земљу од пасивних крајева. Ми нећемо имати пасивних крајева више, кад тамо где не успева пшеница гајимо оно што тамо успева, а тамо где не успева оно што се сада гаји, будемо садиле оно што се буде као најкорисније показало по резултатима које буду ове станице даде. Русија је у том погледу много учинила и она би нам могла послужити као добар пример.

Сматрам да у исто време треба да извршимо комасацију земљишта да би дали могућности да се пољопривреда развије и на један јефтинији и на један рентабилнији начин. Само оваквим начином, ми се можемо помоћи у овој великој кризи која је не само нама него и у целој свету створила највеће тешкоће.

Господо, што се тиче Министарства социјалне политике, казаћу вам само једно, и нећу улазити у све детаље. То је једино у свету Министарство социјалне политике које не води статистику незапослених. Ми врло добро знамо шта значи статистика незапослених, или осигурање незапослених радника. У извесним земљама осигурање незапослених радника, то је прва дужност и можда благодарећи само томе осигурању, те се земље спасавају од буна и унутра у земљи обезбеђују себи мир и поредак. Ми, господо, тога немамо. Како сам сазнао из Радничке коморе, биће око 200.000 незапослених радника, и од ових има од прилике 70.000 професионалних, а остали су они бедници и несрећници који иду из вароши у села и обрнуто. Они иду у села угучени и разносе своја очајања враћајући се из села у вароши, јер се не могу да исхране и на тај начин још разносе очајање и раздражење.

Господин Министар финансија унео је у осигурање мислим 3,6 приноса, јер се досадашњи принос

показао као сувише мали. Али они који о томе воде бригу кажу да и тај принос од 3,6 од осигурање радника неће бити довољан и како чујем једва је довољно за осам недеља осигурања у толико теже, што се тим приходом, од 15 милијона плаћају највише железничке карте. (Један глас: Подижу они домове за станове управника или не знам кога). Они то дижу у споразуму са Владом. Али ја одбијам то да се у овоме времену велике кризе сме казати за осигурање да је оно експлоататор и сисавац који сиса народ. Напротив, то је велика дужност, која треба да занима и Краљевску владу, и дотичног Министра.

Још једно питање: Ми смо имали један закон о радњама, који је израдио господин Јаша Продановић може бити од пре 25 година и у то време тај закон био је напредан, али се сада показао као сасвим недовољан. У духу садашње југословенске државне политике приступило се изради унификације одредаба радничких односа, у каквом се духу унификације изводе и други закони. Овај је закон примљен и обнародован. Ја питам господина Министра трговине и индустрије, какав је разлог да тај нов закон о радњама који је прошао све процедуре, који је примљен и објављен, па ипак још се не уводи у живот. Постоји опасност да се тај закон одложи још за шест месеци и ако то буде, бојазан је да ће се одложити и за других шест месеци. Према томе не треба задржавати све ове ствари које ликвидирају тешку ситуацију, ту, господо, нема два наестог часа, он је већ прошао, треба одмах сва зла ликвидирати, јер ако се ликвидација не изврши одмах, она оставља после тога многе и многе зле последице.

Ја сам изложио своје мишљење, и сматрам да ћу своју дужност испунити, ако на крају омет подигнем апел на Краљевску Владу: прво за слободну штампу, друго за слободу личности и треће за слободу њиховог кретања. (Пљескање и узвици: Живео!).

Политрејседник Карло Ковачевић: Господо, са вашим пристајком ја ћу ову седницу да прекинем с тим да се настави по подне у 3 и по часа. Прима ли скупштина? (Прима)..

Седница је прекинута у 13 часова.

Послевак седнице у 15 и по часова.

Политрејседник д-р Авдо Хасанбеговић: Настављамо, господо, данашњу седницу са данашњим дневним редом. Реч има народни посланик г. д-р Милан Секулић.

Др. Милан Секулић: Господо народни посланици, прво Југословенско Народно представништво приступило је решавању државног буџета. Народ је овим дошао у положај да буде обавештен о кретању државних прихода и расхода. Народ који дајбине плаћа има права да дискутује о буџету своје државе пред најширом јавношћу. То је његово најсветије право, и Народна скупштина исто врши као што видите, стручно, озбиљно и достојанствено. Народ се у буџетским дебатама у првом реду изјашњава о политици своје владе. Ако са политиком владе народ није задовољан, он ће Влади ускратити своје поверење. Народна скупштина у буџетској дебати, осим критике политичког рада владе, разматра са формалне стране реалност буџета.

Оцена финансијске политике владе и реалност буџета били би олакшани када бисмо имали податке

о кретању народне производње, и податке које би прикупао и сређивао стручни државни апарат, и када бисмо имали ми завод о проучавању коњукура, онако како је то препоручио проф. Билимовић. У недостатку оваквих података, ми смо упућени на цифре из разних министарстава и буџета.

И наше финансијско стање и наша пољопривредна криза је последица огромних структурних и коњукурних промена и перипетија у производњи целог света, која је у великом превирању и формирању. Зато ћу се у првоме реду позабавити светском аграрним кризама, ренеркусија којих, је и наша криза.

На нашу аграрну кризу у највећој мери утицали су и детерминирајући елементи светске народне привреде. Према наводима проф. Билинга, у економској историји света зна се за три велике аграрне кризе. Прва пада у предратно доба од 1876—1896, друга у ово, после рата, од 1920—1923, и трећа, након паузе од 5 година од 1928 која и данас траје. Крај ове, са научног и емпиријског гледишта, није предвиђен, и не може се рећи да ли иста данас кулминира.

Предратна аграрна криза била је последица огромних обрађених територија и колонизација у Северној Америци и Јужној Америци. Последица велике понуде био је страховити и нагли пад цена. Нешто пред крај 19 века, јужне државе америчке почеле су, прво постепено, а затим у убрзаном темпу да врше прелаз од аграрне државе ка индустријској држави. Пучанство се је почело брзо повећавати. Експорт житарица ускоро престајаше, и пољопривреда се пред рат не само поправила, него се, услед настале коњукуре, почела и да развија.

Сасвим други карактер има светска криза између 1920—1923. Безин разлог није у великој понуди, него у падању трајиве. Пала је потрошачка снага великих индустријских држава, а нарочито Немачке, које нису тражиле житне производе, те су цене истих почеле раширено да падају.

Према констатацијама Немачких завода за испитивање коњукуре износила је светска производња свих житариских врста, изузев Кину и Русију, за међувреме од 1925 до 1930 године свега 3005 милиона тона, у самој 1930 години родило је жито 107.7 милиона метарских тона, ражи 25.4 милиона метарских тона; јечма 53.5, зоби 86 милиона метарских центи.

Изгледало је да ржаве жетве у години 1926 и 1927 неће имати замашнијих последица. Данас је међутим јасно, да су те године биле већ претече треће од великих светских аграрних криза, која је почела 1928 године. Ову кризу сада изазива већа понуда. Ова је настала услед основних промена у начину производње житарица, у Канади и Сједињеним Државама где је привреда постигла јако снижавање производних трошкова, до којих је дошло за време умањене потрошачке снаге европских увозних држава. Критично стање је постало јасно 1928 године, која је донела богату житну жетву, и морало се погоршати 1929 године када је Европа мање житарица увезла. Стокови непродате робе у пудовима, и гомиладе су се. Код таквих прилика долази још и богата жетва 1930 године која изазива катастрофалан пад цена.

Револуционисање светских пијаца жита дошло је услед померања северо Америчке житне продукције са истока на запад, где је подузимачки дух

фармера, примећујући све резултате, како са хемијског, тако и биолошког гледишта, рационализације, а помоћу трактора, успео да полу суве и неплодне крајеве обради с помоћу Драјфарминга јер је имао јефтине наднице, јефтин кредит и јефтину цену за земљу. Последица тога био је страховити пад цена жита. Пад цена жита изазвао је и пад цена осталих житарица.

На пад цена и после 1925 године првенствено и одлучно је утицала понуда која је бивала све већа. Она је последица хиперпродукције, која настаје у читавом низу аграрних производа и сировина већ од 1925-26 године.

Према статистичким подацима, светска производња пшенице је била годишње у просеку 1904-13 у 1029 мил. метарских ц.; 1921-24 била је 1000 мил. м. ц.; 1925-26 била је 1174 мил. м. ц.; 1927 године била је 1192 мил. м. ц.; 1928 године била је 1272 мил. м. ц.; 1929 год. била је 1159 мил. м. ц. а 1930 године била је 1200 мил. м. ц.

Дакле од периода 1921 године до 1924 и од 1925 до 1928 године пораст је пуних 17.3%, несумњиво већи по прираштај становника. Али и према предратној производњи, прираштај исте је у свету већи по прираштај живља (од 1913 године до 1926 за 6%, док пшеница за скоро 12%, све сировине 16%.) У Европи је за то време онала потрошња пшенице тако, да Европа троши на главу 191 килограм пшенице, на место 212 кгр. пре рата, или док је становништво било порасло за 14% пала је потрошња пшенице од 748 на 700 м. ц.

За то време су земље с оне стране океана повисиле извоз пшенице са 136%, а брашно са 70%. Сувишни вишкови нагомилали су се тако, да је 1931 г. пре жетве светска резерва у пшеници прешла 250 милиона м. ц., док је још 1929 г. била испод 130 милиона м. ц. Старо је сазнање економске науке (узрало још из XVII столећа) од Григора Кинга, да цене добара не скачу сразмерно расположивим вишковима, односно мањковима, него далеко преко сразмере. Да је услед структуралне коњукуралне кризе светске привреде морало доћи и код нас и до аграрне кризе и да је последица исте сасвим исте сасвим разумљива, кад се узме у обзир, да смо и сами аграрна земља, која је своје вишкове извозила.

У чему се показују појаве кризе код нас.

И код нас је производња аграрних производа из године у годину расла, а цене су несразмерно надале, те је сељак почео да тоне у дуг. Поред свег обиља у житарицама стоци и сточним производима, завладала је у земљи скупоћа артиклима, која је несразмерно велика, а која нарочито притискује нашег сељака, који је дошао у т. зв. „маказе“ и постао жртвом диспаратитета цена између пољопривредних производа и индустријских производа. Аграрна криза изазвала је даље кризе и осталих привредних грана и привредних слојева, занатску, трговачку, банкарску итд.

Према индексу међународног биро-а рада у односу према 1913 г. врло је висок ниво цена у Југославији.

У јулу 1931 био је у	Сједињ. Државама	71.2
„ „ „ „ „	Француској	82.1
„ „ „ „ „	Енглеској	68.1
„ „ „ „ „	Немачкој	78.4
„ „ „ „ „	Италији	68.7
„ „ „ „ „	Југославији	73.8

То значи да живот у Југославији није јефтин.

Општи ниво цена изражен у тоталном индексу Народне банке био је у децембру 1930 г. 78%, а у децембру 1931 67%, а то значи са 22% односно са 32 и 8% мање. Динару је вредност дакле скочила, за цило годину дана са 32.8%. Имамо национални повац, који има велику вредност, а сељак мора да продаје своје производе у бесцење. Један сељак је то карактерисао овако: динар није више онако мали, да га можеш метнути на длан, динар је велик као точак. Падање потрошње жигица и соли доказ је осиромашење народа и немање новца за важније животне потребе сељачког народа.

Дизање вредности новца није ублажило кризу, јер цене индустријских производа нису надале. Заштитне царине и картели су и даље остали, те је дошло до тешке преадужености сељака, до пропадања средњег сталежа, и тешке кризе у занатству, и приватном чиновништву. Само се по себи намеће питање раздужења дужника, али само у ономе смислу, да се задуженима помогне, да се могу одужити.

Пре одговора на питање: како се то може постићи, треба знати у чему је тешкоте решења наше привредне кризе. На то ћемо питање одговорити, када се позабавимо са нашом трговинском политиком.

И наша влада тежи да нашу политичку независност утврди економском независношћу наше државе. У том правцу и води своју трговинску политику. Економски зависи једна држава од друге ако њезин национални капитал није довољан за развитак њезине привреде, ако нема свог стручног особља за вођење исте, ако је упућена на страна саобраћајна средства, и ако је њезино повчано тржиште слабо или малаксало да не може да просперира без помоћног страног повчаног тржишта.

Последнице ратног искуства су, да све државе теже аутархизирању народне привреде. Жели се постићи еманципација од страног капитала и осталих реквизита економске подвлашћености.

Та се тежња манифестује у борби националне привреде, да у земљи створи такве привредне услове, да је сама у стању, својим сопственим производима снабдети све потрошачке потребе, чиме отклања зависност националне потрошње од страног увоза.

Привредна структура наше земље детерминише правац овог покрета. Заштитним царинама и другим погодностима потпомаже се развијање наше домаће индустрије, која треба да снабдева наша домаћа потрошачка тржишта. Овај користан покрет на стварању националног капитала, и националне индустрије, има и својих тамних страна. Претставници неких развијених индустрија добро забарикадирани од нападаја слободне утакмице, не задовољавају се да искоришћују своје монополисане положаје у организовању скромног грађанског дохотка, него, утамаљујући незаштићено занатство, и по принципу да „велике рибе гутају мале рибе“, покушљају и отежавају живот нашег највећег конзумента, најнезаштићенијег и са свих страна економски везаног конзумента, — нашега сељака.

Да би свој привилегисани положај још лукративније утврдиле, неке се индустрије здружиле у картеле, да у истима диктирају потрошњу по вољи цене својих производа.

Хорибилно високе цене домаћих индустријских артикулова, поред високе цене страних индустријских добара, значе једну нарочиту врсту опорези-

вања и то у корист приватних привредних интереса, а на штету привредних интереса нашег сељака и осталих слојева народа.

У држави, као код нас, где картели имају монопол потрошачког тржишта, јефтину радну снагу и минималне трошкове производње, уверен сам да Краљевска Влада неће пропустити да оцени потребу донашања закона о картелу, заснованог на принципу националне солидарности. Зар се може, господо, одобрити да картел квасца, продаје један кгт. квасца за 32 динара, кад га исти кошта 9 динара. Зар није страشان говор ових бројева.

Код картелисане индустрије треба имати у виду, и чијим се новцем стварају и одржавају картелисана подuzeћа, и дали је у истима уложен национални капитал или страни, дали новац добивен у виду суперпрофита остаје у земљи, или се из ње износи, дали се овде корисно употребљава у циркулацији новца, и промету добара, или се он износи. Ако се износи, тада се истим богати странац, који може бити и несавесник, дакле наш непријатељ. На овај начин се умањује национални доходак, и тада се повећава пасива нашег трговинског биланса, а то је једнако тешком оштећењу домаће привреде, а нарочито нашег сељака.

Ово је случај и са творницама гвожђа и шећера. У нашој држави, од 9 фабрика, осам је у погону. Постоји 5 дин. по килограму заштитне царине. Како је већи део акција у страним рукама, то се дивиденда већином износи ван државе. У нашој држави кошта фабрику један килограм шећера свега 3,30 дин. а фабрика га продаје око 6 динара, те на сваки килограм заради по 2,70 дин. Узмете ли у обзир да се у прошлој години произвело и потрошило 8,500 вагона шећера, онда је чист добитак око 300 милијона динара.

Прорачунато је, да код нас картели годишње зарађују 240 милијона динара чистог дохотка.

Зар није страشان говор ових бројева?!

Утврдивши да наш сељак страдава у т. зв. маказама услед пада житарских производа, и сточних производа с једне стране, и услед високих цена индустријских добара с друге стране, и да је криза осталих привредних грана и друштвених редова, не заборављајући ту и адвокатски сталеж, дериват аграрне кризе, да повучемо две конзеквенције да предузмемо две мере. Прва је конзеквенција да је централно питање наше привредне кризе проблем високих цена индустријских производа, и да се аграрна криза не може решити никаквим помагањем у раздужењу сељака, јер би он без решења питања цена поново пао у задуженост. Друга је конзеквенција, да је питање помагања задужених народних слојева, јединствено питање, и да је исто у узрочној вези са првим. Сваком преадуженом друштвеном слоју треба помоћи, да лакше поднесе отицату својих дугова, по у првом реду и нарочито сељаку, чију бригу нарочито морамо водити, јер извор добра и зла целе нације, налази се у благостању односно несрећеним приликама сељачког сталежа.

Стога нам треба предузети прву меру, а та је да се поведе офанзивна привредна и финансијска политика ради сузбијања високих цена индустријских производа, а друга мера је, да се предузме такође офанзивно економска политика ради сузбијања јефтиноће пољопривредних и сточних произ-

вода, да би се доšlo до једног стабилнијег нивоа цена, који неби био изложен великим променама.

Радити дакле на дизању јефтиних цена, и сузбијању скуких цена, није једноставан и брз поступак, јер се ово питање не може решити само у границама наше државе, на једном сразмерном малом привредном подручју. То је замашан задатак, и тај спада у домен међународне економске политике, која мора поћи тим правцем, ако хоће да одржи досадашњи поредак ствари.

И ако се од данас на сутра не може једначино решити питање дуговања дужника, оно се може у многоме ублажити и могу се стварати и олакшати прелазни у нормално економско стање. Предуслови за такву привредну и социјалну политику јесу: да се чувамо звучних и упадљивих парола, које не воде рачуна о стварности, а погодне су да инфлацирају необуздану машту и колективне страсти. О томе треба онако говорити као што је говорио наш уважени друг г. Живацшевић и г. Отоп Гавриловић. У правцу олакшања раздужења сељака желимо да Краљевска влада чим пре спреми мере о ликвидацији житног режима, о наплати предузетог и неисплаћеног живота и о увођењу слободног промета у земљи, и да спроведе у живот закон о аграрним односима, да сиротиња дође до земље. Као даље мере за олакшање стања дужника јесу предложена три закона, закон о изменама и допунама у закону о порези, о трошаринама и таксама, као и могућност ревизије дугованог пореза. Према процењеном националном доходу, који је износио 1927-28 око 80 милијарди, а данас износи око 42—45 милијарди, одишта је тешко фискално оптерећење народа, како је то рекао и сам г. Министар финансија буџетом од 14 милијарди 280 милијона динара, односно са 8 милијарди и 700 милиона фактичног финансијског оптерећења. Овоме оптерећењу треба додати самоуправно оптерећење од 3 милијарде и 866 милиона динара, колико износи расходи свих самоуправних тела. На ипак, ово је најмањи буџет за ових пет година. И ја сам уверен да ни један Министар финансија не би могао, не би ни смео направити један буџет, који би био далеко мањи. Ваците на улицу од 177.033 чиновника неколико десетинахиљада а с њима пензионерима којих има на 55 хиљада, смањити плате испод животног минимума, значило би учинити један страховит револуционаран гест, који би имао недогледне последице. За ово би требало не финансијске куражи него лудачког фанатизма. Ако се игде не смеју правити гимнастичке акробације, то је, како је рекао г. Министар финансија, случај код државних финансија.

Ја сам уверен у реалност буџета, кад је исти резултат финансијских компонента у једном одређеном финансијском оквиру, који се не може без опасности да не преле, насилно сужавати ни ширити. Буде ли се г. Министар финансија, у што несумњам, опрезно служио добивеним овлашћењем у финансијском закону, и буде ли код овлашћења имао увек у виду неповредљивост благајничке равнотеже, овај буџет неће донети разочарења. Код извора прихода могло би се приметити да је предвиђено смањење земљарине са 20% мало, ако се не би имало на уму да је ово једна од мера за саширање села, и када се не би имало на уму већ изложено начелно становиште. Идеал би био да се и земљарина још знатно снизи, да се трошарина на алкохол укине, када би то било могуће. Данас не постоје

финансијски предуслови за то, стога треба настојати да се трошарина знатно снизи, и да је никако произвођач не плаћа а и не подноси. Трошарина је психолошки најтежа врста опорезовања.

Ми, Војвођани, као што сам рекао, одавно смо знали за овај облик порезе и нас је на исти, још и нарочито, потсетио г. Милован Лазаревић, који је у своме говору рекао од речи до речи и следеће: „Овај систем пренет је и пресађен из покојне Аустрије у нашу Југославију. Овај систем, који је постојао у оном делу док је Аустрија била жива, морао је се подносити. Народ покојне Аустрије, који је робовао, а робу се могло наметнути шта хоћете и он је све морао кутећи подносити. Али је ли то разлог да се овакав систем задржи?“

Ове ме речи као преставника поноснога Новог Сада заболеше и ја морам да изјавим да нама ни као робу није могао нико наметнути шта хоће, и ми не бисмо баш све трпели, да нам се хтело наметнути, а што би било у опреци са нашим поносом.

Наша народна егзистенција сачувана кроз векове доказ је наше снаге и нашег поноса. Заборавља се да смо ми настањени били у баруштинама и земуницама панонске равни, што је пластично приказао Црњански у својим Сеобама, заборавља се, и да смо се борили са окрутном и суровом природом, и да смо је победили претворивши те баруштине у најплоднију житницу, заборавља се да смо се борили са туђинском племенском и културном најездом и да смо је победили. У борби са јачим туђином ми смо и крв нашу проливали кад год је то наш понос и интерес захтевао. И у томе су нас у прошлости помогли и наши дични шумадинци.

Али још једну примедбу. Нас је слушао г. Милован Лазаревић и раније, чуо је наше тегобе и у ранијим Народним скупштинама, јер ми смо пуних 13 година говорили о тешким пореским теретима, који су важили на територији Војводине, а нарочито о трошарини, коју смо ми тешко подносили. Примећујем да су је тешко подносили и слојеви владајућег мађарског племена, јер су је и они плаћали. И тек сада устаје да грми против исте г. Лазаревић.

Код финансијског прихода, имао бих да предлозим строгу финансијску контролу над оним страним предузећима, која се сакривају под именом националних друштава, и која не плаћају одговарајуће државну порезу. Ја не одбацујем под сваку цену увоз страног капитала, али сам одлучно противан да страна капитал у виду картела врши праву пенетрацију наших привредних подручја. Ја сам одлучно противан да страна акционарска предузећа код нас стварају филијале тобоже под видом комисионарских заступстава, генералних заступства итд. Бива да често то чине на начин који се коси прописима кривичног закона, јер се у лавиринту законских прописа увек може да нађе начин како да се легално протоколирају код наших судова. Звучно национално име таквих предузећа често привуче у управу тих необавештена лица, која и не сањају да речена предузећа нису национална. На овај начин та предузећа добивају салтус кондуктус, да могу заробљавати нашег потрошача, и да могу свакодневно штетити наш национални доходак. С тога молим Господина министра финансија да будним оком прати на који се начин пласирају страна акционарска предузећа, и колику штету наносе овим начином стабилизацији нашег народног

новца, и са коликим пореским неплаћеним свотама је наша држава оштећена. Једна значајна мера за помагање сељака је предвиђена у Закону о трошарини, о којој сам ја већ говорио, а нарочито је предвиђена у оном члану Финансијског закона, који говори о ревизији поступка у погледу пореских заостатака. Ти порески заостатци највише тешке северне крајеве. Тих пореских заостатака нема ни у једном крају наше домовине, као што их има у северним крајевима њеним, у Војводини. Треба имати на уму страховите порезне заостатке у Војводини, који данас износе на 1.300.000.000 дин. Таквих порезних заостатака има 800.000.000 од т. зв. ратне порезе. Ти порези нису могли бити плаћени у Војводини због тога што су били неправедни огромни и несразмерни. Те терете снашали су само крајеви који су били под Аустроугарском. Утеривање тих пореских заостатака без озбиљне ревизије значи знатно осиромашење сириних домова. Ја поздрављам најтоплије гест г. Министра финансија, који је унео у ту законску новелу могућност, да се ревидирају ти порезни заостатци. Али, није довољно да постоји такав параграф на папиру, него је потребно да се он и спроводи по интенцијама г. Министра финансија. Од спровођења једног закона зависи и његова ефикасност, и његов успех. Ја молим да се код примене тог законског наређења, које није довољно јасно, и које је доста сужено, употреби што шира интерпретација, у корист народних слојева, јер ту милијарду и триста милиона динара не може онај народ да плати без тоталне своје пронасти. Наш народ у Војводини не може то да плати, јер је један део пореских субјеката и онако већ пропао, а један део се раселио, па се не зна где је. У овом погледу је потребно чим пре извршити ревизију путем пореских управа, да се једном већ направи ред, и да се то питање реши онако како то одговара основној правди и правичности.

Порезовници у Војводини плаћали су све порезе у одговарајућим свотама док су могли. Порезовник из Војводине плаћао је око 32 врста разних пореза, и због тога је дошао у данашњи тешки положај. У извештају трговачке и индустријске коморе у Новом Саду установљено је, на основи званичних података, који су изашли у Службеним Новинама, да је у Војводини плаћано у раздобљу од 1919 до 1927 год. и за пет месеци у 1928 год. на главу 1846 дин., док је за то време плаћано на главу у Хрватској и Славонији 783 дин., у Босни и Херцеговини 644 дин., у Словенији 1336 дин., у Далмацији 454 дин., у Србији и Црној Гори 599 дин. Ове цифре нека тумаче данашње тешко стање у Војводини. Као што видите, толико се много у Војводини плаћало на име свих тих врста пореза, и због тога је дошло до страховитих пореских заостатака, а и због тога што крунска вредност није дељена са 4, када се прешло на динарску вредност, на је дошло до страховитих поремећаја. Чувајмо снагу пореских субјеката!

Ја сам уверен да ће, према интенцијама г. Министра финансија, бити допуштена шира интерпретација Финансијског закона у погледу ревизије пореских заостатака, да иста буде сваком молиоцу допуштена, и да ће доћи до праведног и правилног решења у том погледу. За то је пружена повољна законска могућност.

Потребно је проговорити нешто и о социјалној политици Краљевске Владе.

Наш уважени друг г. д-р Велизар Јанковић тврдио је да су окружни уреди сисавци који сисају сокове народног живота. Г. Мохорић је изјавио: да су социјални терети велики и тешки, и да код окружних уреда има толико егзекуција, да оне премашују број егзекуција од стране пореских уреда. Ове ме примедбе гоне, да се с обзиром на кратко време, само у кратко позабавим социјалним делом овога буџета. Нису Окружни раднички уреди инструменти за сисање сокова народног живота. Таква тврдња држим да је само у једном говорничком реторском заносу изречена била и да у њу ни сам господин посланик није био довољно уверен да је тачна.

Брига за старањем сељака повлачи за собом и социјално старање за радника. Радништво се наше регрутује великим делом баи из сељачких редова. Најамних радника у држави има око 800—900 хиљада. Имамо беспослених око 200 хиљада људи. И данас је један велики део сељаштва на граници најамног радништва. Пауперизовано село стално умножава кадар беспослених, и угрожава социјални мир.

Принцип осигурања и заштите рада и радника, треба оставити нетакнут, не само са гледишта социјалног, него и са гледишта националног. За Бизмарка се не може рећи, да је био репрезентант напредних социјалних идеја, па ипак је дело његових руку магна карта немачке социјалне политике, и он је са гледишта капиталистичког и националистичког држао, да је безусловно потребно радничку класу осигурати. Радничка класа је кадар произвођача, многобројан конструктивни државни елемент, и увек и у свако доба добро је имати те људе, који су материјално неосигурани, који немају много што да губе, који су много пута без крова и хлеба, добро их је држати на једном осигурању, да буду и даље стубови социјалног мира и поретка. (Узвици: Тако је. Живео!)

Тако ја желим и молим славцу Народну скупштину, да гледа да у погледу социјалног законодавства заузме један оправдан социјалан став, који ће одговарати принципу националне солидарности. То не значи, да се тај социјални буџет мора ширити у огромним димензијама. Мора се прегледати и упростити администрација, која је скупа, могу се редуцирати непотребни трошкови и нека се види, шта је са тужбама против бирократизма. Стојећи на принципу националне солидарности на којем је изграђено наше социјално законодавство, дубоко уверен да је код нас социјално питање у главном аграрно питање, ја сматрам, разматрајући буџет г. Министра финансија дошао сам до уверења познатог економисте професора Вебера, који је рекао да политичар мора бити у једно и функционер народне привреде, ако то није, његова ће политика претрпети бродолом. Али та народна привреда није само збир приватно-привредних особних интереса, она је једна особена појава, једно органско укупчавање, уплитање појединачних привреда, које претстављају један живот за себе, развитак којег се не може за данас на сутра предвидети нити постављати ма на какове нове колосеке. Циљ је добре финансијске политике, да одржи друштво у снази и здрављу, у његовом привредном јединству, и пре свега да га одржи против угрожавања супротних делова.

Да је успешна привредна политика могућа то показује историја, како у доба меркантилизма, тако и у доба економског либерализма. Главне је да власт мора јасно видети границе оног што је могућно у областима привреде као целине.

Овако интерфункционалистички посматрајући цео финансијски проблем долазим до уверења да је г. Министар финансија дао оно што се могло дати, и да има право Финансијски одбор када констатује да нема једнородног ритма између финансија и народне привреде.

Сматрајући буџет као дело мушке одважности, која ипак развија наш национални оптимизам, јер у буџету постоје подлоге за исти, ја ћу тај буџет примити и гласати за исти из следећих политичких разлога: Краљевска је Влада сарађивала на извршењу великог шестојануарског дела; Краљевска влада је све учинила да се идеја југословенства прошири и продуби у најшире слојеве народа; Краљевска је влада изјавила да је вољна да учини све мере за сазирање селачке привредне кризе, подносећи и нове законе, према привредним могућностима наше земље; Краљевска је влада асистирајући однашању славом увенчаних старих застава у музеј на Гроб Великог Војда јасно документовала да се одлучила за нове путеве на којима се имају у музеј прошлости похранити и све политичке и племенске заставе, јер враћање стању пре 6 јануара никад не може бити говора, јер се не сме више шпекулисати с племенским и верским естрасима; Краљевска влада је искрено сарађујући на оваплоћењу шестојануарских идеја, донашањем масом закона, унела у друштво ред и законитост, дигла ауторитет власти, унела у народ спокојство; Краљевска влада је водила једну мудру спољну политику не долазећи у сукоб са принципима друштва народа, радећи искрено на пацифизму и миру и љубави и ни на час није заборањавала на оправдане захтеве народне одбране. Краљевска влада је дала буџет искрено и без икаквог прикривања правог стања ствари, из којег смо исцрпели уверење, да ће наше националне енергије све препреке пребродити. Краљевска влада је и према мањинама водила политику грађанске равноправности и једнакости.

Како сам ја уверен, да ће Краљевска влада и даље развијати идеје 6 јануара, и Устава од 3 септембра, имајући у виду динамику и развојне могућности тамо положених принципа, у правцу поступности, према оправданим потребама демократије и одговарајућег политичког момента, ја, држави и Краљевској влади искрено из дубоког уверења гласам за овај буџет.

Председник Др. Коста Кумануди: Реч има народни посланик г. Антон Крејчи.

Антон Крејчи: Доста се говорило у Финансијском одбору како да се помогне нашој Пољопривреди; мало се пак говорило о томе, како да се помогне нашој индустрији. Због тога је потребно при претресу нашег целокупног привредног и финансијског стања поставити питање: Да ли је аншој аграрној земљи потребна индустрија.

Рентабилитет наше пољопривреде, којом се бави 80% нашег становништва, сведен је на минимум, у колико се још уопште може говорити о неком рентабилитету. Ово је стање последица катастрофалног пада цена наших главних аграрних производа на светским тржиштима, као и огромних сметњи, које чине европске индустријске државе нашем

извозу пољопривредних производа. Ове државе, природне пијаче, за наш аграрни вишак хоће по сваку цену да повећају своју аграрну производњу, те спречавају увоз страних аграрних производа огромним царинама, увозним забранама, итд. Тим сретствима обезбеђени постизавају њихови пољопривредници цене, о којима наш пољопривредник и не сања. Ово стање није нека пролазна појава, него систематски већ кроз низ година спроведена привредна политика тих држава, која све више угрожава аграрне европске земље. Најеклатантнији је случај са Аустријом, у коју смо до године 1924 без наплате икакве царине увозили све наше главне аграрне извозне артикле. Те је година Аустрија, међутим донела своју нову царинску тарифу са већ осетним аграрним царинама, на основу којих је склопљен први трговински уговор са нашом државом уз извесне обоостране концесије. У следећим је годинама Аустрија стално повећавала своје аграрне царине и тражила од нас у више маха измену трг. уговора, јер се без нашег пристања не би биле могле повећати царине, које су биле везане у трговинском уговору са Југославијом. Аустрија је биле решена, да уђе у царински рат са нама, да нисмо пристали на тражене измене уговора на нашу штету. Аустрија је својом систематском политиком у толико унапредила своју пољопривреду, те је све даље унапређује, да ће за неколико година уопште престати као пијача за наш аграрни извоз. Врло су значајне изјаве водећих аустријских политичара, које су донеле наше и аустријске новине у почетку фебруара 1932 године о томе, да Аустрија не може никако да уђе у неку комбинацију за привредно зближење подунавских држава путем неког савеза, јер би у том случају аустријски пољопривредник био упропашћен.

Код свих преговора за склапање трговинских уговора са индустријским земљама са наше стране се водило у првом реду рачуна о томе, да се за наш извоз аграрних производа постигну што веће олакшице. Једино аграрно-протекционистичка политика других држава крива је да се нису добиле веће концесије у корист наше пољопривреде. Са Швајцарском уопште није дошло до уговора, а резултат нашег промета добара са Немачком тај је да —

— Немачка нама много више продаје, него од нас купује. Немачки увоз у Југославију изнео је године 1931, 925 милиона динара, док је наш извоз у Немачку износио једва 543 милиона динара.

Кад се индустријске државе, природне пијаче за вишкове производње аграрних земаља устрчувају ове вишкове да приме, кад су цене аграрних производа, извозних артикала на катастрофално ниском нивоу, доведена је у питање активност трговинског и платног биланса аграрних земаља, стабилност њиховог националног новца и уопште њихова привредна и финансијска равнотежа. С тога се аграрним земљама намеће неодољивом силом потреба, да се од удараца, које им задаје аграрно-протекционистичка привредна политика индустријских држава одбране, а најбољи начин одбране тај је, да посвете већу пажњу развоју домаће прерађивачке делатности, занатства и индустрије.

Тиме ће постићи смањење увоза скупих готових производа с једне стране, а с друге стране повећањем броја у индустрији у занатству запослених радних снага, већа потрошња аграрних производа

у земљи и смањење вишкова за које се само великим тешкоћама може наћи купац на страни.

Рачунамо, да је у нашој индустрији (са рударством) у последњим годинама код нормалног рада било упуслено око 300.000 лица. (Физичких и умних радника.) Ако узмемо, да је њихова просечна зарада износила 30 динара дневно и да су око 2/3 те зараде потрошене за исхрану, видимо да ово особље троши око 2 милијарде динара за набавку предмета за исхрану. Ако узмемо у обзир још и становништво упуслено у занатству, можемо рачунати, да особље упуслено у индустрији и занатству троши на исхрану своју и својих породица око 5 милијарди динара годишње, која сума иде више мање и корист нашој привреди.

Значај у индустрији и занатству упусленог особља као потрошача домаћих пољопривредних производа пада још више у очи, кад се помисли, да вредност нашег аграрног извоза, чији немогући или тешки пласман на страни нам задаје толико брига, износи само 2 милијарде динара.

Међутим не само садашње аутаргичне тенденције и аграрно-протекционистичка политика индустријских држава, него и општи привредни положај аграрних земаља према индустријским, па и у нормално доба, намеће аграрним народима потребу, да развије бољу индустрију у циљу постизавања народног благостања.

О значају индустрије по привредни развитак и благостања народа одржао је врло значајно предавање претседник Савеза румунских обртничких комора г. Михајло Манојлеску, бивши државни секретар у румунском министарству трговине, у Будимешти 6 V 1930 године, приликом пештанског међународног јубиларног сајма. Г. Манојлеску у свом предавању „О трагедији аграрних држава“ рекао је у главном: „Историја привредног развитка доказује неуспорну чињеницу да су аграрни народи предмет експлоатације од стране индустријских народа. Индустрија и индустријски народи имају велико преимућство према пољопривредним услед способности да интензивније и јефтиније производе разна добра, чија размена повећава њихову куповну снагу. Коefицијент производње способности пољопривреде т.ј. просечна вредност годишње пољопривредне производње једног радника износила је пре рата у Русији и у Румунији једва 500 шв. фр. годишње, док су у овим државама постојале индустрије, у којима је један радник произвађао годишње робу у вредности од 10 хиљада шв. фр. У Мађарској износила је вредност пољопривредне производње 815 шв. фр. на једног радника, у Аустрији 490 шв. фр. док је вредност индустријске производње износила у Мађарској 1921 шв. фр., а у Аустрији 1686 шв. фр. на једног радника. У Америци је производна способност пољопривреде 15 пута мања, него продукциона способност индустрије.

Индустријске државе купују извесном количином робе, која је произведена малим бројем радника, производе аграрних држава, за чију производњу је био потребан велики број радне снаге. Ако морају аграрне државе извозити резултат рада 10 сопствених држављана, да могу купити резултат рада једног страног држављанина, то таква трампа није од користи по њих. Кемичке производе Сједињених држава, чији је коefицијент продуктивности 8.300 долара, плаћа Мађарска својим аграрним производима, чији је коefицијент продуктивности 163

долара. Дакле рад 50 мађарских сељака даје се за рад јединог американског радника.

Аграрним државама прети ново ropство, које долази од размене сопствених аграрних производа за индустријске производе. С тога се аграрним земаљама намеће потреба, да се индустријализују, како би дошле до благостања, а код тога неће настрадати индустријске земље, јер је статистиком доказано, да су баш индустријске земље највећи увозници индустријских производа ради њихове веће куповне снаге.

Благостање једне земље, односно немоћност да постигне благостање, овиси у велико од структуре њене спољне трговине, и то не од количине, него од врсте њеног извоза, односно увоза. Чим је извоз прерађевина (готових фабрикаата) већи, а чим је мањи њихов извоз, тим повољнији је ефекат по народну привреду.

Биланс наше спољне трговине према међународној групацији робе даје нам следећу слику:

1930 год.

	Извоз			Увоз		
	тона	мил. % дин.	%	тона	мил. % дин.	%
1) Живе животиње	98.807	882.8	13.02	835	26.7	0.38
2) Предмети за храну и пиће	987.234	2.480.1	36.58	165.608	540.5	8.34
3) Сировине и полу прерађевине	3.498.429	2.900.2	42.77	975.075	1.286.8	18.49
4) Готова роба	148.752	516.4	7.62	372.065	5.060.1	72.70
5) Злато, платина сребро	1	6	0.01	0,4	6,0	0,09

Према горњој табели од укупне суме нашег увоза долазе готово три четвртине на готову робу, док 60% нашег извоза састоји се од живих животиња, сировина и полуфабрикаата, јер се и предмети за храну и пиће у главном извозе у сировом или полупрерађеном стању. Ми извозимо дакле у главном производе мање вредности док 3/4 нашег увоза затворе скупи готови фабрикаат. Вредност нашег извоза по кгр износи 1,36 динара, док је вредност једног кгр увезене робе готово просечно 10 пута већа 13,60 динара.)

Релација између нашег увоза и извоза врло је неповољна. Прво је: Великим увозом готове робе остављамо иностраним државама огромне суме у виду добити код прераде сировина и готову робу тј. целу разлику између вредности сировине и вредности фабрикаата. Ова разлика прерађивачких земаља у виду надница радника, пореза и такса и предузимачке зараде, као и у виду употребе сировина за погон, итд. иде у корист прерађивачких земаља. Друго неповољно дејство структуре наше спољне трговине лежи у томе, што се девизе, које добивамо од извоза абсорбују за исплату нашег увоза у колико је уопште укупна вредност извоза равна вредности увоза. Међутим за период времена од 1923 године даље до укључиво 1930 год. наш трговински биланс показује пасиву (мањак извоза према увозу) од 84.068.564 златних динара, а ако узмемо цео период од 1920 год. на овамо пасиву од 955 милиона динара златних.

Пошто је код нас у недостатку других значајних извора за прилив новца са стране наш трговински биланс одлучујући фактор за наш биланс плаћања (пошљке исељеничког новца готово су пре-

стале), то нам недостаје девиза за исплату камата и амортизација наших јавних и приватних дуговања на страни. Ово води све већем задужењу према иностранству и претставља опасност по стабилност нашег националног новца. Изнето стање намеће нам потребе, да чинимо све напоре, да с једне стране повећамо вредност нашег извоза побољшањем квалитета извозних артикала, односно њиховом прерадом у земљи и извозом у прерађеном стању, а да са друге стране смањимо увоз готове робе. У том циљу треба да се пољопривреда преоријентира и усаврши и да се индустрија развије.

Вође наше привредне политике морају рачунати са позитивним чињеницама, међу осталом и са том, да је историја привредног развитка показала, да је пољопривредна производња мање рентабилна него индустријска и да нема напретка и благостања, ако се поред пољопривреде не развија и индустрија. Супротност интереса између пољопривреде и индустрије само је привидна, кад се ствари посматрају са тачке гледишта интереса народне целине.

Развитком индустрије и повећањем броја у индустрији, запосленог становништва повећава се број потрошача пољопривредних производа, који нађу на тај начин сигурног купца у тој земљи. У индустрији нађе зараду вишак пољопривредног становништва, који не може да нађе издржавање у пољопривреди. Исто тако и становништво пасивних крајева, које би било осуђено на немаштину и беду, може да долази у фабрици до зараде.

Из наших се крајева велики број становништва раније исељавао тражећи рад и запослење у иностранству. У последњим годинама међутим стране се државе ограђују од прилива туђе радне снаге, нарочито и Америка, у коју је пошао јаки ток наших исељеника. Огромна беспослица која влада услед независне привредне кризе у индустријским државама, има за последицу, да се наши исељеници враћају у домовину. Треба им наћи запослење и хлеба.

Оснивање и развитак индустрије извесне врсте у земљи даје маха оснивању и развоју и других грана домаће производње, које израђују њој потребан материјал. Тако се омогућава све веће искоришћавање домаћих сировина. На пример иде од наше укупне производње угља $\frac{1}{3}$ каменог угља, $\frac{1}{3}$ мрког угља $\frac{2}{3}$ лигнита на потребе између $\frac{1}{3}$ и $\frac{1}{2}$ у индустријску потрошњу. Да немамо индустрије ово би природно богатство лежало неискоришћено у земљи, а многе хиљаде радника не би имали зараде. Од домаће индустрије имају један плус користи и државне железнице довозом сировина и помоћних средстава у фабрике.

Индустрија оживљује цео привредни живот своје околине. Настањивањем индустријских предузећа добију цели крајеви друго обележје. Број становника расте, грађевинска делатност се диже. Трговци и занатлије се насељавају. Стварају се нове пијаче за аграрне производе околине, нова могућност зараде за сеоско становништво, било да наласи запослење у самој индустрији било да врши друге услуге. Милионски износи, који се исплаћују радницима и намештеницима у име надница и плата, иду у корист великим делом аграрном становништву, који оне прве снабдева животним намирницама.

Индустрија претставља важан извор фискалних прихода државе и самоуправних тела. Поред непо-

средних пореза и аутономних приреза, који се на плаћују од саме добити предузећа, плаћа индустрија у вези са својим пословањем и радом у име разних такса, царина и других дажбина огромне своте држави и самоуправи. Сем тога она ствара у лицима, која примају зараде од ње, нове пореске објекте за државу и самоуправу. Индустрија даје зараду и повчанам установама, које су опет предмет опорезивања. За многе и многе општине, нарочито сеоски прирези и друге дажбине, које плаћају индустрије односног краја, главни су извор прихода, који им омогућаје подизање школа, грађење и оправку друмова, дизање здравствених установа, итд.

У цени готове робе обухваћене су и јавне дажбине, које терете произвођача, производњу саму, као и раднике. Куповином домаће робе ове јавне дажбине садржане у цени робе иду у корист сопственој држави. Међутим кад би се укидањем или снижењем заштитних царина упропастила домаћа производња, те би се потребе становништва подмиривале увозом из иностранства, изгубила би наша држава овај порез садржан у цени домаће робе и морала би тражити регрес на другој страни, оптужујући непосредно саму пољопривреду. Престанком домаће индустрије инострана предузећа била би ослобођена од конкуренције, које им чини наша индустрија, те би повећала цене, јер је неоспорна чињеница, да домања индустрија служи као регула тор цена. Позната је појава, да страна индустрија смањује цене за наше тржиште, чим се односни предмет почиње израђивати код нас у земљи.

Како би наш народ пребродио огромне тешкоће садашњице и у будуће дошао до благостања морамо искористити све природне услове, који нам стоје на расположењу. Ми морамо чинити све напоре, да унапредимо нашу пољопривреду, али морамо унапредити и друге гране домаће производње нарочито индустрију, јер у склопу привредног организма народа развитак једне гране привреде повољно упливише и помаже напредак друге.

Ако бацимо поглед на околне земље, видимо, да се све старају, да напоредо, искоришћујући овај узајамни утицај тих најважнијих производних грана, унапреде и индустрију и пољопривреду. Наше суседне аграрне земље, Пољска, Мађарска, Румунија и Бугарска чине све напоре, да унапреде индустрију. Индустријске земље запада — Немачка, Аустрија, Енглеска, Чехословачка и др. раде што јаче на томе, да дијку просперитет своје пољопривреде.

У садашњој борби за опстанак и излаз из незавламане тешке кризе морамо и ми напети све силе и искористити све продуктивне снаге, да не изостајемо иза других.

У нади, да се буде у будућности и нашој индустрији, која се бори данас за свој опстанак, поделила већа пажња, изјављујем: да ћу у начелу гласати за законски предлог буџета 1932-33 године.

Председник Др. Ђоста Кумануди: Реч има г. народни посланик Албин Коман.

Albin Komán: Pred nami je proračun za buduće upravno leto. Budget mora biti verna slika našega gospodarskega, socialnega in kulturnega življenja. Predloženi budget z nemilosrčno istino prikazuje vse težkoče na ega gospodarskega stanja. Hočem uporabiti to priliko, da kot kmet iznesem nekoliko svojih

misli o gospodarstvu sploh in da prikažem nekoliko težave gospodarskega stanja naše Dravske banovine.

Z zadoščenjem moram pozdraviti dejstvo, da je sedaj važnost kmeta in važnost njegovega dela priznana vsepovsod in od vsakoga. Res je, da je prišlo to spoznanje med naše gospodarske kroge šele tedaj, ko je že uničujoča kriza zadela tudi našo državo. Vendar pa to spoznanje ni prišlo še prepozno, ako se sedaj, po tem spoznanju, pristopi k taki gospodarski politiki, kakoršno nam to spoznanje nalaga.

Po ogromni večini je naša država kmečka. Istina je, kar je naš ljubljeni vladar izjavil pri neki priliki „Selo je selo, bez sela nema ništa“. Zato ni dovolj, da vsled kmečkega značaja naše države vodi kmetstvo politiko jedino le gospod Minister poljoprivrede, nego je treba da vodijo kmetijsko politiko i vsa ostala ministrstva. Gospod minister prosvete ne more voditi drugo prosvetno politiko nego kmetstvo prosvetno politiko, a to od osnovne šole do univerze. Naš narod ne more imeti druge materijelne in duševne kulture, nego kmetstvo. Predvideno je, da se ukine večje število višjih in nižjih srednjih šol, ker je vzdrževanje tolikega števila šol za naše težke gospodarske prilike preobčutno breme za državo, odnosno ker nam te šole nabavljajo prekoštevillni inteligenčni naraščaj. Pogrešno bi pa bilo, ako bi se ukinile one šole, to so meščanske šole, v naših vaseh, katere odgajajo izključno kmečki in obrtniški naraščaj.

Gospod minister trgovine in industrije ne more danes voditi druge trgovinske politike nego kmetijsko trgovinsko politiko. (Živahno odobravanje in ploskanje v dvorani.)

Isto tako mora tudi gospod minister za socialno politiko obrniti vso pozornost vasi, prav tako tudi gospod minister financ in vsa ostala ministrstva.

Samo na ta način homo mi mogli izgraditi socialno solidarnost na bazi kmetijstva, a privredno organično spojiti s kmečko proizvodnjo.

Sedanja težka kriza je prav posebno prizadela nas Slovence. Zemlja, na kateri živi naš narod, je skopa in borna. Polovica te zemlje je neplodna, in komaj polovica je služi kmetijski proizvodnji. Dokler je bila ugodna konjunktura za trgovino z lesom, je služila šuma našem seljaku kot železna rezerva v skrajnih potrebah. V zadnjih letih pa je tudi ta dobiček popolnoma odpadel.

Vsled neplodovitnosti naše zemlje mora naš kmet z razumom, marljivostjo in pridnimi rokami naravnost izsiljevati skromne sadeže iz svoje borne zemlje. (Klic: Tako jel) Pobudo za vlaganje tolike muke in dela v zemljo je dajala našem kmetu do sedaj primerna cena njegovih pridelkov. Naš živinorejec, naš poljedelec in naš vinogradar je dobil do sedaj za vse svoje produkte vendar še toliko, da je za silo kril svoje potrebe. Danes pa je položaj popolnoma drugačen. Zastoj v trgovini z živino, lesom in vinom je potlačil cene vsem produktom tako navzdol, da se kmetu danes delo več ne izplača. Temu stanju se mora odpomoči. Naš kmet si danes ne more nabaviti niti najpotrebnejših predmetov. Ne more kupiti niti obleke niti obutve sebi, ni svoji družini, njegovo stanje je tako, da večkrat nima niti pare za sol. Po cele mesce brez dinarja v žepu ne more plačati težkih javnih bremen, od občinskih preko banovinskih do državnih dajatev.

To stanje, gospodje, je pritiralo našega kmeta tako daleč, da se mora za davke zadolževati, le malo je danes kmečkih domov pri nas v Sloveniji, koji ne bi bili zadolženi. Dosti je pa takih, ki so zadolženi do

polne vrednosti svojih posestev. In kaj čuti naš kmet, kadar se mu prodaje borni košček njegove zemlje, na katero je navezan z isto žarko ljubeznijo kakor kmet tu doli na svojo po naravi bogato zemljo, si je prav lahko misliti. Ako ne more država pomagati kmetu do višjih cen njegovih proizvodov, potem si mora prizadevati, da bodo na eni strani zmajnsana vsa javna bremena, za toliko, za kolikor so se zmanjšali dohodki kmečkega gospodarstva, na drugi strani pa na vsak način izposlovati znižanje cen industrijskih proizvodov, koje tvorijo danes glavni vzrok kmečkega siromaštva.

Da se olajša kriza, je treba da se prilagodijo sedanjemu gospodarskemu stanju in prej navedenim načelom naši carinski, posebno pa še železniški tarifi.

Da se javna bremena znižajo, je upravičena redukcija predloženega budgeta, dasi javna bremena celokupne državne uprave še vedno niso v toliki meri znižana, za kolikor so se znižali dohodki kmečkih posestev.

Pohvalno moram pri tej priliki omeniti prizadevanje Kraljevske vlade, da pripravlja spremembo taksnega in trošarinskega zakona, ki bo zmajnsal tudi dajatve podeželskega prebivalstva.

Potrebno je — v duhu sedanje gospodarske politike —, da se čimprej znižajo advokatski, notarski in zdravniški tarifi. (Burno odobravanje in ploskanje v celi dvorani.)

Ravno tako je potrebno, da Kraljevska vlada zakonitim potom uredi obrestno mero in da zlasti čimprej sprovede zakon o razdolženju kmeta.

Socialna pravičnost Kraljevske vlade obeležuje posebno njeno hitro delu na likvidaciji agrarne reforme in zlasti na modrih ukrepih, ki jih je Vlada predvzela tako iz nacionalnega kakor tudi državnega stališča v pogledu na razlastitev veleposestniških gozdov. (Živahno pritrjevanje in burni aplauzi.)

Vsled pomanjkanja donosa iz zemlje, hleva, šume itd., mora naš mali kmet iskati zaslužka v mezdnem delu, bodisi na cesti, na železnici ali v obrti, da krije svoje potrebe. Zato pa je v interesu države in naroda, da se pospešuje tudi razvoj industrije.

Ravnatoko bodi zaščita našega obrtnika stalna briga naše gospodarske politike. Slovenski kmetovalec zaupanjem pričakuje zboljšanje neznosnih razmer. V spoštovanju in ljubezni do svoje države je v kljub temu, da so ga oni ljudje, ki so vedno igrali dvolično ulogo, jedno za Beograd, drugo za slovenske volilce, z vsemi sredstvi odvrčali, vendar v nepričakovano obilnem številu stopil 8. novembra na volišče in oddal svoj glas za narodno in državno jedinstvo (Viharno odobravanje in ploskanje.)

Gonja proti volitvam je šla pri nas tako daleč, da so plašili našega kmeta, da če gre na volišče, mu bodo cerkve podirali.

Naš kmet ni bil nikdar separatističen, nego je vedno gledal svoj obstoj in napredek v tesni zvezi s srbskim in hrvatskim kmetom. (Navdušen aplauz.) Slovenski kmet je uverjen, da je samo v tej državi, v Jugoslaviji, spas njegove nacionalne in politične svobode, da je samo v njej mogoč njegov vsestranski napredek in njegova jednakopravnost. Naš kmet je poln globokega verskega čuvstvovanja, a on dobro zna, da mu nikdo ne jemlje njegove vere, zato mu tudi ni treba nikake verske stranke v obrambo njegove vere. Kajti naš kmet nosi vero v svojem srcu, a ne samo na jeziku. Bivša verska stranka v Sloveniji ni ničesar storila v korist pravega verskega čuvstvovanja, v resnično korist slovenskega ljudstva, temveč je pod krinko

verstva stremela edinole za politično močjo v korist le malega kroga svojih strankarskih pripadnikov.

Gospodje, med najlepše trenutke svojega življenja štejem one, ko smo slovenski kmetje prepotovali Šumadijo. Kamorkoli smo došli povsod so nas sprejeli z odkritosrčno, iskreno, bratsko ljubeznijo.

V neizbrisnem spominu mi ostane nadalje kmečki kongres v Zagrebu, kjer smo združeni slovenski, hrvatski in srbski kmetje 8 decembra 1930 manifestirali za ono državno politiko, koja se danes vodi. Kdor je videl to ogromno kmečko armado in njeno enodušnost, je moral priti do prepričanja, da je brezuspešno tudi delo onih, koji poskušajo vzdrževati staro stanje, koje je dovedlo do 6 januarja, da je to delo brezuspešno i doma i v inostranstvu. Gospodje, ko smo slovenski kmetje, kakor sem že omenil, leta 1921 potovali po Šumadiji, sem jaz — bilo je, mislim, v Arandjelovcu — sedel skupaj s starim srbskim kmetom. „Pa kako si momče“ sem ga vprašal. „E“ je odgovoril „pa tako. Imao sam sinka jedinca, pao mi je u ratu. Pa šta četel Ja znam, bez žrtava nema pobeде. Sinko mi je pao, a pao je za slobodu, a sada svi smo mi slobodni.“ Globoko sem bil ginjen ob tej veliki narodni zavesti starega kmeta. Gospodje! da brez žrtve ni uspeha, mi vsi dobro znamo. Zato tudi znamo, da homo morali še dosti žrtvovati, da si utrdimo pridobljeno svobodo, posebno pa da si priborimo tudi gospodarsko svobodo. A to jaz kot kmet mislim, da moremo doseči ne z zabavljanjem, demagoštvom in kričanjem, nego s složnim in stvarnim delom. (Živahno pritrdjevanje) Istina je, da smo tudi mi vsi mnogo žrtvovali, a navdaje nas zavest, da naše žrtve niso bile zaman. Evo uspeha. Imamo svojo svobodno narodno državu, imamo svojega narodnega vladarja, ki živi in čuti z nami, imamo pravico, da si sami pišemo svojo usodo. Ker so pa bivše politične stranke narodu ovirale razvoj k bratskemu sožitju, zato smo livaležni našem ljubljenu Vladarju, da je razbil okove bivših strank, koje so sprečavale razvoj narodnih sil Srbov, Hrvatov in Slovencev v konstruktivno jugoslovensko smer. Zavedamo se pa dobro, da to delo še dolgo ni izvršeno, temveč da je treba neizprosno delovati na likvidaciji tudi duševnih okov in na odstranjevanju vseh onih ovir, ki še danes javno ali tajno poskušajo vzdrževati staro stanje. Le na popolni likvidaciji starega stanja in na iskrenem ter zaupljivem sodelovanju nas vseh je mogoča nova lepa in srečnejša politična doba naše drage nam Jugoslavije.

Ker sem prepričan da je s predloženim budgetom Kraljevska vlada v polni meri upoštevala težko gospodarsko stanje ne da bi trpelo državno življenje, izjavljam, da bom glasoval v načelu za njega. (Živahno odobravanje in ploskanje.)

Претседник Др. Коста Кумануди: Има реч народни посланик г. Александар Додић.

Александар Додић: Господо народни посланици, ми смо дошли у Народну скупштину да радимо и ја мислим да Скупштина највећи посао има у доношењу бюджета. По моме мишљењу бюджет је велики, он је већи него што би требао да буде. Ако се процени моћ нашега народа данас и моћ лањске и преклањске године, види се, да би овај бюджет могао да буде мањи, јер платива моћ нашега народа неће моћи да га поднесе. Господо, Влада је по мом мишљењу учинила све: извршила је редукуцију где се она могла извршити и смањила је бюджет за око 2.500.000.000.— динара. Али, господо, морала је да се изврши редукуција појединих

установа, јер само да је извршена редукуција појединих установа могло би да се дође до тога да бюджет буде мањи. Господо, ја финансијер нисам. Стручњаци су позвани да кажу своје, али ја кајо сељак овако правим бюджет: рачунам да у нашој земљи има новца око 5.500.000.000.— динара. Кад узмемо да је једна милијарда динара на страни, и кад знамо да је једна и по милијарда у сламњачама а једна и по по касама, онда испада да се наша држава служи са око 3.000.000.000.— динара. Кад узмемо овај бюджет државни, па бюджет бановински, који износи око 4.000.000.000.— па општински који износи 2.000.000.000.— онда све то излази око 18.000.000.000.— да прође шест пута у саобраћај. Ја мислим да је то много и да то не може да буде. Али, господо, када се није урадило то да се поједине установе укину, и да бюджет буде мањи, ја мислим, да изнесем и те установе које би требало укинути, јер треба да учинимо све да сами припомогнемо народу да што мање плаћа. Ја мислим, да смо ми мирне савести могли да укинемо инспекторе, инспекторате. Господо, бановинама не би ништа фалило да они опште са поглаварима. Инспекторати су једна непотребна установа и могли би без њих. Кад видимо да имамо општинских судова, градских судова, првостепених судова, онда ја налазим да смо мирне савести могли да укинемо све окружне судове па би онда могли да се попуне срески судови.

Господо, кад то није урађено, ја мислим да ћемо ми радити на томе, да ћемо говорити о томе, нека се чује то наше мишљење. Можда ћемо то урадити у идућој Народној скупштини. Господо, ја мислим да је могла да се изврши редукуција најмање до 50.000 пензионера и чиновника, од чега би било уштеде за 1.000.000.000.—

Ја господо нисам за то, да онај који је био чиновник 20 или 30 година, да тај човек треба да буде на калдрми без хлеба. Ја бих томе човеку дао добру пензију, али нисам за то да онемо који је био 10 дана или једну годину дана чиновник да он буде пензионер. Не можемо ми да продајемо нашем сељаку бакраче и да плаћамо такве функционере.

Господо, када погледамо после рата, од 1920 године па на овамо, и кад видимо оне честе кризе, кад видимо оне честе промене, онда ћемо видети да има један велики део младих министара који су пензионери. Ми то не можемо и нећемо да плаћамо. (Гласови: Тако је!) Сваки онај господо, који у овој земљи буде министар 10 година треба да добије пензију, јер се види да је био државник и да је био способан за то, али за оне који су били 5—6 месеци знак је да је држава могла да буде и без њих и ми њима пензију плаћати не морамо. (Гласови: Тако је!)

Господо, кад ми већ хоћемо да нам бюджет буде оволики, кад ми већ по овом бюджету плаћамо, онда морамо да разговарамо и о стварима које се тамо на терену раде и због којих се овај бюджет још и премаша, јер те ствари изискују нове паре. Господо, после рата увела се пракса да Првостепени и градски судови данас ништа не могу да пресуде док се не положи дијурна за излазак на лице места. Господо, тога не сме бити и тога пре рата у нашој држави није било. Ту мора да се стави вентил, па када Првостепени или градски суд хоће да иде

на терен, да онда претходно та акта иду Министру правде те одобрење да он да о томе да ли је потребно да се иде на терен или не. (Смех).

Господо, ми треба да радимо да чиновништво за ону своју плату врши своју дужност, а не да они идући по селима врше забране или друге судске радње, тамо наплаћују дијурну по 30 до 40 банки па и 60 банки, према даљини места. Ја данас за 60 банки могу да добијем доброг правника да ми он дође из Крушевца на то место, а не да за те паре долази један обичан чиновник. Мора се повести о томе рачуна да тај чиновник већ има једну плату и да није потребно да му ми плаћамо још и дијурну те тако изгледа да ми поред ових плата предвиђених по буџету плаћамо још и другу једну дијурну на терену.

Господо, када се већ разговара о буџету и када се од народа тражи да он ово све даје, ја вас, господо молим, да поразговарамо мало и о том народу, о сељаку, да видимо каква је његова моћ плаћања. Народ је данас у кризи; он треба да купије сточну храну, он треба да купије кукуруз; зима видите продужује се и хоће да се продужи још два месеца, па ми изгледа да ће нам стока почети да скапава без хране, па ће земља у пролеће остати непреорана. И, господо, кад народ мора да плати по овом буџету 12 милијарди динара, ми треба да војимо рачуна да тога сељака оспособимо да може да плаћа. Али господо моја, наш је сељак прилично презадужен. Процент презадужености тера 60—70%. Господо, ти су људи били способни за плаћање, они су плаћали поштено и они су о своме задужењу водили рачуна, али пад цена њихових производа довео их је у немогућност да они не могу данас да плаћају њихове дугове.

Господо, питање сељачких дугова мора да се реши тако, да се повериоци обезбеде, а да сељак ипак буде у могућности да дуг плати. Ми имамо један предрачни закон који прописује да нико ником у држави не може дати новац под скупљу камату од 12%, а како знамо после тога закона није изишао ни један други који би камату друкчије регулисао. Међутим, наше банке и поједини зеленаши наплаћују 30, 40 и 50%. Сељак је већ два пута исплатио свој дуг, а још се одужио није. И кад се тако ради изгледа да их је неко у том повлашћивао, а то не би смело бити. Требало је још 1920 год. донети закон, па да се то регулише. Међутим, кад то није досад учињено, ја предлажем да се донесе закон о сељачким дуговима па да сваки сељак плати у року од 10 година са десетим делом свога задужења оно што је дужан. Да се ми обрачунамо са банкама и да интересна стопа буде 12%. (Одобравање).

Господо, ја ћу сада мало да говорим о трошарини. Закон о трошарини пренет је из нових крајева код нас. То није ни српски, ни хрватски ни словеначки закон, то је закон покојне Аустрије, а ми се писмо борили да вампирамо Аустрију, већ да је упронастимо, и да овде у нашој Народној скупштини донесемо закон какав нама треба. У том закону треба да се одреди, да сваки грађанин у овој држави плаћа трошарину према свом опорезовању тако да најбогатији грађанин у држави не плати више од 30 динара. Кад би имали тај закон, онда не би требало ни једног финансијског контролора, јер би се трошарина плаћала према главној порези.

Господо, ви сви знате како наш народ нерадо

гледа ове нове установе, бановине. Ја мислим кад би се те бановине преуредиле, да би могле да задовоље потребе, али пре свега треба да се што пре изаберу та банска већа, па да изабрани већници праве бановински буџет, а не чиновници.

Господо, данас се код нас не зна шта треба да суде општински судови, шта градски судови, а шта првостепени судови.

Ако један сељак иде у општину, они му кажу: немамо ми то право, ако иде у полицију, тамо му кажу, ми смо безбедност, а ако дође у средњи суд, они му кажу, то није наша ствар. Тако тај човек вија свуда околу и каже ко је сада ту надлежан. Господо, те ствари треба поразделити. Шта треба да суди општински суд, нека он суди, што спада пред градски суд, нека решава тај суд, а што спада под првостепени суд, нека суди тај суд.

Господо, господа посланици и Влада нека чују да би требало у овој држави да се поведе рачуна о чиновништву, јер ја видим, да је чиновништво постало бирократско чиновништво и ја мислим, да би за то Влада требала више водити рачуна о томе да чиновници више служе народу и држави. (Гласови: Тако јел)

Господо, јуче ми пише један мој пријатељ и каже, изгледа ми, да ћете се Ви народни посланици задовољити тиме, што ћете нашега сељака да ослободите визе и финансија, па онда неће требати да узме пропратницу. У другом писму каже, да ће овако како нам се предлаже трошарина моћи да се прави ракија од шпиритуса те ће наша ракија бити јефтинија, а шпиритус ће се правити јефтиније. Ја мислим, да те две ствари треба одвојити.

Господо, ја на крају свога говора изјављујем, да ћу ја за овај и овакав буџет гласати (пљескање), и ако је велики рачунајући с тиме, да ће Влада заједно с нама донети Закон о трошарини и Закон о раздужењу сељака. (Одобравање и пљесак.)

Председник Др. Коста Кумануди: Има реч народни посланик г. Салих Баљић.

Салих Баљић: Господо народни посланици, наша новија политичка историја биљежи три важна момента, који значе препород нашега националнога и политичкога живота. Први такав моменат је свакако манифест Њ. Вел. Краља Александра I од 6 јануара 1929 године. Тим историјским актом учињен је крај страшним међусобним трвешлимама разбукталим страстима, спасена је наша отаџбина од озбиљнијих потреса, које је могла да претрпи. У другој деценији наше младе државе учињен је тиме чвршћи темељ њезином опстанку и повољнијем развиту. Из тога су резултирала и остали атрибути, који су употпунили тешко настајање поколења великих јунака и светлих умова у нашој земљи и у нашем народу. Земља нам је до била једно државно и национално име југословенско, једну народну државну и војну заставу југославенску.

Ишчезле су видне племенске подвојености. Све је то запечаћено државним Уставом од 3 септембра 1931 године, а народ је ово дијело крунисао својим миљонским гласањем 8 новембра, прошле године, и с тим повјерењем ми овде вршимо своју дужност.

Други моменат је дан, којим је Њ. В. Краљ Престоном Беседом отворио сједнице Народног Претставништва указавши на крушне задатке, пред којима и Краљевска влада и Народно претставништво зажелавши нам Божји благослов у нашем раду.

Престона је бесједа један важан и опсежан програм, у коме Краљ — Државник ређа питања, која дубоко засијецају у наш народни и државни живот, од ријешења којих зависи напредак нашег народа и процват Краљевине Југославије. Извршење овога програма почиње, ево Народна скупштина, а Народно претставништво има да га изради и дотјера у складу с интересима земље и народа. Најважнији је посао пред нама, у коме се огледа сва политика Краљ. владе, сва снага земље и сав рад Народнога претставништва. Пред нама је државни буџет расхода и прихода за год. 1932-33 да га расправимо.

Трећи историјски моменат је наступио баш у почетку овога посла, кад нам је показао пут, којим треба да пођемо и ми и сав народ, опет јуначки Краљ, почињући штедњу од себе наредивши да се снизи Краљева цивилна листа за 4 милиона динара. (Живео Краљ!)

Ето, господо народни посланици, наш рад је поведен једном очинском и домаћинском гестом, која у себи садржаје сву збиљу данашњег времена и поуке за свакога.

Овај буџет је градила Краљевка влада у временима када је економска криза обухватила све земље, када је обухватила моћне и богате државе и одразила се у нашем сусједству, па и у нашој земљи. Престао је узајамни однос аграрних и индустријских земаља, спао је извоз пољопривредних производа из аграрних земаља, па је с једну страну настала хиперпродукција, а с другу субконзумација у свијету појачана царинским препрекама и тенденцијом економског слабљења мањих. Руси је демпиг наумио, да потресе све нормалне грађанске темеље економског, социјалног и политичког живота у Европи, бацајући на светско тржиште производе чак испод цијене коштања. Заведена је силна и несолидна конкуренција на светским тржиштима, што је изазвало потресе у светској економији. У диспаритету сијена између аграрних и индустријских производа куповна моћ народа је опала. Наступиле су ненадне промјене у валутарној политици и настао потрес у банкама великих држава. У Америци су некад народи малих држава налазили упослење, а сад лутају без рада и враћају се у своју домовину, а да не говоримо о милионима незапослених радника у Европи.

На даље, негде пема хране, или је скупа, а негде је одвећ јевтина, а у Америци фармери на пољанама спаљују на километре дуге гомиле жита. Па долази преокрет и у питању репарација, на које су државе побједнице у економском сређивању своје земље до сад стално рачунале. У овом општем судару интереса и економских претурбација није могла наша земља да остане поштеђена. И на њу су те прилике учиниле снажан рефлекс. Нема више оне прође нашим пољопривредним производима на страни као прије. А наша је земља претежно аграрна земља. С тога је баш у плоднијим и богатијим крајевима нашим, који су познати као житница наше државе запретила опасност економској и пореској снази нашег народа. Држава је морала интервенисати у овим крајевима баш у доба, када наши други крајеви због прошлогодишње суше западоше у бједу, па је и овима ваљало помоћи храном. Да интервенција житнога закона није уродила жељеним плодом по онај народ, коме је ваљало помоћи, о том је доста говорено, зато је и у Финан-

сијском одбору избило расположење да се тражи од Краљевске Владе да чим прије ликвидира такозвани „житни режим“.

Због затегнутости у општој свијетској економији и свих могућих запрека слободној и солидној конкуренцији, наша економска политика мора да иде за тим, да се интереси потрошача и интереси заштитене радиности доведу у склад, како то лијепе наглашава извештај Финансијског одбора, да се постигне економска независност наше земље. Мјере других држава изазивају једнаке мјере у циљу властите самоодбране.

Под тим околностима у свијету и у нашој земљи Краљевска Влада излази пред Народно претставништво с овим буџетом.

Основно је правило доброг државног финансирања довести буџет у равнотежу, т.ј. довести у склад потребе земље с њеном привредном моћи. И Г. Министар Финансија при изради буџета латио се је најефикаснијега средства у овом тешком послу, латио се је штедње. Разумљиво је, није то лака ствар, али у том је успео Г. Министар Финансија. И Краљевска Влада је предложила Финансијском одбору буџет од 11.400.000.000 динара у укупној цифри, док је буџет за годину 1931-32 износио 13.210.303.954 динара, дакле са једним смањењем од 1.810.000.000 динара, дакле са једним смањењем од 1.810.000 динара. Ова цифра смањења постала је још већа тим, што је Финансијски одбор извршио даљније уштеде од 129.000.000 динара укупно, коју је уштеду опет повећао Његово Величанство Краљ са 4.000.000 динара, смањујући своју цивилну листу, што износи сада 133.000.000 динара смањења.

Дакле, овај буџет пред нама претставља цифру од 11.269.000.000 динара и смањење према буџету за годину 1931-32 од 1.941.303.954 динара, односно ако се узму у обзир накнадни и ванредни кредити, који су се морали одобрити за подмирење извесних државних потреба током ове буџетске године, а који нису у садашњем буџету исказани као и предвиђени кредити у новом предлогу за службу ануитета по државним дуговима, онда је фактично смањење веће; оно према експозеу г. Министра финансија износи 2.905.340.339 динара.

За овако смањени буџет иде у првом реду хвала Господину Министру финансија и Краљевској влади, који су водили рачуна и о привредној снази народа и најиречим потребама земље и предложили Народно претставништву овако дотјеран и смањен буџет.

Економске и финансијске прилике наше земље диктирају и извесне реформе, које се односе на пореску моћ народа, односно на разне дајбине и њихову висину.

Мијењају се прилике па и однос између приноса, које земља одбацује земљораднику и дајбина, које овај на земљу плаћа држави. То неравновјесје ваља уклонити. С тога је Краљевска Влада спремила предлог закона о изменама и допунама закона о непосредним порезима, којим ће се снизити стоне чистог катастралног приноса, као и сви допунски прирези. Овај је закон у материјалној вези са буџетом и његовим извођењем.

Народ се нарочито тужи на опћинске и бановинске дајбине. Баш ових година када је требало самоуправно газдинство да не намеће терете народу, оно се је разметало нарочито у нерационалном тро-

шењу на материјалне издатке. У доба опште депресије, у крајевима, где не достају најједноставнија комуникациона средства, видале су се луксузне палате, улагачи пусти милиони у намјештај и скупоцјене ћилиме, тако да већ колају приче о набављању скупоцених мастионица и златних пера којим се потписују молбе за хитну помоћ пасивним крајевима. (Одобравање). Ове појаве озловољују свет, који гледа, да се обрнуто ради од онога што се с највиших врхова тражи, проводи, прено, ручује и у више згода наглашава. Буџетски предлози појединих Бановина обухваћају баснасловне цифре, неки чак од предвиђене своте имају покриће тек за једну трећину. С тога је Финансијски одбор расправљајући о бановинским буџетима затражио да имаду увида у бановинске буџете народни посланици прије њиховог одобрења.

Финансијски одбор у своме извештају нарочито је подвукао ову ствар с обзиром на бановинске буџете и буџетирање у нашим бановинама. Ту се вели: „Треба нагласити да Бановине и општине у оваквим приликама ваља да престану са извођењем програма за који нису дорасле у материјалној погледу. Време које преживљујемо и сувише је озбиљно да могу наши порески обвезници све то поднети и плаћати“. С тога треба чим прије допети за коп о финансирању у самоуправама. А најпотребније је за сада да се донесе закон о општинама и путем избора општине предају у руке изабраним општинским вијећницима, јер се је у некима зацарио не потизам, а у некима чак и старинско партизанство које је горе него за вријеме партија. (Одобравање).

Од туда је, господо, и нерационално газдовање и у самим општинама. И Престона Беседа и Адресе говоре о дефинитивној организацији општинске и бановинске самоуправе, па је ово, такође, једно од важнијих питања, које треба да доконча Краљевска Влада. Мој предговорник г. Додић споменуо је, да се имају да спроведу и избори за бановинска већа и бановинске одборе, у чему га ја подупирем, јер сматрам да је крајње време, да из народа дођу изабрани људи који ће имати своју реч а не да тамо буду само државни чиновници.

У вези са овим буџетом Краљевска Влада удвољава постепено задатку, који је преузела да спроведе кроз Народну скупштину, а у сагласности са Престоним Беседом и Адресом Народног представништва. С тога је поднела Народној скупштини предлог закона о изменама и допунама у закону о државној трошарини и затражила његову хитност, као предлог закона о изменама и допунама у закону о таксама. У тешким економским и социјалним приликама народ је долазио у сукоб са јасним одредбама појединих државних закона као примерице закона о монополу, шумског закона, закона о државној трошарини. За то су те кривице и глобе по овиме законима опростене, односно снижене, аболиране, на чему је читав наш народ благодаран.

Погледамо ли, господо, расходе у овоме буџету, опазићемо, да се расходи на личне издатке пењу на укупну цифру од 5,000.000.000.— дин. урачунавши овде 870.000.000.— динара предвиђених за пензије и инвалиде. С једне стране су диктирале оне тешкоће, а с друге стране и правичност, да се учине уштеде и на личним издацима. Ако ништа, а оно су животне намирнице знатно појевтиниле од онда, када су одмјеравани додатци на скупоћу. Уштеде у том погледу извршене су још у септембру прошле

године. А равнотежа овога буџета тражи уштеду на личним припадљивостима и то суму од 520,000.000 дин. почев од 1 априла о.г. Г. Министар финансија у своме експозеу изнео је начин, по ком ће се извршити редукација чиновничких припадљивости, који је веома прихватљив и правичан. Старији су пензионери од ових мјера ослобођени, док ће се пензионерима од 1923 године па овамо редуцирати додаци на скупоћу. Овом згодом, господо народни посланици, буди напоменуто, да би питање пензионера ваљало једном уопште уредити и њиховим оправданим захтевима изићи у сусрет.

Даље, господо, овај буџет у сврху равнотеже и у сврху безувјетне штеђе повлачи за собом и редукацију школа. Након рата су код нас ницале средње школе без система а и без рачуна. Мала су се мјеста такмичила, која ће од њих добити вишу или нижу гимназију, препарандију, грађанску или стручну школу. А ми у извесним крајевима немамо нити основних школа. (Тако је!) Дакако да су при том искоришћаване партијске премоћи у прошлим режимима. А код нас свијет не зна ни камо него у гимназију, па онда са два или четири разреда тражи државну службу.

Зар мора свако имати пред очима самоциљ, да буде државни службеник? Као да не требамо имати интелигенте земљораднике, занатлије, индустријалце, бакале и трговце! Ето дошло је вријеме, да не знамо шта ћемо са интелигенцијом и полунтелигенцијом, која је стала на пола пута. А земља наша не може да сноси терете, нити је хиперпродукција, у том погледу, здрава економска, финансијска и социјална појава. Морају се дакле и школе редуцирати. Господин Министар просвете, запитан у Финансијском одбору о плану и начину, којим ће провести редукацију школа, дао је задовољавајући одговор. Руководиће се у првом реду интересима народа и земље, водећи бригу о старим заводима, као и оним чију опстојаност траже географски смјештај, комуникационе прилике, и потребе појединих крајева.

Тако је, немогуће пак у једном мјесту или крају гомилати школе, а у другима да нема ни једне.

Погрешна је до сада била школска политика. Треба у нашој земљи форсирати стручне школе, занатско-трговачке, пољопривредне, индустријске и сличне. Па тако образованом подмлатку почива снага и напредак земље. Томе нас уче неспредне земље у свијету. Треба једном да престане у нашем друштву скрајњији идеал за групама и степенима, напредовању, тражењу бољих положаја, премјештању у боља мјеста, промицању на боље положаје, протежирању и свакодневном ангажовању за интервенције у том правцу. Елита нашег друштва је скакако чиновнички кадар, али господо, у интересу службе, па коначно нује једнакости у чиновничкој хијерархији сваки треба да остане на свом мјесту и предан само прописима и нахођењима старијих и претпостављених, а квалификације школске и моралне особине треба да буду једино мјерило у чиновничкој хијерархији. Да се више не догађа да млађи прескочи старијега, да у једном мјесту служе сами мијештани годинама. У појединим мјестима има учитеља и учитељица основних школа, професора и професорица гимназија, и других средњих школа, судаца среског и окружног суда, чиновника пореског уреда, грађанске, евиденције катастра, земних лугара, полицајаца, који непрестано служе у свом мјесту, док су

други приморани да вјекују у разним другим и малим мјестима. Ово треба да престане у интересу саме службе и државе.

Можда ће се прићи и мјерама личне редукције, опет ради штедње и ради растерећења наше администрације, која по гдјегдје пази баш од препагомиланости намјештеника. Али ово, господо, треба извести уз највеће обзире. Све ово диктирају тешке економске прилике. Са највећом опрезношћу треба прићи овим тешким питањима, То опет диктирају социјални моменти, да наша земља не би запала у тежак положај, у коме су се нашле друге земље и у коме су се одиграле страховите пертурбације.

Недавна паника, настала у свијету, падом великог броја банака, одјекнула је у нашу земљу. Завладао је неки страх и ако код нас, хвала Богу, нијесу се одиграли слични догађаји. Тому је дошла несавесна спекулација, па политичке тенденције, незадовољника, да не кажем још субверзивних елемената, који проносе вести о слабом стању наших финансија и слабљењу нашег кредита на страни. У нас, господо моја, ми смо сви скупа сведоци и ако су тешке економске финансијске прилике, да такве вести не одговарају истини. (Одобравање.)

Видите, да само напоменем слиједиће. Државни пензионери, поред чиновника, који сваког првог добијају редовно плату, добијају исплаћену пензију редовно сваког првог, а у нашем буџету међу материјалним издацима предвиђени су и издаци за грађење железничких пруга, а Министарство војске и морнарице извршило је у своме буџету уштеде за 21%. То нека је одговор онима који рђаво гледају на нашу државну политику, на наше финансије и на нашу народну економију. (Тако је!) Ваља разумјети тешкоће, с којима се бори Краљевска влада и које стоје на путу и Народном претставништву. Али ми смо изабрани на програму здравог санирања наших економско-финансијских односа и одлучне одбране народног јединства и целокупности државне територије. На томе путу неће нас ништа сместити! (Тако је!)

Да је, господо, претеран страх, да се неће моћи остварити буџет, говори и та околност што је током ове буџетске године, — дакле 1931-32 остварено у времену од 9 месеци 8.498.000.000.— динара прихода, што даје у упоређењу са истим периодом за буџетску годину 1932-33 готово исту цифру т.ј. 8.453.250.000.— динара, што чини $\frac{3}{4}$ од укупне своте расхода од 11.269.000.000.— динара. Разуме се, овдје нису урачунати износи од репарација, док су у буџетска предвиђања унесене своте за исплату ратних и других дугова, по којима се служба сада стварно не врши. Према овоме буџетска равнотежа је на основу предвиђања под оваквим околностима какве данас владају осигурана.

Пред Краљевском владом и пред Народним претставништвом стоје проблеми, који се имају узети у студирање и оцену, јер захватају нашу земљу било директно било индиректно. Код продужења трговинских уговора ваља нам ревидирати односе и услове. У томе циљу потребно је под сваку цену постићи боље услове за пласирање наших производа. Наша Влада треба да тражи све могућности за освајање страних тржишта на којима су наши производи у своје време налазили добру прођу. Али она мора у првом реду да припази на солидност колико лица толико и посла, који се у страном свету обавља на рачун наших производа, угледа нашег народа и

наше државе. Питање извоза дрвета, марве, сувог воћа, раног свежег воћа и поврћа, коначно уређење питања извоза наших вина, освајања старих пијаца у свијету за наше најбоље дуване, херцеговачки и јужносрбијански и питање извоза разних других сировина јесу проблеми који имају да испуне настојања економско-финансијске природе, који имају да испуне нашу трговинску политику, која иде за тим да подигне престиж наше земље у страном свијету, јесу проблеми које треба да обухвати један смисљени дугогодишњи план. Краљевска влада, овако руковођена великим начелима, израженим у узвишеном Манифесту Његовог Величанства Краља, наћи ће пуну нашу сарадњу, наћи ће пуну нашу потпору у извођењу програма садржаног у Престојној Беседи и у нашој Адреси. У пуној једнакости и равноправности свих грађана, проводећи на свим пољима само југословенску националну и државну политику, не дозвољавајући ни под коју цијену племенску разлику или вјерску нетрпељивост, Краљевска влада ће несметано и уз искрену нашу сарадњу моћи да удовољи великим задацима, који чекају своје ријешење.

Ја вјерујем у најбоље интенције мјеродавних фактора, и зато изјављујем да ћу гласати за овај буџет. (Аплауз и узвици: Живео!)

Пошћреседник Др. Авдо Хасанбеговић: Има реч народни посланик г. Др. Влада Станишић.

Др. Влада Станишић: Господо народни посланици, наш Г. Министар финансија, и у писменом и у усменом свом експозеу о буџету државних прихода и расхода за годину 1932-33 и о Финансијском закону за тај рачунски период, показао се озбиљним и добрим стручњаком у своме позиву и послу. Има, истина код њега доста оптимизма у погледима о нашој најближој финансијској и привредној будућности, али ипак он се тиме није много удаљио од стварности.

Био је то велики напор са његове стране редуцирати државни буџет расхода за преко 2 и по милијарде динара, и то баш у овом добу велике економске кризе и социјалне беде, кад се на државу стављају захтеви, на које се при редовитим приликама, т.ј. при нормалном газдовању у држави не би могло ни помишљати.

Легије прекобројних уписаних државних чиновника и намјештеника стрепили су и стрепе, да не буду његовим буџетом изведени на улице, на којима сваком дањом промет постаје све слабији, а нема могућности за уписелење и зараду. Исто тако, легије школом оспособљених људи чекају да се њихове давно предате молбе за пријем у државну службу повољно реше, јер не могу да нађу могућност уписелења и зараде у приватним предузећима. Број пролетера и незапослених и код нас дајемиче све више расте и тражи државну помоћ. Пасивни крајеви наши су своју кукљаву утростручили, а пасивност се протегла и на оне крајеве, који никада нису могли ни помислити да би могли постати пасивни. Сви сталези, нарочито сељачки, дику оправдане захтеве да их држава помогне и да их спасе са опасне низбрднице на којој су се нашли. Ето, у таквим приликама и под ауспицијама које изазивају општу и велику забринутост, пало је у део Г. Министру да направи прорачун прихода и расхода за наступајући рачунски период. Редуцирати државне расходе у времену кад се указује велика потреба за њиховим увећањем био је посао и тежак и одговоран. Ту од-

говорност сада ми, господо народни посланици, имамо са Г. Министром финансија и са Краљевском владом да поделимо. Ја то са своје стране без имало устезања чиним и изјављујем да ћу гласати за предлог буџета и Финансијског закона са оним малим корекцијама и допунама које су извршене у Финансијском одбору ове Скупштине. Чинећи то имам да учиним извесне напомене које чиним у интересу правилног извршавања тога буџета и Финансијског закона. Господо народни посланици, нагли пад цена наших аграрних производа, који је пад са великим и неспошљивим презадужењем нашег најмногбројнијег друштвеног и привредног сталежа још тежи, знатно је и осетно смањено куповну моћ тога сталежа и изазвао је ове последице: ослабио је платну и набавну моћ становништва, паралелно с тим не може се више говорити ни о његовој кредитној способности. Доследно томе умањена је доста опасно и његова моћ производње и ја са своје стране верујем да ће доходак тога сталежа и његов принос општој рационалној привреди у наредној години ако се ствари не буду измениле, бити и квалитативно и квантитативно гори и лошији и мањи од онога приноса, који је тај највећи део народа добио у прошлој години. Његова ослабљена моћ куповања изазвала је застој и поремећај и у свима другим гранама привредним. Наша индустрија, па чак и она која је царинама потпуно заштићена од сваке конкуренције, почела је видно да малаксава. Трговина је у константном и брзом назадку, а занатство се све више ограничава на ситан, бедан и јефтин посао крпежи. Све је то знатно смањено и све више смањује саобраћај, промет и измену добара. Имајући истовремено у виду да и држава првенствено живи од привредних и материјалних добара било властитих, било оних који су својина наших држављана, дужност је оних који се имају да старају о прибављању материјалних сретстава за државну egzистенцију и живот да учине са своје стране и у име државе све што је потребно да се та сретства нају изобезбеде, али истовремено им је дужност и то да вреда из којих се ти сокови црпу оснаже или бар одрже у оном стању у каквом су их затекли. Ослабе ли, као што је у наше дане, случајно та вреда, дужни су се ти стараоци задовољити оним што та вреда дају или могу дати, јер би претркли ако пресуше. Питање је да ли су ови принципи приликом састава буџета било којим начином довољно респектовани. Мени се чини да нису.

Осиромашење нашег сељачког сталежа, његова презадуженост и његова ослабљена моћ плаћања и куповања реперкусује се, као што горе наведох, и на друге гране привреде. То значи да ће предвиђени приходи државни, не само у чистим сељачким порезима, а нарочито земљарини, подбацити, и то знатно подбацити, него ће они осетљиво и негативно да утичу на прилив других пореза непосредних и посредних, па и оних које носе и плаћају други сталежи и привредна занимања. Од тога неће бити поштеђени ни државни приходи од такса, царина и монопола. По овоме што рекох изгледа да ја сматрам да предложени буџет својим оптерећењем не одговара пореској снази народа, да он ту снагу подбацује, да није у равнотежи и да се неће реализовати. За сада је тако. Па како онда да поднесемо за буџет ону праведну одговорност коју тим гласањем узимамо на се? Ево како. Досадашња критика рада и колаборације Народне скупштине и Краљевске владе показале су да код Владе паилазе на пуно ра-

умевање сви наши оправдани захтеви. Влада се није оглушила на наше захтеве да се пасивним крајевима претиче са стране у помоћ са храном за људе и стоку. Врло сусретљиво и хитно је изашла у сусрет захтевима да се опросте све шумске кривице, као и кривице монополске и трошаринске. Хитно и са пуно разумевања омогућила је бесплатно дрва рење сељацима из државних шума. Па када је у тим материјално мање важним потребама и невољама показала такву предузимљивост и предусретљивост, онда ја не могу посумњати да ће она остати равнодушна и показати дезинтересовање за велике проблеме опште привредне депресије која попут море пада на народ и дави му живот. Да она о томе мисли и настоји, види се већ и по томе што је предложила онај скупштински пројекат о снижењу земљарине, о ублажењу закона о таксама и о снижењу трошарине на вино и ракију. Истина оно главно питање које нас све интересије и које се врло често у овој дискусији помиње и почиње да третира, а то је питање, не раздужења, него консолидације и олакшања отплате сељачких дугова, — остало је до сада, и ако је врло важно и хитно и неодложно, остало је од стране Владе неспоменуто. О њему нам није дата још никаква изјава од стране Владе, ишти је она овде међу нама заузела у томе питању ма и принципијелан став. То би јој се могло замерити када то питање не би било врло тешко и врло компликовано. Али ипак ја држим да ће Влада и поред тога још у току буџетске дебате дати о томе питању, као и о другима која мисли донети на рад пред Народну скупштину, потребно званично саопштење.

То захтева како сама хитност овог предмета тако и огромно интересовање наше јавности за његову судбину. Господо, има ли изгледа и могућности за решење тога проблема? Ја сматрам да има и да се он мора решити, јер су решењу тога питања приступиле и остале суседне државе, које су исто тако аграрне као и ми и које иста та мука и невоља бије као и нас. Зашто онда и ми не би могли да приступимо са своје стране решењу тога проблема и да учинимо све да се томе стане на крај. О важности тога проблема као и о узроцима те болести и хитности њеног лечења, ја сам говорио у Адресној дебати, а и у овој дискусији чуло се много речи и савета о том питању. Ја ћу додати још само ово. Наш сељак се је задужио у време валутне нестабилности и осцилације нашег народног новца. Ако се сада на нас ставља оправдани захтев, да у стабилност нашег народног новца не дирамо, јер он за нас треба да буде ноли ме тангере, пита се, хоћемо ли ми моћи и смети допустити да од те стабилности, за коју је допринео сав народ преко државних зајмова употребљених у ту сврху, а која је стабилност доста допринела падању вредности свих добара па и сељачких, хоћемо ли кажем ми допустити, да виде корист од тога у главноме они који су у поседу новчаница, а чији је број врло ограничен, а да од тога претрпи штету само остали народ, а нарочито сељак који ће морати највише да допринеси за амортизацију тих зајмова склопљених у циљу стабилизација динара. Ја тиме нећу да кажем, да су од стабилизације динара сељаци и грађани имали само штету, јер су они имали извесну корист од те стабилизације као и целокупна наша нација, јер смо тиме добили стално мерило вредности свих добара, али не би било право неоправдано да сељаци овим чвретим динаром плаћају своја дуговања у големом износу учињена у

доба његове колебљивости... (Одобравање и пљесак.) и мање вредности. Наш сељак с обзиром на то што сељак има да врати своје дугове баш у доба катастрофалног пада цена свих добара, а нарочито сељачких, при консолидацији сељачких дугова, а у циљу олакшања њихове отплате, та ће се дуговања морати у одговарајућем проценту редуцирати. (Одобравање.) Да ће од тога сви повериоци, а међу њима је највећи број зеленаша и ситних банака који су уживали јефтине кредите код Народне банке, Поштанске штедионице, Осигуравајућих друштава и већих кредитних установа, а давали их сељацима по 20 до 30 процената... (Гласови: И по 50%)... јесте и по 50%, да ће они јаукнути, то је изван сумње, али на љуту рану и љуту траву. (Пљесак и одобравање.) Предосећајући то напали су ти повериоци на сељака као гладни вуци на сељачка покретна и непокретна добра, само да сачувају неокривена своја сумњива потраживања и своја богатства сумњивим начином стечена. То се више и дуже не сме трпети. Једним хитним законом те се продаје и гомилања дугова морају спречити и узети у заштиту најмногбројнији наш произвођач од оних, који би били у стању да га потпуно униште да би сачували своја сумњива, као што рекох, потраживања. Ја хоћу да верујем да ће то Краљевска влада са своје стране још у току ове буџетске дебате учинити, а не учини ли то у најкраћем времену, бићу слободан и присиљен да са својим многобројним посланичким друговима поднесем хитан законски предлог. (Пљескање).

Овде морам да учиним једну малу дигресију. Уважени посланички друг д-р Славко Шећеров у своме говору о буџету казао је, говорећи о неприкосновености стабилизације нашега народнога новца и помињући у вези с тим наше улагаче и сељачке дужнике; да се не би ништо смело дирати за љубав спасавања оних који су осуђени на пропаст у муком стечену имовину онога малог народа, који се улагањем свога новца на штедњу показао конструктивним. Ја не верујем да је г. Шећеров казао за све дужнике сељаке, али ипак ту је реч казао. Без обзира што међу тим улагачима има много и таквих који су то стекли у добрим и уносним својим кредитним пословима са сељацима, ја тврдим да нема ничега и никаквог добра у овој земљи у које се не би смело дирати да се помогне сељаку у његову данашњем очајном положају (Пљескање) у који је он дошао без своје кривице. Јер тај сељак чини костур нашега националног организма; он је чувар наше националне светиње и сигуран јамац и заточник државне самосталности и њенога угледа и њене снаге. Господо, а сада да се вратим. Ослобођењем сељака од хитних наплата и његових дугова који се имају претворити у дугорочне зајмове и сношљиве дугове, без сумње ће се и његова произвођачка и потрошачка снага дићи и он ће бити ослобођен да са своје стране допринесе у ово тешко доба потребне жртве за одржање потребног правилног и редовног функционисања опште државне администрације. Порастом његове куповне моћи оживеће и замрзла снага наше трговине и индустрије и заната, па ће и ти сталези бити у стању да допринесу у државну касу она сретства која су овим буџетом предвиђена за њих. Пророци су давно престали да ходају по земљи, па с тога ове речи које ћу рећи сада не желим да се сматрају никаквим пророчанством. Ја не могу да верујем да ће ова општа привредна криза још

дуго да траје. Данашња општа политичка затегнутост мора понустити, јер та политичка затегнутост изазива општу привредну депресију од које државе и народи пате толико, да су почели стењати. И ово данашње неповерење мораће да уступи скоро места међународном поверењу и солидарности, које ће поверење једино бити у стању да спасе човечанство и његове културне тековине од његове пропасти. А то ће значити поправку радности која ће и даље почети да ствара и усавшава материјална и духовна добра. Ово наше тешко доба осетиће се ускоро као један ружан сан и као један мemento за све оне који се тада буду старали за одржавање и унапређење државе: којим путем не сме се ићи. Уз пркос овом мом оптимизму, који није без основа, ја бих ипак молио Краљевску владу да, у ово доба које је још увек пуно неизвесности, у извршењу буџета који ће без сумње бити изгласан, за сваку евентуалност чини што веће уштеде да не би ни у ком случају наступили већи потреси или нежељена изненађења. Ја сам, разматрајући предлог буџета нашао извесне позиције на којима би се ове уштеде могле учинити. Нека господа министри сваки у своме буџету расхода пронађу те позиције, а ја ћу поред оних које су опетовано овде биле споменуте, споменути још неколико. Наглашено је неколико пута од више говорника да би из државне администрације требало уклонити као потпуно сувишне и излишне генералне инспекторате и врховне инспекторате. Те институције немају свој *raison d'être* а при том много оптерећују наш буџет. Без тих институција могла би наша општа администрација лепо да функционише.

Међу чиновницима и званичницима има без сумње доста таквих који ће остати у служби и ако по своме нераду и својој некоректности не заслужују ове положаје а још мање плате. Такве људе и само такве треба уклонити а њихова упражњена места не попуњавати.

Пао је један предлог, не знам са чије стране али посве уместан и оправдан, да се за време ове кризе зауставе унапређења чиновника. Тај предлог је, као што рекох, потпуно уместан. Кад трпи сав народ нека и господа чиновници са своје стране нешто претрпе. Треба учинити уштеду и у осветљењу и у огреву по разним државним канцеларијама.

У дотацијама појединим бановинама треба такође бити врло штедљив, јер се те дотације употребљавају већином на луксузне ствари. Две бановине које су пасивне и којима су овом приликом одређене дотације са по неколико стотина вагона пшенице и кукуруза, завеле су за вољу оних који стоје на челу тих бановина луксузе. У тим бановинама употребљавају се по три до четири аутомобила за господина бана. У тим бановинама спремају се банкети на које се доводе кувари из Загреба. А ти банкети коштају по 40.000 динара. За ове бановине набављају се клавири који коштају по 90.000 динара итд. итд. (Један глас: А ко свира на њима)? Па свакако госпођа бановина.

Пре завршетка, морам господо још нешто да кажем. Наш посланички друг г. Милован Лазаревић у своме говору о буџету посветио је нарочиту пажњу трошарини па је том приликом казао да је она донесена у ове крајеве из оних крајева који су раније били под покојном Аустро-Угарском. каже да је та врста оптерећења народа могла у

тим крајевима бити извршена ради тога, што је народ тамо био роб, и морао је да прими све терете који су му били наметнути:

Ја, са овога места, пошто спадам у оне крајеве наше Отарбине, који су до Уједињења спадали под власт Аустроугарске Монархије, морам да изјавим ово: Никад нисмо били робови. (Бурно одобравање). Ми јесмо били заробљени, али је у нама живео дух слободних грађана. (Бурно одобравање).

Дајући, господо, овако отворено и са пуно вере Краљевској влади своје поверење, ја са правом очекујем од ње, да ће она не само то поверење и оправдати, него и да ће се старати на свима линијама да се то поверење и поштовање између ње и Народне скупштине учврсти на добро и државе и народа, ради кога смо се добра и нашла на заједничком послу. (Бурно плескање).

Поштрејседник Д-р Авдо Хасанбеговић: Има реч народни посланик г. Ловро Петовар.

Ловро Петовар: Господо, народни посланици! Приликом начелне дебате о прорачуну за годину 1932-33 у првој истинито југословенској скупштини буди ми дозвољено да кажем неколико начелних речи.

Словенци били смо до уједињења и ослобођења у сталној борби тако са аустријским као и мађарским режимом владе који нама је био све прије него добар и наклоњен. У овим тешким временима патње и страдања имали смо против себе читави 70 милијонски немачки народ, који је својом големом снагом покушао прећи преко наше земље до Јадранског мора. У овим временима борба са германизацијом, коју је спровођала свака Аустријска влада ми смо имали Словенци прилике да водимо једну вишу државну политику. Задовољили смо се тиме, да смо се борили за увођење наших словеначких паралелака на потпуно немачким гимназијама с којима је хтела Аустрија германизирати нашу младину. Била је то борба малих и нејаких против големе снаге једне велике државе. Данас су поједине фазе ове борбе већ саставни део наше историје, али баш у том моменту кад се прича о потреби редуције наших школа, требало је да се потсетимо на ове моменте наше предратне борбе за националну осамостојтев те да се подсетимо како су наше националне организације водиле ту борбу против германизације нашег народа. Поред свих тих напора успело је ипак Аустрији да је у својим школама однародила знатан део наше омладине дуж северне границе Дравске бановине те узгојила с њима један кадар чистокрвних словенаца, који су се осетили после ове промишљене германизаторске узгоје Немцима. Исто такав био је положај у нашим прекомурским срезовима, где је Мађарска домала истребила словеначки језик те извајала мађаризацију наше омладине најтежим притиском. У то време није био случај кад су мађарски учитељи словеначку децу физички злостављали ако је после школе по друмовима међу собом разговарала словеначки. Поред немачког и мађарског навала требали смо Словенци сузбијати навалу италијанске културе, која се је протекцијом Аустрије покушавала наћи терена међу нашим ројацима на Западу.

Било нас је неколико више од 1 милијона и то великом већином земљорадника и занатлија, а ипак смо издржали све те навале као и много пута случајеве издајства наших денационализованих грађана. Очували смо свој језик, те великим корацима

напредовали у културном погледу. Готово нас је очувала у тој борби у првом реду наша просветна акција, коју су спроводили они ретки наши свесни интелегенти, који су поред своје службе очували љубав према домовини те узгојили на средњим школама са немачким језиком фалангу наше омладине, прожете националним осећајем и спремне да гине за свој народ и југословенство, како су то били случајеви и пре рата, кад нам је Аустрија најбоље наше омладине бацала у затворе. Само због тога пошто су били проповедници и поборници Југословенства.

У оваквом положају нашла нас је наша држава и постали смо преко ноћи чувари и мртва стража на граници противу троје екстремно националистичких нација. Међу нама има данас мало аутохтоних Немаца које поштујемо и којих сарађивање нам је било увек драго. Поред ових истинских и чистокрвних Немаца имамо и људе који су чистокрвни Словенци али се после немачке узгоје „чутито“, осећају данас Немцима и код којих данас није још сасвим пробуђен осећај припадности ка народу из којег су изашли. Наша света задаћа јесте да ове људе доведемо паметном и трезном акцијом натраг у окриље народа, из којег су изашли и то у првом реду путем добре просветне политике. Тога ради мислим да треба при процењивању потребе појединих наших средњих школа рачунати поред фискалних момената и с тим, да су ове наше школе пут којим се враћају деца те отуђене нам браће нашој земљи, и народу и да су по својој просветној акцији били ове наше школе једна од првих гаранција за сигурност наше северне границе.

Ми који смо примили после 8 новембра повеље народа у Дравској бановини нисмо новајлије у политици. Могу рећи да смо скоро сви без изнимке стали већ пре уједињења у првим редовима националне борбе у Дравској бановини те остали на строго националном југословенском ставу и после уједињења свесни да је само добра централа „погој“, услов за добро уређење државе. Из наших редова нису били стављени никада какви услови нити рачуни за наш рад и борбе за потпуну победу ове политике. Господа која се налазе данас код нас у нашој Дравској бановини у најстрожијој опозицији и која су била до скоро прошле јесени у мало да не вазда у свим могућим владама, терала су у том погледу сасвим обратну политику, те седела на министарским фотељама док су биле економске и финансијске прилике погодне. Данас кад треба носити тешку одговорност за мере које ће спасити нашу привреду и уравнотежити наше финансије, те господо у овој зборници, по њиховој властитој вољи, нема. Ова господа каже сада своје право лице које ми већ од вазда познамо док је имала прије у Београду друго лице, којим је уверавала вас и друге о својој пуној лојалности и неограниченој вољи за сарадњу са Београдом. То су господа која се данас налазе у друштву њој равних другова и која проповедује свакоме који хоће слушати да се налази у опозицији због поремећења демократије и да хоће у опозицији чувати свете принципе демократије. Ми који добро познајемо ову господу, пак знамо, да је била баш она која је годинама спроводила у нашој бановини диктатуру у најгорем помену речи по начелу: ми и само ми.

Ми смо и у доба парламентарног режима лојално и позитивно сарађивали на великом раду за

консолидацију народних и државних прилика ако-прем је била и то доба заступана у Влади по својим претставницима искључиво ова господа из данашње, садашње опозиције. Последица тога био је и факат да смо баш у Дравској бановини по заслуги ове госпoде југословенско оријентирани кругови нај-мање осетили благодети великог чина од 6 јануара.

Поред најстраственије акције нашег свештеништва, од којег је био само мали број лојалан, шили смо искрено и одлучно у борбу за победу државне идеје те се спремали за 8 новембар. При томе смо били потпуно свесни све велике одговорности коју смо примили пред народом у доба највеће привредне кризе што је памти историја. Избори од 8 новембра дали су нам у Дравској бановини тако огромну већину да можемо с њом демантирати све акције наше опозиције. 8 новембар доказао је наш народ да има више политичког инстинкта и разумевања за државну политику него су га имале све његове пређашње старије вође. Има јих још и данас у нашој бановини који се нису још увек снашли у новом положају, те који безобзирном жестином тиштају народ против данашњег стања и спровођења државне политике. Ми се ових не плашимо и стараћемо се да се окупи у нашим редовима сав наш народ прожет једном великом мисли да стоји интерес државе и начело државног јединства над свима питањима. У тој акцији нећемо познати компромиса те смо спремни, како смо били и досада, тако и у будуће за сваке жртве.

У том моменту кад дајем нашу изјаву како у име своје, тако и у име свију мојих колега из Дравске бановине треба да с тога места апелирам истовремено и на високу Кр. Владу да води о тој нашој акцији као и о читавом положају у нашој бановини рачуна те да не допушта да се у Дравској бановини продужи ма како био прикривен режим тих људи који данас базирају све своје рачуне на жеље по скорој промени данашњег режима. Треба да се једанпут са овим људима темељито пречисте рачуни и да престане за увек њихов утицај на нашу општинску као и привредну политику у Дравској бановини. Треба да нагласимо да смо ми сви после 8 новембра примили поверења народа спремни сваки момент на лојалну сарадњу и са свима онима који су били тога дана још у табору присталица опозиције и апстиненције. Али зато стављамо услов то јест, да је ова сарадња у истини лојална и да не служи само за продужење партизанског режима после 8 новембра пропалих апстинената.

Ка предложеном буџетском предлогу слободан сам у начелној дебати приметити само још ово да сматрам да се у њему води премало рачуна о потреби потпомагања привредног напретка нашег села. Известни предели наше земље су привредно на вишку модерног развитка, други опет су у том погледу страшно заостали. У том погледу морала би државна управа учинити нешто више него само то, да сваке године подупре пасивне покрајине са потпорама које су у суштини ипак на једној страни тешка жртва за државне финансије а на другој страни нису од нарочитог утицаја на моралу обухваћеног народа. По моме мишљењу биће неизбежна потреба да се државна управа почне старати и другим акцијама за напредак ових такозваних трајно пасивних крајева, којима је потребно створити услове за економски напредак. У ту сврху, биће потребно предвидети примерну суму у будућем буџету Мини-

старства пољопривреде. Без јавне помоћи и одгоја народа у тим крајевима још смо удаљени од тога да се на опште реше питање исхране и одржавања наших пасивних крајева.

Житни режим и трошарина јесу предмети који нас ванредно интересују ипак придржавам право да по том питању расправљам касније кад ће доћи ти закони на расправу у Скупштини.

Буџет показује изредну енергију Краљевске владе, а особито још Г. Министра финансија. У циљу уравнотежења ја ћу гласати за буџет у на челу и појединостима. (Бурно одобравање и плескање по целој дворани говорнику се честита од стране његових посланичких другова).

Пошћупредник Др. Авдо Хасанбеговић: Рјеч има г. народни посланик Драгутин Костић. (Није ту). Реч има народни посланик г. Тодор Тошић.

Тодор Тошић: Госпoдо народни посланици, известна госпoда народни посланици, који по својој прошлости уживају један велики ауторитет и према којима сам ја увек имао једно велико поштовање, једно велико уважање, учинила су данас прије подне извесне изјаве, којима госпoдо, није било места у овом дому, јер госпoдо народни посланици, те изјаве врло рђаво делују и утичу на нас барем нове посланике, који смо са једним великим одушевљењем запојени великим идеалима југословенске мисли дошли у Народну скупштину, у ово законодавно тело, да братски и сложено сарађујемо на једном послу и на једном делу. Ја мислим, госпoдо народни посланици, да се у будуће неће овакове изјаве давати у Народној скупштини, да неће уваженим народним посланицима, који су дали такве изјаве, прошлост послужити да поново распирујемо оне страсти, које треба да оду неповратно у архиву.

Госпoдо народни посланици, да пређем на ствар. Право државе на буџет неприкосновено је, јер држава је живи организам, који мора да живи и који мора да се развија; мора да врши оне велике задатке, које јој је велики геније нашега народа удахнуо и поставио за високи циљ и за високи задатак. Одреди држави буџет значи одреди оцетанак саме државе. Ја верујем, госпoдо, да нема ни једнога народнога посланика у овом законодавном телу, који би тако што желио нашој заједничкој држави. На и они народни посланици који се ограђују против предложенога буџета са једном великом оградом, ја верујем, госпoдо, да не желе то, јер гласају само с том оградом неповерења Влади, не слажу се само са прорачуном, не слажу се са свим оним позицијама, које су у државни буџет стављене, које су вотиране.

Правна теорија и парламентарна пракса и у нашој земљи и у свим модерним парламентарним земљама прима такве изјаве и такве ограде и она их толерира. Буџет, госпoдо, људска је творевина, то није савршенство, то није библија, то није јеванђеље, да се не може критиковати, да се не могу госпoдо, оштро износити примедбе, које појединим посланицима и појединим крајевима, може бити, нису у вољи, јер нису задовољене њихове потребе или потребе краја или потребе професије.

Буџет, госпoдо, прорачун је за цео народ, за целу државу, за све друштвене редове; тај буџет госпoдо, никад не може, тако да се изразим, да буде идеалан, да може све слојеве друштвене, све класе и све редове и најзад и све потребе државе да задо-

вољи. Ја верујем, господо, да је Влада руковођена тим циљем да да, да изнесе пред Народну скупштину и пред ово законодавно тело један буџет, који ће, господо, по њеном мишљењу ресорног Министра финансија најбоље одговарати потребама и државе и народа.

Али, господо, морам одмах ставити питање да ли је могуће са једним реалним буџетом рачунати, да ли је могуће, одговорити свима захтевима и свима потребама и државе и народа у оваквим променљивим приликама, у оваквом једном тешком стању.

Господо народни посланици, падале су изјаве: од почетка претреса овога буџета и у Адресној дебати и данас пре подне и данас по подне о политици данашње владе и политици, господо, која је раније претходила високом чину, једном великом акту, господо, од шестог јануара. Ја овде са овога места могу да кажем да је мој крај Лесковац, мој град Лесковац и срез лесковачки са одушевљењем прихватио чин и акт Његовог Величанства Краља од шестог јануара, исто онако, као и цела наша земља. Могу да кажем и да поновим да је и народ мога краја правилно схватио чин и датум од шестог јануара, јер га сматра, господо, као једну нову епоху у нашем новом политичком животу, сматра га, господо, у суштини тако, да је он у моменту кад је опасност загрозила највитаљнијим интересима и државе и државног и народног јединства, господо, ово питање је решено најефикасније и најбоље. Народ мога краја, народ у читавом врањском округу, ако хоћете да кажем, сматра шестог јануар као значајан датум нашег љубљеног Краља у отклањању свих оних сметњи и оних препрека за један здрав политички и јавни живот у нашој држави и у нашем народу.

Он га, господо, сматра као гаранцију за један бољи, за један лепши и здрави политички живот. Ја сам дужан ову изјаву да дам, господо народни посланици, јер мој крај никада није имао ту срећу да и један од господ министара наврати и дође, те да и ми, Лесковчани и мој крај изразимо радост и задовољство и срећу и да се политички чујемо. Господо народни посланици, говори се много о привредној кризи, говори се о кризи у целој свету, као и у нашој земљи, али морам рећи да и у моме крају, у моме Лесковцу и срезу лесковачком не цвета цвеће, и тамо је беда, и тамо је сиротиња, и ако Лесковац има 30 и више предузећа, и ако се њихови опаци као минарета уздижу, Господо народни посланици, опаци, машине кад раде, стварају рад и продукују, стале су, димњаци се не пуше више, радништво је на улицама. По званичним подацима које имам, 1500 радника је без посла, и још 4—500 на броју сиротиња, а то је преко 2000 душа без посла. Приватна иницијатива чини све, али јој је немогуће. Истражити толики свет је немогуће, и приватна иницијатива то питање не може да реши. И зато сам ја као претставник тога краја предао једну молбу на Г. Министра социјалне политике за хитну и брзу помоћ. Истина, господо, даје се нешто преко Берзе рада, даје се преко подружнице Берзе рада у Лесковцу, али је то мало и недовољно. Ја морам рећи ово: У Лесковцу 2000 беспослених радника чини Лесковац једним паклом. Немогуће је приватној иницијативи да изађе на крај, да да хлеба и помоћи толиком броју беспослених радника, а Лесковац није био те среће да му држава или Министарство Соц. Политике икада притиче у помоћ. Код нас се Мин.

Соц. Политике не осећа. Ја чиним исто тако претставку на Г. Мин. Финансија и молим га да се заинтересује за то беспослено радништво.

Исто тако господо, занати су у моме крају пропали. Нема посла. Обућаре дави Бата. Кројачки радници којих има на стотину и више беспослени не могу посао да добију, и узалуд су ишли у Нишкву војну одећу и тражили посла, али није вајде, нису га добили, јер нема ни она потреба за радну снагу. Чинио сам претставку поводом овога на Министарство војно и молио га да се из шиваре војне одеће у Београду да извесна количина рада томе радништву, али и то је остало без резултата. Како је некада господо, Лесковац цветао и напредовао, јер је имао домаћу радиност, јер је, трговина у њему цветала и развијала се, а Лесковчанин је радан, вредан, саобраћајан и свуда се може снаћи и не либи се никаквога часног и поштеног рада. Маса Лесковачких грађана и Лесковачког света из самог Лесковца и среза печалбар је, и не тражи службу. Лесковчанин није граничар, није жапдар, није служитељ, није пандур, није вратар, ништа од тога није, но у зноју свога лица траже рада и зараде да тиме одржава своју породицу, и ја господо не разумем, кад сам ја као претставник тога краја завапио и тражио помоћ од Краљевске владе, зашто се не предузимају кораци, јер 2.000 радника преставаљају социјалну беду, јер радништво је науперизовано и постаје раднички пролетаријат те о њему јавни поредак мора да води рачуна.

Господо, пољопривреда је код нас у највећем застоју. Пољопривредник је дошао у стање да не може да одговори својим обавезама ни према држави ни према приватнима. Пољопривредник је заостао јер нема капитала, и мали су поседи, и тај мој крај Лесковац и срез лесковачки бар у пола пасиван је и има четири до пет општина у којима сељаци не могу да нађу ни онолико колико семена баце. Има крајева и општина који су поред Мораве, али су пренасељени. Привреда је као што сам казао на једном ступњу по све заостала. Сељак, мислећи, да нађе уносљење рада и зараде прибеглао је виноградарству, али ни оно не даје никакав принос. Заман господо, ради, заман се мучи јер нема зараде, нема пара, нема господо добитка јер све што производи јевтино је, а што купује, оно је скупо, пошто влада велики диспарат између онога што производи, и онога што купује.

Па и пољопривреда, господо, у нашим крајевима нарочито виноградарство успева, тако да кажем врло слабо. Најгоре врсте грожђа не само код нас, него у читавој области гаје се, тако, да није способно ни за какав приход, и онда ме због тога чуди зашто наши меродавни фактори, зашто на пример виноделска школа у Букову није предузела никакав корак да се одржи и да се устали нека врста грожђа која ће бити од користи народу. Једна наша суседна јучерања земља на вагоне извози грожђе, које има и врло добру цену, те на тај начин попуњава свој трговински биланс, док смо ми развили такве врсте грожђа које нису од велике користи и заслужују сваку осуду.

Пољопривреду, господо, треба преустројити у том погледу, уништити ону лозу и оне винограде који су по врсти и по квалитету такви да не одговарају потребама народа.

У моме крају, господо, правилно оцењују пољопривредну кризу. Они кажу: то је рат без крви.

Ухватили су се моћни и силни, ухватиле су се велике и силне и моћне вековне државе у коштану, рву се. Тај талас привредне кризе осећа се и код нас и зато ми сви, господе, треба да учинимо што је у нашој моћи да томе народу олакшамо, колико је могуће, невоље и беду, и да му изађемо колико је год могуће на сусрет.

Ја, господе, са своје стране могу да ценим напоре Краљевске владе, да ценим напоре Г. Министра финансија, да у оваквој једној тешкој ситуацији и привредне депресије нађу ипак модуса и начина да буџет редуцирају са скоро 2 милијарде динара водећи рачуна да држава ипак правилно функционише, да држава врши оне свете задатке, и да народу колико толико олакша терете и муке.

Режим живота, господе, у моме крају критикован је. Народ у моме крају жели да живи режимом буде модифициран, да се спроводи један такав режим са животом у коме ће слободна трговина у земљи бити допуштена. Ја са своје стране у том погледу да би одговорио жалбама и молбама народа из мога краја, ја чиним апел на Краљевску владу и на Господина Министра. Верујем, господе, да је штедња на појединим Министарствима учинила да се извесни расходи, да се извесне потребе смање и наше тражење и наше настојање за наше крајеве умањено је, да би могли своје народу да изађемо у сусрет. Штедња је ето потрефила и Министарство војске и Морнарице.

Ја се, господе, наддам, да ће народни посланици тражене ванредне кредите изгласати, кад буде време за то, да би наша војска одговорила оним светим задацима бранитеља земље и одржања мира.

Уштеда је, тако исто, господе, погодила сва Министарства, које мање а које више, а најосетливија је она у буџету Министарства Саобраћаја. Али, господе, ја се наддам, да ће и са овим смањењем, јер су у томе Министарству приходи подбацили најлељницама и паробродском друштву, ипак знати и умети г. Министар саобраћаја да очува онај лењи глас, који наш саобраћај ужива не само у земљи него и у иностранству.

Но поред државних жељезница и државне речне пловидбе Краљевска влада и Г. Министар Саобраћаја имаће још један велики задатак да у овом тешком времену сачувају од пропасти наша национална бродарства на Јадрану и Дунаву, како стране трговачке заставе не би нашу трговину учиниле зависном.

На нашем Јадрану један део приватног националног бродарства донекле је обезбеђен од пропасти државним субвенцијама, које прима ради вршења поштанске службе, али је знатан део без ове заштите.

На Дунаву постоји државна речна пловидба и десетак већих приватних бродарстава али у том правцу није ништа урађено.

Покренут је глас у Народној скупштини, да се од државне речне пловидбе и приватног бродарства створи велико домаће акционарско друштво. Та идеја је добра, али је за студију, да ли би било опортуно поверити државни пловни парк од преко 200 милиона динара акционарском друштву, када је несташница новца иоторна и када су потребне хитне мере. У целом свету бродарства стварају заједнице у циљу смањења режије, да би спустиле тарифе. Тај брзи и лаки начин образовања бродарских заједница треба и код нас спровести, а подела добити била би сраз-

мерна уложеној вредности бродовља. Промет робе и путника на мору и рекама слабији је услед високе тарифе, а субвенција била би услов за снижавање тарифа. Наддам се, да ће Г. Министар саобраћаја знати и умети спровести и ово у дело што пре.

Господе народни посланици, ја мислим, да овај буџет, који није идеалан, који не може у оваквим тешким временима ни бити идеалан, ипак, заслужује, да га сви ми, народни посланици, гласамо, јер, господе, гласајући тај буџет, ми одужујемо дуг и према држави и према народу. Зато ћу за овај буџет гласати. (Пљескање са узвицима: Живео!).

Поштрејседник Коста Поповић: Господе народни посланици, са вашим пристајком прекидам ову седницу с тим, да је наставимо вечерас у 9 часова.

Молим вас, господе, да се не разилазите пошто ћемо сад имати клубску седницу.

Седница је прекинута у 6,45 часова, по подне.

(Наставак седнице у 19 часова)

Прејседник Др. Коста Кумаруди: Настављамо данашњу седницу. Има реч г. др. Драгутин Костић.

Др. Драгутин Костић: Господе народни посланици, један од наших колега је, у току ове дебате, изволео рећи, да „ситне ствари“ интересују „ситне среске политичаре“. Пошто сам ја један од ових, допустите ми да вам некажем ништа крупно — то остављам крупним политичарима — јер мислим да вам се све крупно, за ово неколико дана, попело на врх главе.

Догађај од 6 јануара имао је уништити све оно лоше у староме. Догађај је прихваћен најлепше и од најширих маса, особито у покрајини, коју имам част претстављати. Народ је, господе, специјално на Југу, својим огромним учешћем на овим изборима, јасно и гласно казао да не жели ничега лошег у староме, али такође да с највећим нестрпљењем чека најбоље у новоме. На нама је и на Краљевској влади, којој је на челу наш уважени Претседник, г. Петар Живковић, да овој дубокој народној жељи у потпуности удовољимо и то што пре.

Данас и ово неколико дана узастопце, стално слушате о интегралном и стопроцентном југословенству. Оно је за нас на Југу, један аксиом не од јуче, већ од давних времена.

У мојој ужој Отаџбини налази се један од највећих споменика наше славе, културе и величине; манастир Високи Дечани. Подигнут је од првога ујединитеља Југословена, Стевана Дечанског, велбушког победника. И над главним вратима тога најправославнијега храма стоји и данас уклесано овако: „Фрад Вита мали брат, протомајстор из Котора града Краљева, сазида овузи црков“. Сп Дечанскога, Душан, имао је највећег свог државника, католика Бућу. Краљица Јелена Анжујска остаде верна својој католичкој вери и на српском престолу, чинећи највећа добра народу православном.

Под Турцима су у Јужној Србији православни и католици живели у највећој слози.

Народ у Јужној Србији, будући на Голготи пет векова, научио се стрпљењу, скромности и остао јунак.

После укидања српске патријаршије, 1766 године, не дочекасмо за минималних 38 година, великог Карађорђа. Да је, господе, Карађорђе затекао Пећску патријаршију, ми никад не би имали бугарску егзархију, нити би постојало данас бугарско

питање, јер велики део данашње западне Бугарске беше тада под Пећском патријаршијом. И да Грци не укинуше нашу патријаршију, она би сва, у својој ондашњој географској целини, била данас у овој националној држави.

Нас је, господе, на Југу остало било мало. Велике сеобе, последице наших многобројних крвавих устанака против завојевача, учинише своје. Али мучени и проређени, ми смо у свима нашим поколењима, од Косова до данас, сањали о овој великој држави, којој смо желели и желимо да буде најсрећнија и у свему најбоља.

Крваво се држећи за наше класичне семље, ми смо нашем јуначком Краљу Александру и витешкој војсци дали 1912. године тачицу за те увек наше земље, да нам их нико отети не може, док год траје сунца и месеца. (Бурани аплауз). Јер, господе, да смо поклекнули, да смо посрнули, онако како је, на несрећу нашу, скадарска околина поклекнула и посрнула, не би ни Косово ни Повардарје било наше, као што ни Скадар не би наш, и ако га много пута записмо крвљу.

Овде падоме мало чудна питања колико је, и које браће, и од кога племена, данас: на министарским фотељама, колико на банским столица и другим великим положајима.

Питам ја вас, када 1804 бесмртни Карађорђе заче ову државу да ли дођоме многобројни синови Јужне Србије њему у помоћ, — све тражећи фотеље? Дођи ли Цинцар Јанко и Цинцар Марко, чак из Охрида, да потраже какве банске столице? Дођоме ли: Чолак-Анта Симеоновић чак из Призрена, капетан Жикић чак из Маврова, Зека Буљубаша чак из Нове Вароши, да постану министри у Карађорђевој Србији? Дођоме господе, до највећих положаја, постаноме и војводе али само јунаштвом и образом, а никако пореклом.

Питам ја вас да ли најбољи међу нама а то су они многобројни Хрвати добровољци, који из целе Русије и Америке полетеше на Солун и Добруцу да славно погину баш за ову велику државу — да ли они потражише коју министарску фотељу, у крвавим биткама, у којима доказаше прослављено хрватско јунаштво и витештво.

Какву и коју столицу сагледа на Добруци Хрват, добровољац, велики јунак Лујо Ловрић, кад му бугарски куршум избри оба ока.

Југословенски је покрет поникао у главама и душама најбољих и највећих Хрвата у Загребу, том културном жарништу велике југословенске идеје. Уздигнимо се над садашњицом и будимо достојни следбеници тих великих југословена.

Питање нашег националног јединства има да прожме све масе и да уђе у дубину душе тих маса.

Нећемо бити достојни онога поверења које нам је дато на избору, ако од тога и најмање отступимо. Везани чврстом љубављу према Краљу и Отаџбини, имамо или путем најтешињег националног јединства, путем интегралног стварања југословенске нације, њеног кристалиња и њеног даљег удубљивања.

Има људи, који нису са нама овога пута. Нису се нашли на једној линији са нама, бар за сад. Али ја сам убеђен да су они сви са нама у своме срцу: са нашим великом идејом слободне и чврсте уједињене Југославије. (Одобравање). На њих се не треба љутити — гнев је најлошији саветник у политици — него их треба придобити, у колико то буде могуће, нашим најбољим понашањем и искреном жељом да

створимо једну чврсту фалангу, у којој ће срећа свију нас бити изнад свега, за све нас!

Нека се они идејно споје. Нека буду за слободну и недељиву Југославију, на челу са нашим витешким Краљем, нека буду на линији најтешињег националног јединства и нека створе једну велику и општу странку, од Струмице до Ракева, па макар они били на Влади, а ми у опозицији. (Одобравање).

Не одричем ја патриотизам ни једном честитом Југословену, који није овде, у овој кући! (Тако је). Има у нашем народу елемената заблуделих, екстремних, инацијских, али, господе, човек од наше расе, не може бити против своје расе у дубини свога срца. (Узвици: Браво. Тако је. Живео!).

По свршетку великих ратова 1918 године, па до данас, Јужна Србија послала је у Народну скупштину не једну десетину својих посланика. Увек су ти посланици могли створити један не мали клуб. Али ношени инстинктом расе и великом идејом једне јединствене државе, они су били, иако припадници различитих партија, у једном погледу увек чврсти: Никад ни једној влади нису стављали нож под грло и ни од кога нису тражили столице и портфеље. Као и на бојном, тако и на политичком и културном пољу, наши су се људи пробијали само намећу и образом. Да вас не бих замарао цитирањем многобројних Јужно-Србијанаца који од 1804 до данас, дођоме до највиших положаја у овој земљи напоменућу вам, да сјеничко сељаче Миленко Веснић, постаде претседник владе велике Југославије. Ми, Јужно-Србијанци осећали смо се, и увек се осећамо, најчвршћим и најосновнијим саставним делом ове велике земље. И док нас траје ма и једнога, неће, господе, бити македонског кометета ни у Београду ни у Загребу, ни у Беођелији! (Шљескање).

Сви наши заблудели саплеменаци, који су данас сели на врат јадном бугарском народу, морају једном за свагда запамтити и знати: да је Јужна Србија наша и да ће остати наша, док сунца течет! (Бурани аплауз). Да је народ јужно-србијански, да је тамошњи сељак, наш у својој потпуности и да нити је био, нити ће икада бити туђ!

У вези са оним, што сам до сада казао допустите ми, господе, да речем у име нас Јужно-Србијанаца: најенергичније тражимо да на положаје, од највећих па до најмањих, дођу људи од образа и памети, без обзира где су и у ком племену поникли. (Одобравање). Ми не правимо питање, ако нам брат Словенац дође за бана у Скопље, а брат Хрват за бана у Ниш; нека само буду најбољи међу најбољима, нека само раде најбоље и најчеститије за Краља и Отаџбину. (Одобравање: Тако јел!). Нас, господе, има најмање на средњим, никако на високим, и врло мало на најмањим положајима у државној служби. Не правимо ми питање од свега тога, али тражимо да и наши достојни синови, а њих хвала Богу Јужна Србија има, добију одговарајуће положаје у Љубљани, Загребу и на страни.

Ми смо вековима пачили од зулума и незаконитости у љутом рошству, па је зато у нас осећај правде и правичности најдубље развијен; стога тражимо најскрупулознију законитост: да сваки који је скрипо или против државе, или као државни орган, па био и у Загребу или Добру, буде подједнако и најстрожије кажњен.

Финансијско је стање у целом свету у превирању. Сви воде економске ратове. Неки офанзивне, а неки дефанзивне. Неки се ограђују царинским

кинеским видовима, а неки их руше. Само парадоксално, ми се држимо строгог неутралитета у овом економском рату целог света. И, наравно, долазимо до обрнутих резултата од оних, до којих дођоше неутралне државе у светском војничком рату. Не би требало чекати да нам и последњи сусед откаже трговински уговор, па да се после мислимо шта ћемо, куда ћемо и како ћемо. Неопходно је потребно да без трушке сентименталности са једном јужно-србијанском практичношћу и рачуњивошћу, добро погледамо у дубину наших привредних тешкоћа. Немогуће је, да ми у једну земљу увозимо врло мало наше робе, а да од ње купујемо њених продуката на велике милијарде. Па макар та земља била и најближа нама. (Тако је). Из историје малене Краљевине Србије знамо, како је она водила царински рат са тада моћном Аустријом, и како је исту победила, нашавши спонтано нове путеве својој привреди. Треба и сада поћи путевима те победе.

Проблем такозваног раздужења не само сељака, већ и других слојева нашега народа, који нису у положају ништа завиднијем од сељачкога, треба приступити са великом пажњом и пажњом. Остварење Привреднога већа је једна хитна и насушна потреба. Трајим, господо, да у ту установу уђу најбољи претставници Јужне Србије, који дубоко познају њене проблеме.

У Финансијском одбору један члан Владе изволео је казати да ће се, при укидању појединих школа позити на њихову прошлост и дуготрајност. Најстарији је расадник просвете у Јужној Србији Призренска богословија. Она је прешла шездесетогодишњицу и одиграла једну од најважнијих улога у одржавању наше расе од Пљеваља до Солуна. У њу, господо, ни у ком случају не треба ни помислити дирати!

Ми не завидимо нашој браћи из Дравске бановине, који имају седам учитељских школа, ни онима у Савској, који имају десет учитељских школа, али је немогуће да Јужна Србија остане са једном јединим учитељском школом и многим празним основним школама, које не могу прорадити, јер нема за њих учитеља. Парадоксално, господо, људи са севера питају за банке и министарске столице, а готово нико нам из поменутих 17 северних учитељских школа не дође за учитеља на југ, да бар једна затворена јужна школа њиховим доласком проради! Част изузетцима.

Кредити Народне банке су искористићени за прошлу годину у суми од 2 милијарде 458 милиона динара. Од ове огромне своте Јужној Србији дато је свега 60 милиона динара.

А куд и камо слабија од Народне банке, Занатска банка, којој кека је свака хвала и част, иако има капитала од свега 63.948.643 динара дала је 1930 године Јужној Србији 15.486.279 динара зајмова, подвлачим, најтачније враћених Државној хипотекарној банци такође топло захваљујемо, јер је њена акција у Јужној Србији врло обилна и благотворна.

По извештају Аграрне банке кредити те установе били су за 1930 годину овако распоређени:

- 1) Дунавска бановина добила 3988 зајмова у суми 190.000.000.
- 2) Дринска бановина добила 2327 зајмова у суми 58.000.000.
- 3) Вардарска бановина добила 75 зајмова у суми 2.000.000.

Овако ништавна сума дата је најсиромашнијем сељаку и највреднијем посленику целе земље! Из-

говор: сељак на Југу нема тапије. А је ли зато сељак крив што му од другог ослобођења до данас, за читавих 14 година, не пружисте ни тапије?

Аграрно је питање један од врло великих и важних проблема у Јужној Србији. Решити га треба правилно и правично.

Пореска су оптерећења превелика. Пореске се књиге у нас не воде свуда правилно. Од овога највише страда неуки сељак. Он на југу и до данас незна: коме дугује, и зашто дугује! Кад се узме у обзир велики проценат неписмених доле, а особито код наше браће муслимана, онда је лако разумети, какве и колике могу бити злоупотребе при наплати дажбина и пореза у Јужној Србији. Питање о општинама је врло прешно. Један пример: Подгорски срез Вардарске бановине, који има свега око 17 хиљада становника, подељен је на 9 микроскопских општина. Али су трошкови тих општина на жалост макроскопски! 1930 године је оптерећење што општинско, што државно, што бановинско, у томе малом срезу било: 3.030.086 дин. и 96 пара динарских, а чист је принос тога среза био израчунат у 3.074.768 динара и 10 пара динарских. Остаје остатак у необичној суми 44.671 динар и 14 пара динарских. Питам ја вас, господо, може ли 17 хиљада људи да проживи једну годину дана са 44.671 динар и 14 пара динарских?

Груписање општина мора бити наш први задатак. Оно мора бити изведено „Ни по бабу ни по стричевима“. Наведене цифре, господо, вапију, како за хитним груписањем општина, тако и за најбржим растерећењем!

Господо, пређашњи министар финансија донео је један амандман, на шест месеци после закључених уговора о великопродаји соли, којим је овластио велике закупце соли да сами мељу со, у својој режисији, уз награду од државе по 2 хиљаде динара од вагона. Ово су раније радили мали млинови уз цену од 250—300 динара од вагона. Хтело се кажу, контролисати ту мељаву, како би самлевена со била чиста. Со је, господо, и сад, као и пре, у нашим крајевима, истог квалитета и исте чистоће, ако не и грђе. Само што су овим поступком уништени многи мали млинови у Јужној Србији и многи економски слаби људи сатрвени. Ако је могуће, требало би овај амандман повући. Или натерати великопродавце да и они мељу со за 250 динара по вагону; ако не хтедну онда иступити одмах мељаву малим млиновима по горњу цену.

Треба обратити пажњу на путеве и саобраћајне везе. Жалосно, али је факат, да ни до данас није у потпуности везано друмом Косово са Повардарјем. О првокласној пак важности тог друма не треба ни говорити! Ко је у турско доба пролазио кроз Качаник, он је на гроб Мусе Кесеџије бацао по коју пару да га Бог спасе од лоших људи. Сада се то исто чини само с једном разликом: путник моли Мусу Кесеџију да га спасе од рђава и недовршена друма! Немогућа је ствар, господо, да ни за седам година не буде израђен не само мост него ни пројекат за једну врло важну ћуприју на реци Лепенцу, а та река тече кроз Качаник, код села Врода. Преписка је ишла од Окружног одбора до бановине од бановине до Министарства, читавих седам година, а пројекта нема.

Наша је провинција највише заостала, и њој као нашој најмлађој сестри, треба посветити највише пажње и љубави, и поћи трагом нашег Великог

Краља, који се очински стара о Јужној Србији на чему Му вечита и најдубља хвала.

Чиновништво у Јужној Србији мора бити најбоље, најкултурније и најквалификације. Својим понашањем и радом оно мора давати народу само најлепше примере.

Треба се побринути да се на југу што пре отворе занатске и техничке школе, као и оне пољопривредне, које највише одговарају месним, условима агрономским и привредним.

Многи су наши другови из Шумадије говорили да су срески судови непотребан луксуз. Ја, господо, сматрам да су то, уз болнице и школе, најкултурније установе, које су Јужној Србији и најпотребније! Јер, господо, кад ти судови већ постоје у бановинама Дравској и Савској, Дунавској и Моравској где су врло потребни, зашто да не постоје у бановинама Вардарској и Зетској, где су најпотребнији? Отсуство таквих судова у поменутиим бановинама сто пута више кошта државу, материјално и морално, од оних свота, које су за те судове предвиђене.

Болно је здравствено питање у Јужној Србији.

Да вам само напоменем две цифре, два упоређења:

1) У Дравској бановини на 1,037.838 становника има 3.604 болничких постеља;

2) У Вардарској бановини 1,386.091 становника има свега 1.601 болничка постеља.

Пошто немам више времена да говорим, а имао бих много још да вам кажем, изјављујем да је буџет, овакав какав је, у овим приликама, добар, да га примам, и да ћу за њега гласати.

Председник Д-р Коста Кумануди: Има реч Д-р Бранко Бараћ.

Д-р Бранко Бараћ: Поштована господо посланици, буџетска расправа је у уставним и парламентарним државама онај моменат где најефикасније долази до изражаја однос између Парламента и Владе. Тај однос може да буде, однос колаборације, однос неслагања, однос поверења или неповерења.

Господо народни посланици, питање доношења буџета, питање буџетирања државе није само рачунско питање, само прибранање прихода и издатака државе, него, може се казати, најважнији политички моменат у Уставном и парламентарном животу, јер, господо, стављати држави на располагање материјална сретства, да она може водити своју политику, то значи у целости њезину политику апробирати.

Господо, пратио сам и ток расправе овде у овоме поштованом дому и уверен сам да је и сваки онај, који је најљубиво пратио ову расправу морао доћи до уверења, да је предмет расправе овога буџета и оно што је критиковано у главном било рачунска страна тога буџета, питање штедње итд., Али, господо, ја мислим да са малим изузетком могу констатовати да је политика, коју наша Влада води, потпуно одобрена и апробирана. Господо посланици, ја држим да не може ни друкчије да буде јер Влада, која данас седи овде и управља са овом државом, то је Влада нашег менталитета, која је из наше средине поникла.

Господо посланици, ми који смо примили искрено и срцем и душом шести јануар, који смо, господо, примили ону идеологију коју је шести јануар, не, господо, донео, јер она је раније у срцима била, него легализовао, ми посланици, који смо

се кандидовали и дали се бирати 8 новембра, ми не можемо учинити друкчије него у основним цртама политику ове Владе одобрити.

Господо посланици, ако ми донесемо буџет, понављам да то значи да одобравамо не само принципе, који руководе Владу у њезином владању, идеологију којом се она води, него и режим прихваћамо и одобравамо.

Господо посланици, ми морамо бити искрени и на чисто са собом, да ми, који смо овде данас са овом Владом, а то значи са овом идеологијом, стојимо и падамо са њом. Али ја велим стојимо, јер идеологија коју ми данас заступамо, није указна идеологија, која је створена указом или законом него једна традиција нашега народа, традиција која је у срцима и душама наших предака живила а господо, то је тежња да будемо од Адрије до Балкана јакі, моћни, силни и јединствени! (Узвици: Тако јел!).

Господо народни посланици, политику данашње Владе одобравам, јер по моме уверењу, господо, то је политика која има да буде темељни камен наше садашњице и будућности. Господо, ја се живо сећам још пре десет година кад је један наш уважени јавни радник, који седи данас овде часно као министар, рекао у своме листу: „Погрешило се 1918 године, погрешило се 1919 године, кад је Видовдански устав донесен, што није одмах постављен онај оквир нашег државног живота и национализма, који ће бити брана против племенског шовинизма, против племенских трвења и ривалитета, а тај оквир господо, тај темељ јесте и може да буде и биће увек Југословенство.

Господо народни посланици, дубоко сам уверен да данашња Краљевска влада води политику југословенства, јер то је политика, коју једино и може да води, јер је данашња влада прихватила то као основни циљ свога владања, као основни циљ режима. И кад то признамо, и кад то стоји, онда сви приговори који могу да се догоде, и да се кажу, они су секундарне важности према основној црти и основном циљу владином.

Поштована господо посланици, ја велим југословенство је темељ наше садашњице, оно је темељ и наше будућности. Њега треба култивисати срцем и душом, тако да постане наш кредо, наше веровање и, ако смем тако да се изразим, оно треба да постане не само садржина нашег срца и наше душе, него и нешто, што је механизовано, нешто што је увек ту, нешто о чему се и не дискутује. Зато велим, господо народни посланици, цео наш културни живот, еманације нашег социјалног живота, све наше духовне снаге и њени изливи морају бити искрено југословенски и некомпромисни.

Господо народни посланици, гласаћу поверење овој Влади и гласаћу и за овај буџет зато, што признајем са овога места да је она у овој држави унела правни поредак и сигурност, јер господо, пре 6 јануара тога није било. Ја ћу одмах рећи зашто га није било. Ви знате, господо, до чега је довело нашу земљу и наш народ партиски живот. Ви знате да су се по градовима и по селима стварале страначке ћелије, које су биле изнад ауторитета власти, које су рушиле сваки ауторитет власти. Ми нисмо знали да ли у овој држави владају партијски одбори, или Влада, Краљ и његови Министри. (Одобравање). Ја то, господо, као човек из народа са

болем у души спомињем, јер не само ја, него и сав народ је од тога трпео и не дао Бог да се то икада више повати. (Гласови: Тако јел!) Зато, господо, ми народни посланици одобравајући владину политику и дајући јој буџет, не треба да заборавимо никад, да јој на тај начин дајемо и подижемо ауторитет, и да на тај начин ојачавамо и снагу нашега народа, снагу наше државе мисли и моћи. (Пљескање).

Господо народни посланици, питање буџета схваћено онако у партикуларном облику то је рачунско питање прихода и расхода. То питање може се као и свако друго питање третирати са различитих гледишта. Ја морам одмах овде признати, иако је лепо бити министар, иако можда сваки народни посланик жели то бити, да је то у данашњим приликама најтежа служба. (Један глас: Нарочито бити министар финансија). На то сам и мислио. Кад би министар финансија имао бити само министар штедње онда би лако решио проблем буџета. Али ми сви на и г. министар, одговарамо не само за штедњу него и за уредно функционисање државног апарата. И ако ми као несвесни сеоски одборници код доношења буџета питамо само да ли је један кредит мањи а и не питамо колика ће штета од тога настати, онда радимо као онај који, да би сачувао ексер, изгуби потков. Ми смо сви за штедњу, и ја сам за штедњу јер живим у народу и познајем тешке прилике народне, али ипак ја знам да и народ тражи исправно функционисање државног апарата и у томе је исто тако осетљив као и на сваки динар.

Господо народни посланици, нисам стручњак да би се упустио у стручну страну буџета, али ипак могу извесне ствари да поменем, а сматрам и својом дужношћу да их споменем.

Има, господо, издатака који би се могли снизити и смањити. Господо, овде је набачено питање младих пензионера. Ја могу да кажем да су то гусенице које једу наш буџет. (Одобравање). Господо, Ви ћете наћи пензионере који, да не претерам, али морам овом приликом да се изразим хиперболично, који су дошли до тога, да имају више година службе него што имају година. (Гласови: А ко је томе крив?) То је оно, што је било пре 6 јануара.

Влада односно господин Министар финансија, потпуно је исправно поступио што је нашао извештај кључ, поднео је амандман да се смање берива оним пензионерима, који су у државној и самоуправној служби. Али ја бих ишао и даље. У данашњим тешким приликама, држава често мора бити не само диктатор политички него и социјални, и то мора да буде. Ви ћете наћи младих пензионера који вуку пензију по 4—5.000 динара али, по приватним предузећима још по 5.000 или 10.000 динара зарађују, и то би требало исправити. Нека се у амандман уврсти да се сваком пензионеру који има приватну зараду смањи пензија. Господо, то можда не би било јуристички, можда не би било правно, али са гледишта социјалне правде, оно је поштено, праведно и оправдано. (Један глас: Па то је учињено). Није учињено, док ја знам да има директора банака, подузећа итд. бивших чиновника који поред пензије, вуку по 7—8.000 динара.

Господо посланици, о несретној кризи која нас све тлачи, коју сви осећамо, било је толико говора. Ми и данас кукамо кад чујемо да у Америци има 10.000.000 беспослених. А, господо, шта је нашем

сељаку боље кад он ради бадава, јер, господо, оно што он заради, то не може његове трошкове произвести да покрије. Значи, да је наш сељак апсолутно и потпуно пасиван. Али, господо, ми морамо сви да стојимо раме уз раме, не смемо, господо, данас да се делимо. Ако, господо, страда сељак, страда и занатлија јер је сељак његов најбољи потрошач, страда и чиновник, коме се плата снижава. Да знате колико их је, чије ће се плате снизити, којима ће остати ни минимум за живот. А што је теже? Чиновници су очи, руке, удови државе, и ако буду слабо храњени, ако буду немоћни, то значи онда и држава постаје немоћна, онда, господо, и државни апарат не може редовно да функционише. Јер ви знате да чиновник који нема минимум egzистенције, је увек близу корупције. Кад говоримо о кризи не смемо бити субјективни, не смемо бити партикуларни, морамо имати у свести да се не делимо на сталске и класе. Ми смо сви народ и раме уз раме морамо бити, а са више самопоуздања. Ја сам уверен да ћемо ми, наш народ, ову кризу пребродити. Јер, будимо искрени, ми смо били некад у много тежим приликама, наш је сељак био го и бос, он је ишао на Турчину, са трешњевим топом па да он није имао веру, зар би могао савладати непријатеља бескрајно јачег?

Господо, вера наша у нашу будућност није нас напустила и ја сам уверен, ипак, да ће наш народ преко свега овога прећи и све то савладати. Господо народни посланици, и ако се наш сељак налази у овој кризи, тешко је сноси, ипак он не кука, колико му је зло, али болно осећа, ако се у стварима у којима би му се могло на сусрет изаћи, на сусрет не излази. Ја за све те ствари не кривим Краљевску владу, јер верујем да се за кратко време те ствари нису могле свршити, јер има ту и компликованих питања. Али ја апелујем на Владу ради нашег народа.

Имамо вазда питања која се тичу сељака, а која нису решена. Добровољачко питање дан данас није решено и ја знам добровољце који ходају 10 година до Београда и натраг, и нису свршили своје питање. Они кажу: потрошили смо колико земља вреди, а да земљу нисмо добили. Зашто? Ја не могу одговорити, јер не знам. Ми смо сиромашан народ и имамо крајева где сељак нема минимум egzистенције, тј. нема земљишта довољно да га оно може исхранити. Питање колонизације још није ни до данас решено, а то је прешно питање и треба га решити. Исто тако питање инвалидско тиче се највише сељака, јер је наш сељак за ову државу највише крви пролио. И то питање није решено. Зашто? Ја могу да знам само у неколико. Кад су молбе инвалидске упућене дивизијским судовима, сви смо се радовали, јер нашу веру у нашу војску, њезину уредност и у њезино добро функционисање нико није могао пољуљати, а мени је жао, што морам констатовати, да су и војни судови затајили у инвалидском питању. Ја морам да кажем оно што сам чуо, јер ми долазе људи тражећи помоћ. Инвалиди пешаче по овој зими по 30 км. тражећи пута да дођу до инвалидског права. Гоњен осећајем дужности дошао сам у Министарство војске и питао једног часног генерала, са којим сам добар пријатељ зашто се инвалидске молбе тако споро решавају? Он ми рече: да сваки од господе, која долазе на дивизијски суд има за седницу 100 динара. Кад би се то пресекао, престале би и те седнице. Ја

незнам дали је то истина, али ако јесте, онда је то жалосно и треба с тим прекинути.

Господо, једна ствар у буџету која је мене лично болно дирнула, која ме је забринула, а која ће нарочито моје изборнике забринути, који очекују да виде намете мање, а они ће имати општинске намете веће. Ја ћу Вам рећи зашто. Држава има своја земљишта на која плаћа порез, и самоуправне намете, а имаде општина где државна земљишта пречашују половицу територије општинске.

И, господо, у овај буџет колико сам могао приметити ти самоуправни порези не само да нису ушли за ову годину него и дужни самоуправни порези су брисани.

(Министар финансија: То је регулисано!)

Господо посланици, има још једна велика беда која мучи нашег сељака. Господо, немојте ми замерити, ја никако не мислим да пуцам на цео адвокатски staleж, јер су адвокати наша интелектуална елита, али кад говорим против адвоката, ја говорим против рђавих адвоката. Господо, наш сељак стење под адвокатским трошковима. Господо, то је истина, макар се ко на то и љутио, и ја ћу да вам кажем да је и наш процесуалан поступак удешен тако да се сељак може експлоатисати. (Граја и добацивања). Ја кажем да закон треба променити. (Граја).

Господо, ја имам у ову Краљевску владу пуно поверење, имам пуно веру у њену политику, имам пуно веру у њевин рад у свима правима државног живота и држим да вршим своју грађанску дужност, и дужност као посланик што из најдубљег уверења гласам за овај буџет. (Пљескање).

Председник д-р Коста Кумануди: Има реч г. Јован Мисирлић.

Јован Мисирлић: Господо народни посланици: Као инжењер природно је да говорим о техничким министарствима остављајући економистима, финансијерима, привредницима и индустријалцима да говоре о стручности самога буџета. И ја бих, господо, пре него што пређем на стручна министарства имао само да кажем, као техничар, који је увек навикао да мерим цолштоком да и овом приликом одмерим мало и ову Народну скупштину, немајући намеру никога од господа колега да вређам, како вас овде у клубима, тако и оне у министарским столицама. Моја је критика добронамерна, господо. Али пре него што ћу прећи на стручне ствари ућићу нешто мало у сферу политике, али не ове која се овде увек чује и спроводи, него оне реалне, оне која је тачно обележена и Уставом загарантована од стране Његовог Величанства Краља, и Пословника наше Народне скупштине. Господо, нисам говорник такав да се равнам са говорницима првога реда, особито са правницима и дипломатама. Али, господо, трудиху се да будем јасан и колико могу кратак. Ово што рекох да ћу се упустити у први део свога говора, нагнали су ме, господо, моји другови и колеге из посланичких клубова са Приморја и Хрватске, а неким делом и из наше саме Шумадије, велим приморали су ме зато што и ја припадам оном сиротом убогом крају Источне Србије, да не почнем онако као што су господа историчари, професори и правници, чак и лекари почели од Косова, јер се ни ту нисмо осрамотили ми Пироћанци!

Ја ћу почети од оне сиротиње и голотиње, која ме је де факто у истини бирала, али ме није бирала онако као рече наш уважени г. Анђелиновић, „полицијни“. Ја сам, господо, од оних посланичких

кандидата, који су имали два против кандидата, од којих ја немадох среће да будем „полицијни“. (Д-р Никић: Зар има и полицијских?!). Тако је рекао г. Анђелиновић — него сам од оних који су се искрено залагали за правду и правичу. Рекох, одмерићу онако инжењерски цолштоком, јер ако је математика тачна наука, биће и оно тачно, што сам вам мало час овде рекао, а о чему ће знати они који су изабрани.

Срез Нипавски укупно броји 17412 гласача. Ја сам имао два противкандидата, оба адвоката, и једног инжењера. Један је г. Милић, адвокат и добио је 4995 гласова, други је г. Раичић, адвокат, који је добио 1358 гласова, а ја сам добио 6889. Скрећем пажњу Народној скупштини да ме ни један председник сеоске општине није бирао, ни један писар, ни један деловођа, учитељ, пош или чиновништво, сем сељака, занатлија, трговаца, донекле индустријалаца, колико их тамо има.

Да видимо како стоје противкандидати у другим срезovima и о чијим се гласачима овде говори. Да чујемо како стоји срез Сплитски г. Анђелиновића. Укупно има 35.637 гласача, од којих је г. Анђелиновић добио 7810, а његов противкандидат Пера Ђирлић 3773, укупно 11.573, а није гласало 24054 (Д-р Анђелиновић: Зато и ја кажем да је Мачек јачи од нас!) Није Мачек јачи, него смо ми у томе срезу слабији, што нас је ту представљао баш овај д-р Грга. Срез Подградски г. Николе Никића — укупно гласало 17994, од којих је добио г. Никић 13580, а није гласало 4414, ни један противкандидат. (Д-р Никић: Двапут сам више добио него ти!) Срез Предградски г. Елеговић добио 6870, укупно 8563, није гласало 1692, противкандидата није било. (Д-р Анђелиновић: Г. Елеговић није добио ни толико, него много мање!). Скупштина је имала част да се позабави са избором г. Бранковића и држим да јој није више потребно да се у то упушта.

Дакле, господо, ја овде ником не замерам, а најмање колегама у овим клубима. Не замерам ни Краљевској влади, али замерам носиоцу Земаљске листе, који није дозволио да се даду противкандидати људима који овде трубе да су најпапетнији и да треба да „шутимо“, јер не разумемо њихову политику.

Ја мислим да овде није потребан никакав коментар, и нећу о томе да говорим више. Сматрам да је математика тачна наука. Ово су цифре тачно прикупљене, прикупио сам их сам из новина које смо ми сви читали. (Д-р Никола Никић: Добио си ти то са друге стране. Шта ту причаш?) Боље би било г. Никићу за вас да ћутите.

Господо, народни посланици, ја сам имао прилике да чујем масу говора, али ни један од њих није био у тако тесној вези са буџетом, нити су се господа предговорници, изузимајући часне извеске, стриктно држали те линије па да сваки стручно образложи онолико колико је кадар и уман, и да нам каже шта је добро, а шта не ваља. Али ово што напред рекох, хтео сам да само упозорим г. Никића, да носилац земаљске листе није звао никога да се кандидује на његовој листи, него смо се сви сами јавили, кандидовали и везали за његову листу, и онда не могу да будем паметан одкуда сад, да се овде помињу од стране многих говорника и покојни шефова странака, а шеф, који нас је овде довео, и за кога смо се сви везали о њему се ретко када што чује.

Господо, не знам да ли она г. г. колеге који су у изборним срезovima имали или немали против кандидата, дали су везани за реч или каквим дужним обзирима према својим бирачима, али ја сам г. Никићу везаи да положим рачун о своме раду и поступцима у Народној скупштини, и ради њих на сваки начин ово и говорим, као и ради просперитета саме државе. Мене су, господо, бирачи овластили и упутили да најстриктније радим, на потпуном споразумевању и избегавању свакога неспоразума као и уништавању свију оних отрцаних интрига и закулисних радња, које су се дешавале у прошлости и које су биле од велике већине народа на прошлим изборима осуђене. Чинећи ове напомене, ја Вас овде лепо молим, да дефинитивно одбаците све те гадне и ружне ствари из прошлости, и да својски прионете на заједнички искрен и поштен рад, а нека би Бог дао, да он не буде помућен никаквим ситуационим и интригама које не могу ником добра донети, па ни нама. (Тако је). Ја мислим да сам довољно рекао као техничар, и да није више потребно да улазим у дискусију са господом предговорницима, а најмање са г. Анђелиновићем.

Сад, господо, прећићу на стручна Министарства, да објасним г. г. посланицима како стојимо са њима. Пре свега, господо, као члан Финансиског одбора могу бити захвалан свима оним објективним и стручним говорницима, који су се чули у Финансијском одбору и који могу да служе на част овом Парламенту, јер нема ствари о којој нису тамо паметно говорили, било лепо било рђаво, сваки се је од господe посланика трудио да изнесе и локалне и опште ствари у оној боји у којој су. Ја као техничар могао сам само да уопштавам своје знање и да прибирам све оне податке, које сам црпео баш из ових говора господe посланика као преставника народа. Ту сам имао прилике да видим и чујем здраву памет наших сељака, као господина Милетића и друге, поред г. Илије Михаиловића и осталих, да не говорим о стручњацима који су ушли у Одбор као стручњаци првога реда.

Господо, слушајући те говоре њихове, слушајући одбране господe Министара, верујем и уверавам вас да можете бити мирни сви колико вас овде има, да се је учинило све што се је могло учинити. Даље од тих граница значило би наш минус, или значило би нашу пропаст. Зато остављам стручњацима да о томе даље говоре, а ја ћу прећи на стручна Министарства. Природно је да као инжињер говорим о техничким министарствима, остављајући, као што рекох, економистима, привредницима и финансијерима бригу, да говоре о целокупном буџету и нашој привредној и финансијској ситуацији земље.

Приликом прелаза струка у Министарство грађевина, дирекција вода из Министарства пољопривреде, Дирекција за грађење из Министарства саобраћаја, Генералне дирекције пошта и телеграфа из укинутог Министарства пошта и телеграфа, укинуте су и централне управе тих струка, и место њих постављена су одељења, која нису у себи садржавала све функције дотичне струке.

Министарство грађевина имало је за задатак да реорганизује те струке на основу закона о Врховној државној управи.

Међутим, Министарство грађевина изгледа да цело то питање није у суштини разумело, како је то замишљао енергични Министар грађевина пок. Савковић. И уместо да остави умањене централне

управе, оно је често те централне управе растурало, као што ће се видети из следећег:

Генерална дирекција поштанско-телеграфска укинута је. Од ње су остављена свега два одељења и то: поштанско и телеграфско-телефонско, која међу собом нису имала органске везе што значи, да је једној великој струци, као што је поштанско-телеграфско-телефонска, укинута централна управа тј. отсечена глава, а труп остао.

Најважније функције поштанске централе: персонална и финансијска пренли су у одговарајуће одељење Министарства тако, да кад једно од општих одељења Министарства не функционише правилно, онда не може да функционише ни целокупна поштанска струка. Ово је једна типичан пример, како се није знао основан принцип организације једне струке, а то је да свака струка мора да има једну своју централу, односно главу која има да мисли и да води бригу за ту струку. Та централа, па била она одељење, управа или дирекција, све је то једно, мора у себи да обједини све функције дотичне струке, односно мора бити, један центар из кога ће ићи директиве за све функције у тој струци.

Са дирекцијом за грађење ствар стоји овако: Ова је такође претворена у једно одељење. То не би било ништа страшно и ништа нелогично, када се почело да малаксава са грађењем, али се је и ту десило исто као и код пошта, јер је персонална и финансијска политика била у рукама општих одељења Министарства, и према томе две најважније функције испале су из надлежности одељења, које треба да буде централа за грађење.

Али, као најважнија ствар јесте та, да је стварно вођење политике грађења железница остало Министарству саобраћаја, јер се за сваки важнији пројекат морала тражити сагласност Министарства саобраћаја. Међутим, и Министарство грађевина водило је исто тако, неку политику грађења железница, те је ово двојство овакве политике направило велику сметњу и неприлику самоме грађењу железница.

Господо, са дирекцијом вода, чија је грађевинска делатност била тесно везана за унапређење пољопривреде, ствар стоји овако: пребачена је такође у Министарство грађевина и организована на исти начин као и дирекција за грађење. Што значи, да су и њене најглавније функције отишле у општа одељења Министарства, а хидротехничко одељење, које је формирано у место дирекције вода, остало је више техничко одељење, односно само одељење за извршење.

Предпрошле године у месецу децембру враћено је грађење железница у Министарство саобраћаја, а, тако исто, пошта, телеграф и телефон. У Министарству грађевина остало је само хидротехничко одељење од струка, које су биле раније спојене са Министарством грађевина. На тај начин се документовало, да је покушај за стварање Министарства јавних радова пронао, и изгледа ми, да до остварења ове идеје — о спајању ових струка — неће доћи. Када су већ две струке: грађење железница, пошта телеграфа и телефона враћене у Министарство саобраћаја, онда их је требало наново организовати у овоме министарству. Међутим, и ако је ово пребацивање у Министарство саобраћаја извршено има више од годину дана (8-XII-1930 г.) ово организовање ни до данас није извршено, и тако ове две

установе од којих поштанско-телеграфско-телефонска, као врло важна установа, живе у провизоријуму толико дуго времена, у каквом се стању служба не да правилно отпављати. Има чак и једна ствар у овоме, за коју можда нико од вас није знао, и која карактерише ово провизорно стање, а то је: да је приликом преношења поштанско-телеграфске струке избрисан § 4 тач. 4, којим се предвиђа установање свих дирекција поштанских и пошта у унутрашњости државе.

На тај начин укинута су све поштанске дирекције и поште у земљи. Дакле, оне „де јуре“ не постоје, а „де факто“ постоје. Ово је заиста, један галиматијас, у коме живи ова струка више од годину дана.

Господо, сада да пређем на организацију Министарства саобраћаја.

Познато је, да су железнице у свакој држави највеће привредно предузеће, па је тај случај и код нас и да оно односи скоро четвртину државног буџета, а можда многи од вас не зна, да то највеће државно предузеће још живи у провизоријуму и то скоро пуне три године. А ево како. У априлу 1929 године донет је закон о врховној државној управи, а тако исто и уредба са законском важношћу, по којој су се сва министарства имала да реорганизују на новој основи. Тим законом и том уредбом укинута је генерална дирекција државних железница.

Тим истим законом предвиђена је уредба коју је имало да донесе само Министарство саобраћаја у сагласности са председником Министарског савета, којом би се оно организовало на бази закона о врховној државној управи. Међутим, та уредба до данас није донешена, и као што рекох, државне железнице живе већ три године у провизоријуму.

Генерална дирекција, која је још априла месеца 1929 год. била укинута, постоји и дан данњи, и ако је стварно укинута. Онда се може замислити како функционише то наше највеће привредно предузеће, кад оно годинама живи у једној провизорној организацији која је стварно укинута, а то укидање није још спроведено. А сад да видимо како стојимо са експлоатацијом државних железница? О самој политици грађења железница и путева, за сада нећу говорити, већ резервишем себи право, да о овим важним питањима говорим опширније другом приликом када се буде имало више времена за дискусију. Овом приликом говорићу само о експлоатацији југословенских државних железница.

У експлоатацију железница спадају чисто режисерски трошкови, а то су: плата особља, набавка потрошачког материјала и обнова возног парка и пруга која треба годишње обнављати.

У режисију не спада: интерес и отплата инвестираног капитала у железнице.

Као мерило рентабилности експлоатације јесте коефицијент експлоатације, који показује у ствари колико од сто зарађених динара троши експлоатација, и то само на режисерске трошкове.

На пример: коефицијент експлоатације раван је 108%. То значи за сваких 100 динара, које заради железница мора за режисију да потроши свих тих 100 динара и још да узме 8 динара од порезе из општег државног буџета.

Коефицијент наших железница према статистици од 1929 и 1930 године (I књига страна 156-7) износи:

1925 г.	114,06%
1926 г.	109,96%
1927 г.	114,32%
1928 г.	105,27%
1929 г.	100,30%
1930 г.	102,90%

то је била рекордна година у развоју саобраћаја. (стат. 1930 г. књ. I, стр. 174.)

1931 година мора да буде куд и камо неповољнија јер је саобраћај пао према рекордној 1929 години вероватно за 20%.

То значи да смо на сваких 100 динара прихода у 1925 години морали из општег буџета да доплатимо железнице 14 динара; у 1926 години 10 динара; у 1927 години 14 динара; у 1928 години 5 динара; у 1929 години која је била рекордна 0,30 динара; а у 1930 години 3 динара, те да се покрију само трошкови режисије а о отплати капитала ни помена, и то кад се рачуна режи-трошкови, а када би се рачунало и терет од инвестираног капитала, наше би железнице врло брзо крахирале, јер њихова имовина износи око 20 милијарди динара.

Ја бих вас, господо, хтео мало да обавестим како стоји у том погледу и са другим суседним државама и зато ћу да споменем неколико од тих држава.

Порезе које држава узима на транспорт и који могу бити врло велики као код француских и чехословачких железница не рачунају се у опште у трошкове експлоатације, нити се узима у обзир, кад се рачуна коефицијент експлоатације. Отуда нам се намеће питање да ли наше железнице имају услове да буду рентабилне.

По моме мишљењу имају.

Главни услов за рентабилност железница јесте величина саобраћаја на железницама, и то путничког и робног. Према статистици густина путничког саобраћаја т.ј. број путничких километара на један километар пруге код нас је био 1929 године 240.226 на један километар пруге. То је за целу мрежу, за нормалне и уске пруге.

Коефицијент експлоатације износи на страним државним железницама овако:

	1928	1929	1930
Француске држ. железнице	89%	92%	106%
Јужне франц. железнице	74%	75%	89%
П. О. Париз—Орлеан	73%	76%	82%
Бугарска	70%	69%	73%
Грчка	90%	94%	106%
Румунија	—	104%	111%

Коефицијент експлоатације Мађарске је за 1928 год. 96, за 1929 год. 98, а за 1930 такође 98.

Једну напомену: Француске мреже имају мало већи робни саобраћај од нашег, док ове друге побројане државе имају све мању густину саобраћаја од нашег. Као карактеристика служи Бугарска, која има густину робног саобраћаја 214.000 тоновних километара на један километар пруге, па ипак има врло повољан коефицијент експлоатације, и ако је тај саобраћај готово два пута мањи од нашег. (Коефицијент је експлоатације увек повољнији, у колико је већа густина саобраћаја).

Порезе које држава узима на транспорт, и које могу бити врло велики, као код француских и чехословачких железница, не рачунају се уопште у трошкове експлоатације, нити се узима у обзир, када се рачуна коефицијент експлоатације. Отуда нам се

намеће питање: да ли наше железнице имају услова да буду рентабилне. По моме мишљењу имају.

Главни услов за рентабилност железница јесте величина саобраћаја на железницама, и то путничког и робног саобраћаја. Према статистици, густина путничког саобраћаја, т.ј. број путничких километара на један километар пруге код нас је био 1929 год. 240.226 на 1 км. пруге. То је за целу мрежу, за нормални и уски колосек. Ми имамо, према томе, већи већи путнички саобраћај од Грчке, Бугарске, а готово приближно толико има и Румунија — 260.000 путничких километара. Но, код нас путнички саобраћај није меродаван, јер он износи свега 26% укупних прихода, док робни саобраћај износи преко 70%. Према томе, за нас је густина робног саобраћаја од веће важности него густина путничког саобраћаја. А ево како стојимо код робног саобраћаја: Југославија је имала за 1929 годину густину робног саобраћаја — приватног без режије — 393.480 тонских километара на 1 км. пруге. Дакле, наш је саобраћај већи од бугарског, румунског, мађарског и грчког, а изравњава се без мало са саобраћајем француских државних железница, које имају 440.000 тонских километара на 1 км. пруге.

Наше нормалне железнице имају већу густину робног саобраћаја од француских државних железница. Из свега овога види се, да би наше железнице могле да буду активне, према величини саобраћаја, а зашто су оне пасивне треба тражити разлог у рђавој и нерационалној њиховој организацији. Да бих вам то показао, ја ћу цитирати шта кошта код нас само машинска служба.

1929 године машинска служба коштала је 50,40% укупних трошкова експлоатације, док Чехословачка троши 35%, Аустрија 30%, Француске државне железнице 38%, Источне француске железнице 38% итд.

Онда, господо, једини лек да се железнице оспособе за живот јесте да се реорганизују на једној савременој и рационалној основи, и да се једанпут ликвидира с овом несносном бирократском организацијом.

У нади да ће се ова најважнија државна предузећа, као што су железнице, пошта, телеграф и телефон ускоро повести путем једне рационалне, правилне и исправне организације, која ће учинити ова предузећа активнијим, гласаћу за предложени буџет. А ми имамо и вредног Министра, који може у томе да нам помогне. (Аплауз.)

Претседник Др. Коста Кумаууди: Има реч г. Др. Тоша Рајић.

Др. Тоша Рајић: Господо народни посланици, сви смо видели предлог буџета који је Краљевска влада поднела овом дому, и ја мислим, да бисм сви заједнички требали да поздравимо оно знатно и велико снижење буџета које износи преко 2 милијарде динара. Осим тога, господо, чули смо изјаву Г. Министра финансија, дату овде пред Народном скупштином, у којој је Г. Министар рекао да стојимо пред великим пореским и финансијским реформама. Читали смо и извештај Финансијског одбора, који је Краљевска влада примила као свој и акцептирала га, у ком се извештају каже, да стопе чистог катастралног приноса морају претрпети реформе на нивоу, као и допунски порез, јер се диспаритет цена сеоских производа и дажбина не сме и даље држати.

Господо, ја као посланик из области бивше Вој-

водине овом приликом морам да скренем пажњу Господина Министра финансија и Краљевске владе на Закон о непосредним порезима, који је донет 1928 год., и који је Закон засновао убирање прихода за државне финансије на основу катастралних чистих прихода. Господо, у бившој Аустро-угарској Монархији убирале су се порезе на земљу на основу катастралних чистих прихода. Ти катастарски чисти приходи, односно катастри, срачунати су и заведени око године 1850, а ревизија је извршена године 1875. По том Закону о катастру у бившој Аустро-угарској монархији било је осам класа земљишта, на које земље су установљени катастарски чисти приходи, на које је одмеравана државна пореза на земљу. Ослобођењем, ови катастрални чисти приходи имали су се саобразити нашој народној валути, нашем народном новцу, динарској валути, и по доношењу Закона о непосредној порези почело је прерачунавање у динарску валуту. Ми овде морамо, ја мислим сви, болно констатовати, да приликом одмеравања тих катастралних чистих прихода није се водило рачуна о општим потребама народа, није се водило рачуна о једнакости нас свију, већ су превлађивали партијски моменти; јер се никако друкчије не може претпоставити да је у бившој Војводини тај катастарски чист приход множен са коефицијентом од 34, док је у Срему множен са 32, у Хрватској и Славонији са 27—28, а у Словеначкој само са 17! Господо, ми смо се тим Законом о непосредним порезима изједначили само на папиру, стварно пак није настало никакво изједначење.

Осим тога, господо, приговара се, да је бивша Војводина за време Аустро-угарске мање опорезована са катастралним чистим приносом него остали крајеви наше државе због тога, јер су у оно време — каже се — мађарски аристократи и великопоседници настојали, да би себе спасили, да тај катастрални чисти принос буде што мањи. Господо, ово није тачно због тога, јер ти велики поседници узимали су у заштиту себе, док остале слојеве народа нису узимали у заштиту; а осим тога приликом ревизије катастра страдале су наше националне општине, и то српске општине, које су много теже опорезане, т.ј. код којих је катастрални чист принос са много већом стопом установљен, него ли код осталих општина. И баш због тога, господо, ја мислим, да је крајње време, да се приступи једној ревизији тих катастралних чистих приноса, да се установи тај катастарски чисти принос једнаком мером како у бившој Војводини, тако и у осталим крајевима наше државе, водећи наравно рачуна објективно и стварно о боштету земљишта.

Господо, осим тога у погледу оптерећења нашег сељака земљорадника важни су и допунски порези. Допунски порези као такви имају своју и добру и своју рђаву страну, имају праведну и неправедну страну. Праведна страна код ових допунских пореза је та, што су они прогресивни, што они оптерећују стварно онај доходак, који појединац ужива, и право је, да онај, који има већи доходак процентуално виши принос плати него онај, који имаде мањи доходак. Међутим ја мислим, да и ти допунски порези требали би да буду донекле и социјални, јер, господо, узмимо само случај, да неко, који има 100 катастралних јутара земље, па нема дуга, тај исто тако треба да плаћа допунски порез као онај, који има 100 катастралних јутара земље и има дуга.

Господо, овај допунски порез је једна врста пореза на доходак и природна ставр би била, да онај, који има дуга, који је задужен, до висине камата, које плаћа на постојећи дуг, да се овај порез на доходак брише. Господо, има једна ствар. Данас од дужника 90% скрива своје дуговање, 90% њих неће да искажу дуговање, да би се избегло плаћање пореза ренте и држава услед тога трпи, јер се сакривају и прикривају они порези, који би у облику, у виду пореза на ренту требали да се плате.

Господо, ако би се завела једна мера по којој онај који има извесних дугова и на те дугове плаћа једну већу суму камата, тај има бити до висине тих камата ослобођен ове порезе, онда би сваки гледао да грунтовно укњижи или у тапшјама заведе та дуговања, да би се ослободио тога допунског пореза а што би онда држава односно Министар финансија изгубио на допунским порезима, то би се с друге стране накнадило у облику пореза на ренте.

Господо, кад ово говорим, ја могу да мислим и могу да кажем то, да не говорим ни из каквих личних интереса, већ онако како су ми наложили и како су желели они који су ме овамо послали, јер, господо, стање наших крајева је тешко, неиздржљиво и ако се брзим мерама не буде помогло, прети опасност, да се ти крајеви економски не ослабе у толикој мери, да као најјачи порески обвезници ове државе, у будућности неће моћи одговарати својим обавезама.

Господо, у овом дому нарочито од господина Мохорића могли смо, чути, да се пуном жестином, оборио на закон о житу и ја могу рећи само толико да ја тај закон о житу не мислим да браним, јер сам уверен да тај закон није у опасности. Али хоћу да констатујем то, да када су некада државе могле максимирати цене сељачким производима, сада је дошло то време да треба да минимирају цене тим сељачким производима, јер ће иначе платежна моћ нашег сељака бити сведена на најмању меру. А ако баш господо желе, да се тај Закон о житу укине, ми из бивше Војводине ништа друго не можемо тражити него да се укине прохибитивна царина на оне артикле, на ову индустрију, која нема *raison d'être*, а те индустрије има код нас доста. Не треба да споменем индустрију квасца, гвожђа, шећера ит.д. Јер господо каже се, ако се буде та земљарина и ти допунски порези смањили, из чега ће онда Господин Министар финансија покрити онај мањак који буде настао. Па, Господо, ми мамо индустрију, која је врло уносна. На пр. једна од тих индустрија је индустрија шећера. Та индустрија шећера господо, је једна од најуноснијих индустрија у нашој земљи. Ја као, посланик Вел. Бечкерекa, у којем је највећа фабрика наше државе имао сам прилике да посматрам рад те фабрике и могу овде да кажем, да је та фабрика на пример у току 1929 год. исказала чисти добитак од само 22 милиона динара. Међутим, господо, та је фабрика произвела те 1929 године ни мање ни више него 2.800 вагона чистог шећера.

Ако се узме господо, у обзир, да је шећер у Трсту стајао онда на светској тржишној цени 2½ дин. кгр., а они су га продавали по 13 и 14 динара килограм, ако томе додамо 2½ динара, у шта је урачуната и чиста зарада, па још и пет динара трошарине, онда шећер у нашој земљи 1929 године није смео стајати више него 8—9 динара, док су га они продавали по 13 и 14 динара. (Гласови: Тако је).

И господо, они су то могли чинити само услед тога што је на страни шећер била стављена увозна царина, и то господо не увозна царина фискалне природе, него увозна царина прохибитивне природе, која је онемогућила сваки увоз страног шећера.

Ја ћу овде напоменути само толико да је на пример на коцкаст шећер, иностраног порекла била заведена прохибитивна увозна царина од 4.40 дин. по 1 кгр., а на кристални шећер 3.30 динара.

Видите господо, те фабрике зарадиле су осим редовних добити још и ону цену коју је држава у облику прохибитивних царина ставила на увезени инострани шећер, и то су постигли господо једино картелисањем, стварајући картел. И баш због тога господо, ја поздрављам онај пасус у извештају Финансијског одбора овој Народној скупуштини, где се каже, да се мора спречити и да државна управа има радити у том правцу да се спречи картелисање појединих индустрија, јер та картелисања могу само да шкоде и иначе нашој примитивној аграрној производњи.

Господо, ништа ја овде не би казао да су те фабрике биле спроводиле онакву национално-економску политику, какву би оне требале да спроведе, узимајући у обзир ону обилну помоћ коју добијају од наше државне управе. Јер господо, ако се узме 2800 вагона шећера, које је продато по 4 динара скупље по кгр. него ли је редовна зарада, онда је само једна фабрика требала да има осим 22 милиона динара редовне чисте добити, коју је исказала, плус 84 милиона динара чисте добити. И када би се господо, све ово извидело, а ја молим Г. Министра финансија, који је фала Богу присутан, ја га молим да он путем својих органа извиди рад ових фабрика и да се оне опорезу онако и у оној размери у каквој су размери оне имале стварне добити, а не добити које су само на папиру исказали.

Јер господо, немојмо заборавити да те фабрике у нашим тако званим пречанским крајевима, како она у Вел. Бечкереку тако и ова у Врбасу, тако и она у Червенки, тако и она у Осјеку ни су у рукама наших држављана, већ су оне већином у рукама страних поданика, и сва зарада и сва добит која њима придође, та не остаје код нас, већ се то носи преко границе, и то већином у Пешту.

И господо, ја могу да вам кажем само толико да они у тим фабрикама не воде националну политику и онда када произвођачима шећерне репе додељује дозволе за сејање репе јер то чине не према томе како леже земље поред пловних и саобраћајних сретстава, већ према томе какве су народности и ја овде јавно тврдим да су Срби у тим крајевима заостављени.

Осим тога те исте фабрике може се рећи 50% радника и чиновника намештају из иностранства, то су дакле страни поданици. У исто време кад ми сви треба да поздравимо извештај Фин. одбора у коме се каже, да мора држава да се постара о репатрирању наших држављана који су изгубили службу услед несташице рада у страним државама, ми имамо нарочито у бив. Војводини једну масу странаца, који одузимају хлебац нашим домаћим радницима и тиме само увећавају беспослицу. Пожелети је да они страни радници буду што пре одстранени из наше државе и да се да могућност нашем домаћем живљу да се упосли, јер изговор, да ми немамо стручних

радника апсолутно не одговара истини. Имамо ми још како радника за све струке. (Одобравање).

Господо, те фабрике успеле у све то да спроведу путем њихових веза, путем чланова Управног одбора, који су у оно време под видом национализације ушли у те Управне одборе, да би ове фабрике под њиховом заштитом могле да раде што хоће, и да вршљају како хоће. (Посланик Грбић: А који су то чланови?). И ако писам желео да износим та имена, ако желите, ја ћу вам навести чланове Управног одбора фабрике шећера у Вел. Бечкереку, и ако то нерадо чиним, јер ту има и мртвих. Дакле код суда у Београду под бр. 19562 од 30 јуна 1924 год. заведени су као чланови Управног одбора ова господа: Гроф Александар Чеконић, Барон Марцел Мадараш, Бег, Хуго Елбоген, Др. Драгољуб Аранђеловић, др. Јован Богданов, Рудолф Елбоген, Емил Фреунд, Хенрих Хених, Артур Ледерер, Адолф Левај, Барон Геза Пап, Коирад Паценхофер, Веља Вукићевић, Др. Јаков Челебоновић и Др. Жарко Јакшић.

Господо, у овом Дому чули су се говори и о раздужењу сељака. Ја хоћу да напоменем само оне појаве које се дешавају у нашим пречанским крајевима, а све услед тога, што закони који тамо важе то омогућују. Кад је наш сељак узимао зајам, банке су му у оно време зарачунавале 24—28—32, па чак и до 40% камата.

Кад дође рок пролонгацији онда једноставно кад оде да плати камату, а пара за то нема, онда те камате од 20—30% и више додају једноставно главници и онда то се признаје као главница, па се онда даље обрачунава. То је камата, господо. А кад су после мислили да више не могу да даду онда се долази до утужења. Наши судови, по постојећим позитивним законима, не могу досудити више него 6% камате, али се тих 6% камате рачуна од дана утужења, а оно што је он раније признао и дао меницу или пак по текућем рачуну признао, то се господо, не рачуна, у то суд неће уопште да улази јер му то позитивни закони и судска пракса спречавају. И баш због тога ја мислим да могу у име вас свију, јер сам у име посланика из бивше Војводине већ овлаштен, да умолим Кр. владу да о томе поведе рачуна и да, господо, те камате, које су на тај начин урачунате у главницу, да се сматрају не као главница већ као отплата главнице и да се при регулисању сељачких дугова све ово узме у обзир и да се толико брише. (Узвици: Тако је и пљескање).

Господо, кад ово кажем ја ово нисам казао, зато да вршим овде неку демагогију, већ сам казао зато, јер је догорело до ноката, јер то траже они који су ме овамо послали. (Тако је!) И, господо, кад сам казао ја хоћу да документујем. Видите, овде је један записник о јавној егзекутивној продаји. Продају једну општину као политичко тело, продају је егзекутивним путем и то једну општину у Банату, која је насељена нашим колонистима из Босне и Лике и нешто мало и Банаћанима, егзекутирају општину за приватни дуг неког Рајха Вилхелма из Велике Кикинде. Продају, господо, једног шареног бика, сименталске расе за 10 динара, једнога бика жуте боје за 10 динара, једну Вертхајмову благајну за 5 динара, једну Вертхајмову благајну малу са једним вратима за 2 динара, један писаћи сто за 2 динара и једну полицу са 23 преграде за 2 динара! Држба се одржала 15 децембра

1931 године. И, господо, тај Вилхелм био је поштен човек, то морам да му признам, јер он је, господо, могао те ствари по нашем судском егзекутивном поступку једноставно да узме и да однесе кући и нико више не може тражити повраћај истих. Међутим, он је једноставно после одржане држбе дао на записнику назначити да су ове ствари својина Вилхелмова које он покретнине оставља код општинског бележника на чување до краја децембра те године док општина исплати потраживање у целости.

Господо, у општини Арадцу продају 4 катастрална јутра земље која су 4 јутра земље још до пре кратког времена, пре 4—5 година вредила 70—80 хиљада динара, за дуг од 6 и по хиљада динара и на лицитацији сам поверилац купује те искретнине за 4000 динара! Кад су се додали трошкови судског поступка, адвокатски трошкови, егзекутивни трошкови, поверилац је узео ономе сељаку сва 4 кат. јутра земље, а поред тога, господо, остао је дуг онолики колики је био и раније! (Узвици: Тако је!).

И, господо, ја поводом овога, у најбољој намери излажући све ово, молим Кр. владу и мислим да ће се у томе господа посланици из свију крајева самном сложити, да се што пре поради на доношењу Закона о растерећењу односно о регулисању наших сељачких дугова, а дотле док се закон не донесе да се обуставе и то што хитније све егзекутивне судске наплате.

Г. Др. Милац Сршкић, Министар унутрашњих дела, је у своме говору овде изјавио да непристрасне и објективне критике чине част овоме парламенту и користеће Кр. влади. Господо, ја све ово што сам изнео, изнео сам не да критикујем, изнео сам да користим, изнео сам да скренем пажњу и Кр. влади и вама на све ове чињенице, које фактично постоје.

Ја, господо, нисам први пут сада посланик, био сам посланик и раније. До душе био сам млађи почетник и као такав сам посматрао шта се све радило у Парламенту, како су се поједини људи свађали око племенских размирица, око појединих државно-правних теорија, како су теоретисали и видели, господо, да се и данас у овоме дому, благодарећи неколицини наших другова, то исто појављује, како се оживљује племенска борба поново, како се оживљују теорије државно-правне, међутим ја сам уверен и не само да сам уверен, не само да мој срез познајем, не само да познајем срезове бивше Војводине, већ пошто сам пропутовао и остале делове наше државе, ја сам се уверио, господо, да господа која су овде почела да уносе племенске размирице, која су почела да уносе разна државно-правна теоретисања, да су се та господа удаљила од оних који су их послали овамо у ову Народну скупштину. (Узвици: Тако је и пљескање). Јер, господо, једно имајмо на уму: да ни нас а ни ону господо, која су тако овде говорила до сада, а нема их, хвала Богу, много, свега 4—5 људи, да смо ми сви послати од народа овамо не да стварамо племенске размирице већ да водимо рачуна о томе како ћемо наш сељачки народ ако не растеретити а оно да му бар олакшамо терете, које он данас мора да подноси.

Господо, ја сам још раније чуо, и ако нисам хтео овом приликом имена да спомињем, пре него што су избори спроведени, ја сам чуо од господе неколицине данашњих посланика, а и од неколицине који нису изабрани, да је један од господе

предговорника, који су нападали Кр. владу, износећи разне племенске гравације и државно-правне теорије да је један од те господе, још пре него што је истакао своју кандидацију, добио пристанак од г. Мачека да се кандидује да би, долазећи у ову Народну скупштину пореметио ред, да би створио забуну и онемогућио сваки конструктиван рад руководиоци се паролем, што горе тим боље. (Гласови: Ко је тај?) То сам слушао за г. Елеговића.

Господо, крај који ме је послао овамо у ову Народну скупштину, знао је за време Мађара на бајонет ићи према мађарским жандармима за време избора и знао је из опозиције своје прваке слати у мађарски парламенат, који су знали тамо устати да говоре и поред свих протеста који су долазили са стране Мађара. И та Војводина неће да опонира Београду. Војводина није нас послала да опонирамо, и мислим да и вас г. Елеговићу није послао ваш крај да то чините, него да стварате и радите и да привредно ојачамо наш народ и консолидујемо државу.

Пошто имам пуно поверење у Краљевску владу, пошто знам да су чланови Краљевске владе и њезин претседник идеално надојени тиме да се прилике у земљи консолидују и среде и народ привредно ојача, ја ћу гласати за овај буџет.

Потпретседник др. Коста Поцовић: Има реч народни посланик г. Богдан Видовић.

Богдан Видовић: Господо народни посланици, задовољство и благостање народа најчврстији су темељ сваке државе. Полазећи са тога становишта, истакавши ово као своју паролу, ја и један добар део мојих другова, мојих пријатеља, из Дринске, Врбаске и Зетске бановине, пошли смо у изборе, пошли смо да дођемо овамо и да Краљевској влади и нашој домовини ставимо у службу своју снагу, своју љубав, своје знање. Још давно, 1904 год. господо посланици, кад смо овде први пут, као свршени матуранти, поздравили првог нашег југословенског Краља, блаженопочившег Краља Петра Ослободиоца (Поклици: Слава му!), ми смо се већ онда причестили светим причешћем југословенским, и задахнули духом Југославенства, и никада од онда ни за једну длаку нисмо срнули ни лево ни десно, него ишли правим путем до нашег ослобођења. Ми смо своју љубав за своју домовину црпили из мудре науке великог апостола Славенства, највећег пријатеља нашег народа, од узвишеног претседника Томаша Гевила Масарика, претседника Чехословачке републике. Тамо браћо, у Прагу, далеко од наше домовине, тамо где смо видели како се водила борба са туђинима, дочекали смо браћу Хрвате, који су били изгнани из домовине, да се тамо упишу.

Тамо сам браћо упознао браћу Хрвате и напредне и франковце, и браћу Србе и напредне и оне који то нису, јер је између њих било и једни и други а међу Словенцима било је и клерикала и напредних. Тамо смо црпили велику љубав према своме народу и вратили се својој домовини и кроз цело време од 10 година ми смо сарађивали подижући наш народ културно и нисмо се мешали у никакву странчарску борбу. Велики део нас није припадао ни једној од оних бивших покојних странака, и браћо оно што смо могли дати ми смо увек дали и жртвовали за свој народ. И кад је дошло време да је политика нашег народа, да је политика Краљевске владе, да је политика целе наше велике уједињене и ако

Бог да срећне Југославије дошла на ону линију на којој смо вазда били, онда смо и ми дошли и ступили у политичку борбу да допринесемо оно што сваки поштен и честити грађанин треба да допринесе на олтар своје домовине за љубав свога народа. Вазда смо били верни заточници Југославенства, и ја браћо нећу никога да пребалујем нити да се грувам шаком у преа да сам већи југословенин од онога који је постао Југославен пре кратког времена, јер мени су дражи они који су били блудни синови, па дошли да јазедничке идеале бранимо, да бранимо ову грудву заједничке домовине, која је подигнута на чврстом темељу у коме су узидане кости најбољих и најузвишенијих синова наших, него они који су већ одавна били на тој линији и који су сарађивали. Волим пригову. Волим појачање, волим нове снаге. И баш зато господо и браћо ја сам примио тешку одговорност, јасам схватио озбиљност овога времена и ја који изнад душе своје мрзим странчарење, јер сам знао да је то проклетство за нашу државу, странчарство као што је било пре 6 јануара, баш зато ступио сам заједно са Вама у редове ове, са мојим друговима да допринесем свој обол на олтар ове наше домовине. Сви ми господо, поздравили смо 6 јануар као неминовну државну и народну потребу која је донешена мудрим и одлучним али одговорним гестом нашег дичнога и пожртвоваоног Краља нашег Александра I (Живео!). Кад је наша лепа домовина после извесног времена добила своје лепо и право име које је одавна било урезано у нашим душама, онда смо ми господо и браћо славили једно велико славље, славље испуњених наших идеала.

И када су победоносне српске заставе, које су поносно пркосећи свима могућим противницима и непријатељима ишле из победе у победу, савијене, да на њихово место дођу нове југословенске заставе и тај велики догађај смо поздравили са одушевљењем и знали смо да ценимо величину тога историјског момента. И када је дошла ова борба, — ми смо мирне душе и против приговора наших пријатеља и унаточ приговора наших другова и пријатеља ступили у ту борбу потпуно свесни да у најтежим моментима у којима се налази наш народ треба да своју сарадњу и сву своју снагу ставимо на расположење своме народу и Краљевској Влади. Браћо, опростите ми као што је рекао један од мојих предговорника, ми смо млади парламентарци, никад се ми нисмо налазили у овом високом дому, никад се ми нисмо разговарали и беседили као што се овде беседи, научили смо само искрено од срца срцу да говоримо. Ја, и добар део мојих другова, којих има прилично, ми смо донекле разочарани и нас је срце заболело кад смо видели, драга браћо, да ми, који смо под једним програмом бирани, који смо у почетку нашег рада положили чак и заклетву. Зар може да дође и један једини моменат да будемо у том положају да међу нама дође до неких несугласица и неспоразума. Браћо, ако схватимо тешко данашње време, ако волимо свој народ, ако држимо до своје речи, ако држимо до своје заклетве, ми не смемо ићи тим и таквим путем! Ја сам либералан, ја сам за критику, али за објективну критику и баш зато што сам за објективну критику, ја морам једнако да осудим свакога онога који је седео у овим првим клупама, и онемогућавао слободу говора говорнику, који није можда говорио како он хоће,

али да се изразим позитивно и тачно, кад је мој друг из младости Грга Анђелиновић говорио мало друкчије што му се сваки час додаивало или кад су они други додаивали. Критика треба да буде објективна, треба да се чује глас из народа прави непатворени глас, јер само ако чујемо глас из народа, моћи ћемо да поставимо праву дијагнозу, моћи ћемо да установимо праву болест народа, коју треба лечити.

Зар сада, браћо, кад се из племенитих и узвишених уста нашег дичног Владара, који је патио и трпео, који је прешао Голготу Албаније и прешао другу Голготу коју су му спремили штетним страначким борбама бивши странчари, сад кад се из Његових уста чује глас и озбиљна опомена да у нашој земљи влада криза, зар сада да ми говоримо о неким политичким стварима, да говоримо о неким размирицама из прошлости и бивших странака, сад кад треба да нам буде благостање земље и срећа народа прва и најважнија парола.

Господо, зар сада, кад са уста наших другова свака друга реч, наговештава, да је глад у земљи, зар сада да се бавимо таквим питањима а да не решавамо економска и социјална питања?! То, браћо, не може и не сме да буде! Не сме да буде више ни кукњаве, ни племенске, ни верске, ни регионалне, никакве. Јер, ако би смо, браћо, искрено и отворено хтели погледати очи у очи, што би било потребно, па да искрено проговоримо, онда је, драга браћо и другови, Босна била за 10 година најзапостављенија! и ми бисмо могли можда и сада запевати ону стару песму: „Авај, Босно, сиротице клета!“ Ми прелазимо преко свега тога, нећемо да кукамо, идемо напред за бољитак и срећу нашег народа и имамо да се бавимо социјалним и економским питањима, а времена ће дати нама за право. Ми ћемо, током времена, моћи изгладити све несугласице, у колико их међу нама има.

Вршећи своју дужност и своја права, да ставим своје примедбе на овај буџет, критикујући га, ја сам слободан да се, у кратко, дотакнем само неких питања и тачака. Немогуће је, и сувишно би било да, после онако исцрпних говора, као 40 и не знам који говорник, говорим било стручно, било политички и да ставим некакве нарочите примедбе и предлоге. Желео бих, ипак, да, доследан ономе, што сам на почетку истакао, будем, колико је могуће, објективан и да изнесем жеље народне.

У првом реду, чим почињем свој говор о самом буџету, ја истичем лојално, а ви ћете ми то, господо колеге, признати, да је много лакше критиковати него радити. И, господо, ја признајем, и ревност Краљевске владе и ревност Финансиског одбора, који је сарађивао са Краљевском владом и тврдо сам уверен, да су ти наши другови, који су, по својој способности, признати финансијери и најбољи стручњаци, уложили сав труд и сву пажњу, која је потребна, да се постигне што бољи успех.

Господо посланици, било је критике и за и против. Критиковали су чак и они, који су били сарадници и, ако хоћете, творци онога буџета, који пре овога био и који се пошео на преко 13 милијарди, баш они, који су на томе буџету сарађивали и који су га одобравали, а сада, кад се налази у положају критичара и кад критикују, хоће одједаред да тај буџет снизе далеко испод границе испод нормале, испод мињимума. Било је лепих стручних разлагања

овде; цитирани су разни капацитети, али, браћо ми смо, кроз кратко време, увидели, да се није само национална економија окренула тумбе, него да се све окренуло тумбе.

И ја сам тврдо уверен, и кад би сам онај познати капацитет Кемерер дошао овде, кога је цитирао један од мојих предговорника, да ни он према оваким приликама и у оваком стању не би могао много боље нешто овде да учини него што је предложено.

У дискусији о буџету истакнута су три важна питања, која заправо не спадају у ту дискусију, јер за њих Краљевска влада, ставила предлог у посебним законима. Ја ћу се само легитимце дотаћи тих питања; и ако може бити по сто други пут, а ја не могу ништа да учиним што сам ја дошао на ред као говорник под тим бројем.

Прво је питање трошарина. У то питање нећу улазити, јер ће се то питање решити једним посебним законом, али онако „ан пасап“ морам да подвучем, да смо ми, са оне стране Дрине, имали тај закон и раније. Ми смо га и раније осећали, као што га сад осећају овде, и као што су га осећала и друга наша браћа из оних прочанких крајева. Ми смо се против њега бунили, али нисмо могли против њега устајати. Ми смо га трпели, и ако смо ми и били грађани једне исте државе, ми тада нисмо били једнаки. Ми смо и тада имали само дужности, а нисмо имали поједнака права.

Што се тиче закона о житарицама, он је пролазан и његов живот једва да ће дочекати идућу жетву. Али ја сам слободан да код решавања тога тешког питања, за које многи другови држе да је тај закон подбацио, да ставим само један предлог, у право да дам само једну идеју за олакшање решења његовог, за које се може после специјалне дебате допети конкретан закључак.

Ја сам, господо, у своје време предложио, да се у појединим крајевима, у којима има застареле исплаћене порезе, и застарелих пореских дугова, на рачун тога дуговања прими у натури жито, по цени, коју је држава одредила, па да се затим то жито да оним крајевима, где влада глад. Јер, господо, и браћо, то је и неправда, а и грехота, да у једној те истој земљи у појединим крајевима влада хиперпродукција, да у тим крајевима има и сувише, а да у другим крајевима наше државе народ гладује. (Живо одобравање). Казаће можда неки стручњак, да је то из овог, и оног разлога немогуће, али, господо, ја вам кажем, да кад је било могуће да ми реализирамо аустријске крунске бонове, па да њима плаћамо порез, онда је такође могуће, да се и ово проведе, јер нужда закон мења, а дужност је нас свију да народу притекнемо у помоћ. (Живо одобравање).

Што се тиче трећег питања ревизије сељачких дугова ту, господо, не мислим да стављам никакав предлог, јер то је питање већ у неколико махова овде изношено, и то је питање које захтева много већу пажњу и проучавање, да би се могло постићи неки резултат, али на једно хоћу да упозорим.

То питање је само набачено, набачено пре дужег времена; знак на узбуну је дат одавде из овога дома, али, господо и браћо, нису предузете мере предострожности да се онемогући онима који би били погођени тим евентуалним законом, да се онемогући да они до свога циља дођу пре него што тај закон, дође и ступи на снагу, пре него што буде касно. И

мене, и као човека и као вашег друга посланика, не може ништа да зачуди више него та околност да када ми имамо један позитиван закон и то закон о извршењу и обезбеђењу, извршни поступак од 9 јула 1930 г., који у велико штити тога ситног и потиштеног суграђанина, да се те одредбе које се односе на заштиту његову не ставе на снагу одмах!

Господо и браћо, у тим одредбама које су требале да ступе већ раније на снагу али које из техничких разлога нису ступиле има један велики низ добрих племенитих одредаба, које иду за тиме да заштите не само тежака него и сваког оног који је економски слаб, данас када не само цене падају него и кад нема купаца. Ја не разумем кад већ имамо председавања у једном другом закону, да су одредбе тог закона, који још није био ступио на снагу, већ раније узаконене, зашто се то није учинило и сада. Господо код једног једитог средњег суда има 6000 молби за овршне дражбе покретних и непокретних имања и ако будемо продужили и даље, а дали смо знак неко кроз прозор а неко на другу страну, да ће доћи до тога онда ћемо за неколико месеци имати три до четири хиљаде сељачких бескућника у сваком срезу. (*Један глас:* Решаваћемо поново аграр?) Намеће се друго питање. Јако је стављати предлог али треба предложити и начин како се могу, односно да ли се могу регулисати ти сељачки дугови.

Ја нећу да се упуштам у стручно разматрање тога него велим само ово: ако је, као што је један од предговорника истакао скоро на длаку нама слична наша суседка Краљевина Румунија, наша посестрима, и ако је она могла то да изведе и проведе, зашто не бисмо могли ми? Ја не тражим никаквих других разлога. И онда ако би ова наша браћа и колеге хтеле да траже неке формуле, и теоретисања, онда ја кажем, то мора да буде јер интерес народа то захтева и нећемо о томе да дискутујемо. Како је лепо истакао Г. Министар финансија у своме експозеу, при оцењивању буџета имамо да одговоримо на два питања. Колики може буџет бити? Одговор је на то да би требао да буде у складу према платежној могућности народа. Друго је питање колики мора да буде буџет?

Т.ј. колике су новчане потребе државе, и у колико може држава да своје потребе смањи. Према излагању већине мојих предговорника, изгледа да би се могли поставити на то становиште да је платежна могућност нашега народа превише оптерећена. Ако се узме у обзир, у колико су ти статистички подаци тачни, а они хвала Богу код нас већином нису тачни, извоз наших производа пољопривредних пао је за 50%, трговина је опала за 50% а ако узмемо да услед одуговлачења да решимо дуговање сељачко да ће пропасти још 10% сељака, који неће сачињавати пореске платише, онда морамо посумњати. Додате ли том још и бановинске, општинске, верске и остале терете, онда се та вероватност показује још оправданијом. Но у погледу те платежне могућности ја морам да поклоним поверење и Краљевској влади, која је помно проучавала то питање, а исто тако и Фин. одбору, јер ми смо били у немогућности да подробно проучимо то питање. Друго питање: мора ли буџет бити оволики и принципи поступка како се има смањивати буџет. На то питање треба дати такође одговор.

Пошл. председник Коста Поповић: Господине посланиче, време вашег говора је прошло.

Др. Богдан Видовић: Моје је право по Пословнику, тај Пословник не може да измени Одбор нити пленум клупски. Ја имам то право и не одричен се свога права док оно постоји.

Ја мислим да ко тога мора да буде принцип заштите ширих, економски слабијих маса, и ја бих тек у најтежем моменту, у крајњој нужди посегаво за персоналним припадностима. Ја ни као човек, ни као посланик, ни као грађанин не могу према својим принципима да одузмем нешто ни инвалиду, ни пензионеру, ни чиновницима, ни тежацима, ни радницима. Овај начин како је Краљевска влада предложила да се снизе персоналне припадности, може бити да би се могао некако модифицирати, може бити да би се могло што но кажу: „удробити“, јер је то најзгодније. Господо, ми који познајемо прилике, знамо да на по неким местима и надлештвима има и превише сила, да их има које можда нису способне за своју дужност, ја ово мирне савести могу да кажем и кад би се те поједине силе, којима можда није потребно издржавање, редуцирале, много би мање жртава пало на чиновнике који имају то да поднесу. А мањи би био и наш биланс, јер би било мање свилених чарапа, мање козметике итд.

Ако смо за штедњу, ако смо против луксуза, онда морамо доследно да гонимо свагде и на сваком месту неспособне и оне који имају превише, и за провођење луксуза, а само најспособнији и најсиромашнији наш елеменат да се запослује у разним нашим надлештвима. Упоредо са решењем тог питања, потребно би било да се реши и питање крова и питање хлеба, станбено питање, јер ако решимо та питања, онда мирне душе можете сваком чиновнику снизити његову плату, у колико је могуће, и нико се неће против тога бунити.

Господо, допустите ми да истакнем још и то, да нећу да кажем да није потребан оволики буџет колики је, али да би се једном еластичнијом финансијском политиком могло у велико допринети томе, да се ови јади и ове невоље снижења персоналних припадности уклоне или отклоне. У првом реду, господо, награде разним члановима Управних и Надзорних одбора, који нити су стручно спремни, нити што доприносе тим нашим државним предузећима, као што су: „Чукарица“, „Класна лутрија“, „Шипад“, „Зеница“ и не знам која предузећа. Те награде треба да се укину, јер не смемо допустити да се затварају наши рудници, да се отпуштају наши радници да се ствара социјални пролетаријат, да би неколико бивших странчара — јер се у те одборе обично постављају чланови по странчарском кључу — добили по 160.000. и 200.000 динара награде годишње! Тиме бисмо за буџет добили један плус.

Исто тако у погледу пензија и пензионера, о ком су питању говорили господа предговорници, а које питање нису с једне стране осветлили, и то питање треба решити, јер ми знамо, за бивших странчарских режима, да је било много честитих, ваљаних, исправних чиновника, који су морали, као млади и способни људи, који још могу да раде и још могу да послуже својој држави, отићи у пензију само зато што нису припадали једној или другој странци. Те људе треба реактивирати, да послуже својој домовини донде докле могу да служе.

Једно вайно питање је, господо, такође ревизија и укидање, односно реформа закона о државном рачу-

новодству, у коме има несавремених одредаба. Дешавају се чудне аномалије, а када бисмо их онемогућили много бисмо уштедели. На руднику са 40 радника морају, по слову закона, да буду три указна чиновника, а могао би тај посао да свршава само један, али закон тако каже. Држава израђује дрво у властитој режији у Хап-Компанији, свози га у Бусовачу и продаје трговцима, да они после продају то исто дрво по много скупљу цену, са зарадом, другим надлештвима државним. На јавним дражбама, кад уговорна странка не изврши уговор, продају се балвани који леже по шуми за једну трећину и једну петину цене а ти исти трговци, који су те балване купили, продају их државним рудницима са дуплом, троструком и петоструком зарадом. Ово, господо, не може и не сме да буде, а најмање може и сме да буде у данашње време, када су овако тешке прилике.

У дневним листовима и новинама читате сваки час појавио се неки мањак овде на овом или оном државном добру. Државна добра морају се уредити, она морају бити активна, на њих се морају поставити најспремнији и најспособнији и најисправнији чиновници и онда ће бити зарада већа. Пре кратког времена — и ово је један апсурд, у данашње време — наше казнионе, које имају неке посебне кредите из радова које хапшеници раде, добили су свака по један аутомобил, иако имају свака по 10, 12 и 14 пари коља; добиле су аутомобил и марке „Бујик“. Исто тако држава губи сваке године грдне новце са оним банкама и зеленашима који наш народ на такав начин искористићују, као што је то пре мене истакло толико говорника. У моме крају пала је једна банка под стечај и шест милиона државног новца који је био уложен у ту банку, пропало је, а одавде неће држава добити ни 10—20%. Ту је потребан један савремен Закон о банкама, као што га има Чехословачка Ребушика, који би заштитио државни новац и улагаче, а уосталом државни новац не би смео ни да буде уложен у такву банку. То је и онако било из извесних странчарских или политичких разлога. Треба да хируршки нож нашег младог Министра финансија захвати дубоко, енергично и одлучно у те финансије и треба да одреже и одстрани све што је труло и болесно! Треба да се повиси продукција свих наших државних предузећа, и онда неће бити потребно да откидамо нашим добрим и честитим чиновницима кору хлеба од уста и нећемо морати да натерујемо сузе на очи нашим инвалидима, нашим удовицама и онима који су међу нама економски најслабији. Још једна ствар коју морам да подвучем у вези са снижењем плата чиновницима, а то је да је такав поступак стварање једног плодног поља за корупцију, која је најопаснија за сваку државу. Ми смо свесни, и сви наши суграђани знају, да је корупција постала и цвала пре 6 јануара, знамо да је не било и после 6 јануара и да је има данас. Наша је дужност да устанемо и да свим сретствима онемогућимо ту корупцију.

Господо народни посланици, ја потпуно свесан своје дужности коју сам преузео на себе, чист, до сада без икаквих оријентација, не припадајући ни једној ни другој ни трећој странци, припадајући вазда само своме народу, дошао сам овде отворено и искрено с вама да сарађујем и ја се не устручавам и не уступам ни пред којом критиком и силом ни спољашњом ни унутрашњом и мирне савести, уве-

рен да ће Краљевска влада у заједници с нама, делећи с нама добро и зло, увидети народне потребе, услишати наш предлог и глас народни кроз нас и да ће учинити све што је најпотребније за интересе народа, надам се да ћемо моћи током ове године да изведемо наш програм и да ћемо ведром челом доћи међу наше бираче и да ћемо моћи констатовати да је народ срећан и задовољан. У то име изјављујем да гласам за предлог буџета. (Бурно одобравање).

Поштрејседник др. Коста Поповић: Има реч народни посланик г. Шукрија Куртовић.

Шукрија Куртовић: Привредни и политички хаос, који влада у свету, међународно неповерење и држава и народа и новчаних и економских приватних организација, то све изазвало је досад невиђену кризу. Ни наша сељачка држава није могла остати поштеђена од те кризе. Како срећом економски развој наш није достигао ни из близа оне размере и оне социјалне диференције које владају у осталој Европи; затим опет како је стандарт живота нашег света још увек мали, врло мали — сигуран сам да ћемо — ако Бог да — уз добру привредну политику и уз добру вољу преживети ову кризу без великих штета и без великих несрећа. Али и зато треба врло великих напора како Кр. владе, тако и наше.

Без икакве сумње то је једна чињеница: ни једна Влада ни један Парламенат од ослобођења до данас, није имао пред собом теже задатке. Ја сам господо народни посланици, био са вама заједно свестан тога и онда, када сам се примио кандидатуре за народног посланика, то сам у својим зборовима наглашавао народу. Није никакав луксуз, ни нарочито задовољство, — говорио сам — и то овде понављам — примити се у данашње доба тешке дужности народног посланика, него велика брига и терет. Ко хоће то правилно да схвати, треба за то исто онолико пожртвованости и патриотизма, колико га треба кад се иде добровољно у рат против вањског непријатеља. Јер данашњи наш непријатељ, ова велика криза, могла би, ако се не предупреди — донети исто онако велике народне несреће као и рат. За победу и тог непријатеља треба имати, — као и у рату, јединствен фронт и бити дисциплинован. Добро је речено једно: да није никаква другога узрока осим ове кризе — не би се смело апстинирати од овог посла. И само ради тога, господо народни посланици, јер смо у овај Дом пошли и дошли као једна јединствена политичка група, са истом идеологијом можемо се са целим народом надати да ћемо сложним силама, уз најинтимнију сарадњу са Кр. владом и под вођством нашег узвишеног господара Њ. В. Краља (који нам је на крају крајева актом од 6 јануара 1929 и касније Уставом и ово омогућио и понео први ову заставу) моћи ћемо победити и овог непријатеља — привредну кризу. Јер не дао Бог — да су нас ова велика криза и овакве светске прилике, затекле неприправне; подељене у партије, и онда за време избора и данас понављам, ја се у том случају не бих ни кандидовао, јер се никад не бих могао надати dobrим резултатима. Место оваког договарања о народним потребама, о његовој невољи — стварно је, а не о јаловој политици — место изнашања и третирања проблема — који тиште цео народ па био он Србин, Хрват или Словенац или које му драго вере, настала би борба о тако звана партиска начела, и Министарске столице, настала би политичко-хаотична борба и бацали

сви сву кривњу за недаће, од којих би трпела држава и народ. Сећам се добро тих борба, свађа и грђења, и њихових последица, сећамо се и проливене крви! Чуло се не повратило се! Код нас пак, ако има по који пут дивергенција у гледању на поједине проблеме па и политичке има их само у том правцу да се боље послужу или самој ствари или нашој идеологији заједничкој.

Предлог буџета за 1932-33 год., који је пред нама значи господо посланици највеће напоре, који се могу учинити, да — према до сада установљеним фин. екон. теоријама — државна наша организација може правилно функционисати. Како је држава у исто време најјача економска организација (и код нас и у осталом свету) то је разумљиво, да њено функционисање директно реперкутира — и позитивно и негативно — на све гране нашег друштвеног живота. У првом реду на економско-финансијски, а с њим на просветни и социјални живот.

Врши се уштеда укупно преко 2.5 милијарде према пређашњим буџетима и накнадним кредитима. Уштеда је посао, који је иначе врло популаран као крилатица, али који за собом тегли врло непопуларне последице. Смањује се плата чиновницима, велики број њих остаје без зараде, — неки на улици; умањује се број школа, које је народ хтео и тражио; умањује се број или се смањује могућност рада многим институцијама које су популарне. А што је још врло важно, држава обуставља план својих јавних радова, где је на хиљаду и хиљаду људи сиромаша, радника налазило своју зараду, а земља наша и поједини крајеви, и даље остају без жељезница, путева, школа и других јавних институција.

Али се, господо, није могло наћи друго решење на основи на којој је буџет рађен. Узело се старо правило, којег се свакако и наш добар сељачки домаћин држи: да се не сме трошити више него што се има. Зато ће наш народ, сигуран сам — разумети и одобрити и овакав рад; стегнут ће срце и поднети жртве, које се од њега траже. У толико лакше што је он свестан да овака привредна криза код нас није резултат рада Парламента и Краљевске владе, да јој није уопште извор код нас, него да је последица прилика у свету, у којем наша држава чини само један мали део. Те прилике, које су настале ван нас и без икакве кривице наше, морале су да нађу овај одраз и код нас.

Само једно молим и тражим — са осталим г. народним посланицима од Краљевске владе у персоналном питању: не сме се нико избацити на улицу из службе, а да остане у служби материјално оскрбљенији; не сме се никад лишити државног хлеба отац породице за рачун нежење — самца. О том треба добро водити рачуна кер ово персонално питање је најосетљивије и код њега мора да влада апсолутна праведност. Како у државној тако и бановинској и општинској служби.

Потреба доношења буџета и непрекидни и напорни рад око тога није нам ни дала, да решимо и о друга горућа питања, према данашњој потреби и да довршимо дискусију и нађемо решење за она питања која смо начели у појединим секцијама.

Ради тога та питања, односно њихови рефлексии, нису могли проћи кроз овај буџет, то ће бити дужност даљњег нашег законодавног рада. Али нека од

њих која су најакутнија, још није касно и могу се унети у амандман.

У првом реду то је питање исхране. И ако то питање Фин. одбор у свом извештају меће на прво место, као што оно заиста и заслужује, у целом буџету нема ни једне ставке која се односи на ту исхрану. Краљевска влада, истина, и до сад се бринула и помагала на разне начине за тзв. пасивне крајеве, али господо посланици, то је мало. Требамо бити свесни ситуације у којој се народ налази. Пасивни су највећим делом готово сви брдски крајеви. Код њих није узрок оскудице у храни само страшна суша која им је све спржила прошлог лета, него и ова општа привредна криза. У нормално доба, и поред суше том народу не би требало притицати много у помоћ. Јер у тим брдским крајевима — занимање је сточарство. — Никад није произвођено тамо много житарица: хлеб се куповао од новаца које је добивано за стоку и друге производе. Ове године тамо и суша и немогућност новчења стоке, ни ма чега другог. У толико је њихово стање горе, него икада, и то не ради сиромаштва него ради таквих прилика. Зато господо, ни часа се не сме чекати, него треба том народу што пре притећи у помоћ. Исконски би грех био, кад би ма где у нашој Краљевини наступили случајеви гладне смрти. Не само грех него и неправда, коју тамошњи народ осећа, упоређујући свој случај са другим крајевима где жито рађа. Тамо је држава изашла у сусрет народу и то не да га сачува од глади него да га још и материјално подигне. О том је овде много говорено и не треба понављати све, али ћу само рећи, да је поскупљивање хлеба заведеним системом ишло на директну штету баш ових крајева. Док је своју стоку прошле јесени могао продавати јефтино, морао је куповати храну скупо. Сада пак народ тамо буквално нема за што да купује храну. Стока мршава јер ни за њу није имао хране па је не може продати.

И сада господо, народни посланици, кад тај свет упореди житни закон и бригу Владе за ове друге богатије крајеве и трошкове који државу стоје, кад то упореди са својим стањем онда, господо, није чудо ако ми посланици и цела наша политика, не наиђе код њих на одобравање, да не кажем нешто друго. Нека Г. Министар социјалне политике пође тамо у нашу нпр. Зетску бановину и види право стање. — За исхрану трошак неће бити велики, 40—50 милиона, за 5—6 хиљада вагона. И то по одреду надамо се, да ће се увидети оправданост и да ће се што пре притећи у помоћ — то је једна ствар. Друга је ствар јавни радови. Они су брисани потпуно из буџета ради равнотеже његове. Знамо то и одобравамо политику Владе да се народу скине са грбаче што више порезе јер он не може подносити заиста страшну моћ динара. Он нуди све своје производе за тај динар, да подмири: и државне дајбине, и приватне дугове и своје насушне потребе; нуди и своју последњу краву и овцу, али динара нема. Редак је као у старо доба лукак и талир: Нема га ни трговац с којим је до сада радио, па је и он ударио на муку. Не може да га добије на кредит ни он од банке, али је, Господо посланици та количина била мала јер се на ове не усудују — из недавног искуства да мора чувати резерве за улагаче, да даје кредите. Ни најбољи трговац није сигуран да ће јој новац повратити кад њој затреба, односно у оваквим при-

ликама да ће га повратити. Тужба и судске интервенције, па и крајње, мало користе јер одузимају банкама и трговцима често и ону последњу папирну наду коју имају на кошту потраживања. Јер није један случај био, да се и — метар прода за багателну суму, која не може често покрити ни трошкове: или да се није уопште нашао купац јер динара нема.

Па где су динари? Има их преко 5 милијарди у оптицају, како говоре извештаји Народне банке, али је, господо посланици та количина била мала и онда, кад није било овог општег неповерења и кад није било ове данашње кризе. Јер то значи свега по 300 дин. по особи, а по 600 дин. по особи пада само за фискални порез, како рече г. Министар финансија односно, 800 дин., ако се узме у обзир цео буџет од око 11.5. Кад се даље узме у обзир колико наш остали унутрашњи живот треба готовине и кад се узме у обзир да је наш клиринг и опште оптицај новца књижењем, сразмерно врло мали ради још примитивне и слабе организације новчаних тржишта, према осталим европским државама, (него се све врши врло много само са готовином) — онда, господо долазимо до сигурног закључка да је 5 милијарди новчаница — мало.

Али круна свега тога је та околност, то је заправо у оптицају само око 3 милијарди динара. То показује јасно извештај Народне банке. Он вели да је у другом тромесечју 1931 год. било уложака на штетњу код наших банака 14.242 милиона динара, а крајем године 1931, 12.170 милиона. Значи мање за преко 2 милијарде динара. То је све извучено из промета, и тај се новац највећим делом сакривен, ван привреде, а то опет значи потврду моје констатације, да има у привредном оптицају свега у најбољем случају око 3.5 милијарди.

Док се, господо посланици, не нађе томе лека, нема ни живота у привреди, не можемо ићи оздрављењу. Односно боље речено, можемо, али ће се народни организам дотле исцрпсти, јер ће народ морати уништити сву своју привредну снагу задовољавајући дужностима пореза и подмирујући своје потребе.

И ја, господо, стојим на становишту, на коме и Г. Министар финансија — да: „без сталног, без устаљеног, без поузданог мерила вредности новца нема могућности нормалног пословања у буџету“ и на становишту Финансиског одбора: да је то потребно и ако хоћете, да је то највећа максима у народној привреди; да се зна, пошто се што кукује, а пошто продаје.

Али знам и то, да без довољне количине новца у промету према потребама привреде, не може бити правилног функционисања привреде. Правилно пак функционисање привреде је главна подлога реалности буџета.

Што се мене тиче, ја волим добру привреду, него висок курс динара. Привреда, то је живот народни, о њој зависи напредак, а новац је само сретство. Ту наћи и погодити праву меру, прави биланс, то је задаћа Министра финансија.

Јер оваква оскудица у новцу довела је до застоја 80% нашег света, нашег сељака. С њим је дошао у велику незгоду и трговац и запатлија и банкар. И ко зна, каква их судбина чека. Једно наглашавам: последњи ће бити сељачки наш народ, који ће посрнути до краја, осим ако не настане код нас ново неко доба, да трговци, банкар и сви други

не покупују за дугове земљу од сељака и не почну се бавити земљорадњом. За тај случај мораћемо проводити нову аграрну реформу.

Иза ове мале дигресије нека ми је дозвољено само да најкраће набацим питање: са којим правом и са чијих леђа постаде наш динар овако јак? (Не узимам моментано у обзир околност да је узрок томе и општа привредна криза у свету него само однос динара према злату).

1923 год. бијаше он само 1:20, а не 1:10 према шв. фран. До ове висине њега је подигла само државна привредна наша снага и политика, не прорачуната — са општег привредног гледишта — политика на штету привредног нашег елана који је тада владао. Било је, господо народни посланици, шта више мишљења, која су ишла за тим да подигну динар до пуног златног квалитета. На срећу народну и нашег привредника уопште, није им то успело, него само делимично.

Резултат је тога рада био, да су постали богати без икаква привредна рада, него само седећи и режући купоне, односно дикући камате, они који су имали иметка у новцу, а сиромашили оне који су и свој новац и своје знање и свој рад уносили у макакав посао.

Од тада, господо народни посланици, датира почетак ове кризе, која наравно данас кулминира, ради опште привредне кризе, ради разлога, који су многи претговорници тачно изнели.

Јер код нас је владала велика криза и лани и преклани. То потврђују извештаји свих комора и банака и свих привредних организација. Ви се сећате, да су били у своје доба пре годину дана и раније пуни тревори свих банака новца, који оне нису имале коме да дају, јер се никакав посао није рентирио, или боље, јер је тада била криза. Ту је почетак рестаурирања и почетак застоја привредне и јаке делатности. Спасавао нас је тада сељак са својом привредном снагом, продукцијом индустријским, у првом реду дрво, јер је могао још прилично добро да уновчава своје продукте на страни, особито сваку стоку и њене производе и био је још јак потрошач.

Ово сам све господо моја рекао, не да критикујем рад и политику Народне банке, јер она за ово све готово не носи највећу кривицу, него тадашњу нашу финансијску политику уопште — и то само према динару. Нија ми заправо ни то намера, јер знам да се то више не може поправити, него хоћу само да кажем да је у првом реду и са привредног (а затим и са моралног гледишта) оправдано да стална вредност нашег динара буде мања повећањем броја новчаница у оптицају. Никога, господо, не биемо са тим оштећили. Шта више ни оног штедишу, који свој улог меће на расположење привреди као улог преко банака, јер претворен његов улог у оно колико је могао купити, неће бити смањен. За оне пак, који као Тартиф крију свој новац, није ми ни жао, али ни они, у осталом неће губити, али то је једини начин да се њихова сакривења повуку. Али нека и губе, ја волим много више у привреди привреднике него штедише. Мања штета што они губе, него да привредник губи и новац и свој труд. Он нам једини омогућава правилно буџетирање, а с тим и могућност отплате ануитета на стране дугове. Без живе привреде нема стабилности буџета и нема према томе ни отплате и ануитета.

Том методу, увећању броја новчаница у оптицају услед тесаурирања принципа је 1931 и Француска са намером да сузбије ефекат те прикривене дефлуације у привреди. Она је током 1931 год. подигла број новчаница који је код њих размерно много већи него код нас — на 83 милијарде фр. ф. од 76 милијарди. Дакле за целих 7 милијарди. Бранџи ту меру г. Жормен Мартеи у Парламенту је рекао, да то неће имати последица инфлације, јер то пречи сам факат тесаурирања.

Исто је то учинила и Швајцарска, код које се такође појавила та болест — тесаурирање, иако је имала једну и по милијарду шв. фр. у оптицају, што значи око 15 милијарди дин. То је земља која је неколико пута мања од наше.

Ми бисмо пак тим били у могућности (да се повратим на почетак овог последњег излагања) да отворимо јавне радове корисне за наш привредни развитак у будућности и за ублажење беде од кризе; за исхрану и за ублажење социјалне невоље услед беспослице. А што је главно тај новац би прострујао од оног најслабијег дела нашег организма, од радника и сељака, колао кроз цео организам, дајући му снаге и полета у ово тешко доба. Олакшало би се тако уз остале мере, и решење онога питања о ком су много говорили — а то су сељачки дугови. Где ће се наћи границе и баланс, да то у исто време не буде од штете, ствар је Г. Министра финансија.

Само господо посланици, ја вас молим да ово све примите као најбољу намеру и жељу, да и на овај начин осветлим ово питање и да ми се не замера, што нисам можда богами мишљење већине.

И штета је за нашу привреду и грех према народу појединих крајева, који до сада нису имали срећу да кроз њихове крајеве на 100 км. прође друм и жељезница, као што је то случај у Зетској бановини.

Пут Гацко—Фоча почела је правити већ аустроугарска управа 1912 а на срамоту нашу нисмо за све 12 година завршили само око 30 км. пута.

Жељезница Билећа—Устипрача је од нужне и стратешке и привредне важности, па се тај давни програм никако не проводи.

Пут Плевље—Шавник не довршава се — и поред великих обећања — на огромну штету тамошњих крајева и државе саме, јер би тај пут водио у најлепше крајеве наше, на наш Дурмитор, где је најлепши наш национални пак. Иако се за све то нема другога начина нпр. зајма с извана, онда помозимо се сами, начином који горе изложих.

Што се тиче политичке стране рада Краљевске владе, сумње нема да ће она код мене, а мислим и код целог овог поштованог дома, увек наићи на одобравање, док се буде државна идеја Манифеста Његовог Величанства Краља од 6 јануара, које су спроведене и кроз Устав. Та идеја и те директиве његовог рада дати су влади и у рељефном делу Његовог Величанства Краља, у Беседи.

Основна идеја и Манифеста и Беседе Његовог Величанства Краља која је спроведена и кроз Устав, јесте идеја интегралне националистичке југословенске концепције, и народне и државне. Она је бриљантно изражена у једном пасусу Беседном Његовог Величанства Краља: „Ни једног тренутка није се смело, а то значи и не сме се заборавити да народно уједињење није дело једне генерације, ни последица историјског случаја. То је дело непрекидних напора,

вековних националних живих сила и резултат моралних и материјалних тековина“. „Народно јединство и државна целина не могу никада бити предмет никаквих погађања; они морају увек бити изнад нашега дневног живота и изнад свих посебних интереса“.

Као што видите, овај се пасус Беседе Његовог Величанства Краља састоји из два дела: први је културно-национални, а други је политички.

Први је део констатација, господо народни посланици, једне аксиомски тачне историјске чињенице и основна је то база здравој југословенској мисли, а то значи и држави. Уједињење је одиста дело свих наших генерација у прошлости и то свих делова народа. Ова историјска истина треба да постане најдубље уверење и наше и целог нашег народа. У томе правцу треба да упутимо будуће васпитање нашег народа, а првенствено нашу омладину. Јер одиста данас није чудна она психичка подела, која влада међу појединим деловима нашег народа, кад се само узме у обзир досадашње васпитање омладине и народа појединих делова наших. Особито у прошлом веку, веку нашег националног романтизма, у веку када је заправо почело наше културно развијање. Васпитање народа ишло је преко, да је тако назовемо, патриотске, ускоро племенске и верске обојене историје, и сваког јавног рада уопште.

Како су према тадашњим приликама појединих делова нашег народа имали разне политичке тенденције и амбиције, то се наравно и стицало племенско, покрајинско и верском; а како је опет наш народ испремешан у животу и на терену, наравно да је морало бити сукоба и увреда. Сваки је величао и са историјским аргументима — доказивао своје право и своју прошлост, врло често и на рачун других. Долазило се дотле, да су појединци доказивали — само да оспоре „национално“ право и заслуге других — да нисмо ни један народ, и то на основи мерења лубања.

Тако се стварао међусобни психички раздор и није се ни мало чудити што се то одржавало и у нашем политичком животу иза Ослобођења до 6 јануара 1929.

Само и у том има позитивности за општу националну нашу данашњу мисао. Тај племенски шовинизам, са романтичарском подлогом, давао је импулса и снаге појединим нашим деловима, да на свом терену подигну и учврсте своје позиције према туђину и да сачувају крајеве своје, хомогено национално. Јер на крају крајева, све су те борбе ишле једном циљу, великом, онда невидљивом општој народној слободи. То је најмаркантније учио пок. Скерлић, кад је у највећој данашњој борби Српства и Хрвата рекао, да то све иде једном циљу и кад је пок. Анту Старчевића протумачио тако, да је и он у ствари прави Југословен.

Идући тако тим путем признања свачијих заслуга за данашње наше уједињење, доћићемо сигурно и до потпуног изједначења душа народних. Нестаће оних психичких раздора који су, ради тога сложених неприлика и посебног негативног васпитања досадашњег, на жалост сувише дубоко ушле у наше духове, и простог народа, и интелигенције, и јавних радника уопште. Јер треба знати, осетљивост је код тих посебних психичких група, које још осећају тобожњу стварну подређеност, велика. О њима треба водити рачуна са дубоким и великим

политичким инстинктом и свим обзирима, а у правцу да тих посебних психичких стања нестане у једном општем југословенском психичком типу. То је господо, народни посланици, у толико лакше, што та посебна психичка стања немају стварне подлоге, јер готово нема на свету државе ни народа, који је и по језику и по неподељеном континуитету земљишта ни по интересима, хомогенији од нашег народа. А претпоставка је тог успеха и главна основица његова: да и Краљевска влада и ми прихватимо и да у детаље спроведемо, и кроз школу, и кроз војску и кроз све наше јавне институције, горе истакнути аксиом: да је наше уједињење одиста резултат напора и борба свих делова нашег народа. Нека се сваком признају његове заслуге; нека се нико не потцењује. Тим би био оправдано скинут са тих појединих посебних психичких група — морални национални терет, који им је неправедно набачен у прошлости, у агресији племенског и верског шовинизма.

Тако гледање и политика имају своју стварну историјску подлогу.

Најмањи део нашег народа, словеначки, водио је на северозападној граници херојску борбу на националном, културном и економском пољу према огромној навали германства. Мали Давид против Голиата. И то Голиата, који је заузео све позиције у државној управи и није малом Давиду дао готово ни да завири у те позиције. Али су ипак браћа Словенци нашли начина да сразмерно добро очувају своје позиције и да спасу национално готово све своје крајеве — за нашу велику данашњицу — част им и хвала.

Исто тако и Хрвати против мањих али дрскијих непријатеља на северној и западној страни.

И у другим крајевима, под разним видом: верским, племенским, покрајинским, наш је народ водио силне борбе; негде и крваве.

Да није било тих борба и успеха у њима, велико је питање, докле би могла победоносна српска војска из предратне Србије, оне Србије којој је историјски удео донео, да поднесе највећи и најмучнији удео — али зато и најчаснији удео у нашем уједињењу, докле би, рекох, могла њена војска маширати у дубину бив. Аустро-Угарске на темељу начела самоопредељења народа?

Да није било тих борба и успеха, можда би било још крајева, који би доживели тужну судбину наше Корушке.

Зато и све борбе, и новије и даљне прошлости наше, треба ценити и поштовати, али зато их треба у првом реду знати.

Тим знањем треба обучавати свуда нашу омладину — од основне школе до Универзитета. Сви учбеници историјски морају бити писани само у том правцу и смислу. Сви историчари треба да пођу у колико још нису — тим путем. Грдно се варају ако мисле да ће тим промашити научну истину. Овде се научна истина са срећом слаже потпуно са политичком и државном тенденцијом нашем, јер куд ће им бољи доказ за то, од самог факта нашег уједињења 1918, које је проглашено потпуно слободном вољом народном? То је у исто време доказ да су све борбе свих делова нашег народа, и оне према туђину и оне међусобне, шта више и оне велико-српске и великохрватске, ишле на крају крајева све једном циљу, по једној стихиски управљеној вољи

народној — ка јединству и уједињењу. Иначе како би се могло разумети да иза недавног периода међусобног негирања, иза мржње и сукоба до крви, иза научног тобож доказивања потпуне неједнакости расне Срба и Хрвата на основи разне структуре лубања — како би се могло разумети, да је наш народ прихватио онако одушевљено и спонтано без икакве силе чин уједињења у 1918?!

Да, али је народ у оно доба пометености био слободан од сваке психичке и физичке власти, био је слободан од демагога и „теоритичара“ а осетивши здравим инстинктом својим велика дела и велике догађаје, спонтано је поздравио и примио уједињење.

Тај дакле дух, тако гледање на јединство и југословенство треба да прође кроз мозгове и унутрину нашу, кроз цео живот наш. Такви треба да су учитељи наши и професори и књиге и омладина и јавна реч. На тај начин треба напросто да преваспитамо себе од досадашњег васпитања и једностраног искључивог гледања на прошлост своју са становишта свога тзв. племена, покрајине или вере. Тако, дубоко превођено југословенство постаће најбољи и најчвршћи цемент наше државе. Тако ћемо најпре и постићи највећи идеал, да као нација, и у словенску и у опште човечанску културу, унесемо и своје културне тековине. Тако широкој концепцији југословенској — да пођем и даље — неће моћи одолети, културно и национално одолети, ни она браћа која нису у нашем саставу сада, па ће се јединствена култура протезати од Црног до Јадранског мора.

Кад на тај начин проведемо ту идеологију и кад она буде прожимала све наше духове, онда је сигурно да се никад неће поновити догађаји од пре 6 јануара, нити ће бити више 6 јануар потребан. А сада нека ми је дозвољено, да са овога места осветлим код нас — заиста најнепознатију средину, средину нашег муслимана и да изнесем моје и њихово гледиште на идеју југословенску. Ово чиним у име мојих другова и народних посланика и сенатора, па унапред молим за опроштење, ако буде нешто дуже трајало ово образлагање.

Познато је да су муслимани у изборима од 8 новембра 1931 године гласали за 90% за нову политику у држави, која је инагурирана 6 јануаром. То је изненадило многе, који нису познавали суштину муслиманског проблема код нас. Они су веровали с обзиром на став и на акцију досадашњег политичког вођства муслимана, да ће муслимани апстинирати у великом броју. Али ко познаје муслиманску средину, није се изненадио резултатима њиховог гласања. Ја сам лично у једној полемици годину дана пре избора јавно истакао, да нико задовољнији и нико са већом радошћу није дочекао 6 јануар 1929 године од муслимана, јер их је тај акт Његовог Величанства Краља директно ослободио од политичке потиштености у којој су били у оно доба партијског царевања, када је сваки обични кортеж имао већу власт и од среског начелника, а често и од Закона. Од тог су баш муслимани, у највећој већини организовани као једна партија, највише трпели, јер су у партијским комбинацијама по правилу лоше пролазили. 6 јануар поставио је Закон изнад свега.

И мени је задовољство, кад је у продужењу тог стања и на истој основи донесен Устав и одређени избори, да су то муслимани и својим гласањем потврдили. На то их је водио и тај поменути политички моменат и њихова несумњива и најоданија верност

Његовом Величанству Краљу и приврженост држави.

Али се нипошто не сме сметнути с ума да је оваким њиховим учешћем на изборима завршен код њих процес потпуне Југословенске концепције, да су престали бити посебна психичка група. На жалост, далеко смо од тога. Сувише је још велики јаз између њих и других вера, односно племена, у до садањем васпитању и гледању на прошлост, као и у гледању на данашњицу. Они гледају и реагирају на све догађаје уско босански и муслимански, док њихове комшије гледају и реагирају, једни српско-православски, а други хрватско-католички.

Да разјасним њихов став.

Њихова директна традиција је чисто босанска. И данас има међу њима породица које воде порекло од Кулина бана-Кулиновићи, од Твртковића-Твртковићи, и много других од старе босанске властеле. Они су давље директно везани, у нашој Југословенској прошлости, са Босном и њеном историјом. Истом у половини 19 века, — до тада стварно аутономна Босна постала је права турска провинција. Али ни тада није покопана њихова идеја са самосталном Босном.

Са примањем ислама муслимани нису постали Турци. Они су остали стари непоколебљиви бошњаци, који су поред услуга Отоманској царевини, задавали Туркушама хиљ ду јада и никада се са њима нису спријатељили, а камоли се стопили у њих. У одбрану своје особености они су и крв лили и са истоверним Турцима, и небројене жртве у крви дали.

Што су везив ли свој лан ц уз турску галију, и бранили галију ради свог чамца, и рад своје судбине, то им се са националног гледишта особито са данашњег Југословенског не сме преписивати у зло. Управо обратно. Код наших хисторичара данас је опште мишљење, да је срећа за нашу нацију што смо били кроз векове у ставу турске царевине, када већ нисмо могли имати своју властиту државу. Јер ко зна, каква би етничка структура наших земаља била данас, да смо по несрећи кроз векове били у саставу Угарске Аустрије или Млетака. Судбина наше Корушке и многих наших периферијских крајева, најбољи нам је доказ за то. У исто време то је доказ, да наши муслимани нису у историји водили антинационалну политику, бранећи Турке. Много је била слабија са данашњег националног гледишта политика позивања Угарске, Млетака, Аустрије и других држава да уђу у Босну.

У продужју тог свог става, одбране Босне од туђина, а научени на иницијативу, они су једини — то подвлачим, — једини дочекали Аустрију с пушком у руци, и дали на хиљаде жртава, да јој спрече улазак. И касније увек, у свим политичким борбама, под видом верске аутономије или чега било — били су муслимани у опозицији аустријским властима. Све до Босанског сабора кад на жалост партијска борба и политичка неумешност отераше их у владин партијски блок.

И иза рата, у нашим партијским борбама, ви то знате, као и ја, да су били и посебно организовани и да су претставници њихови овде заступали становиште аутономије Босне.

Та је традиција босанских муслимана дубоко укоренења код њих, и о њој треба водити рачуна.

Но преко традиције босанске односно босанско-муслиманске лакше је прећи кад се прешло преко

других и свежијих и јачих, кад је и Србија и Црна Гора пребрисала своје странице за велику идеју Југословенску, — за Југославију. Само и зато је предуслов да се води рачуна о оном психичком моменту који у почетку нагласих. И њима треба признати ову праву вредност и заслуге које су учинили великој данашњици, кроз историју, а не мешати их — као што је то случај и навика племенских патриотских историја — у анационални и антинационални табор. Тако исто треба и сву данашњу и будућу политику удесити, ако хоћемо да остану на линији којом су прошли — тако да у свим гранама државне управе буду — наравно по способностима као и други заступани, као и остале психичке групе, о којима сам говорио, како би се и својим очима уверили о једнакости и равноправности у својој држави.

У том се — нека ми се допусти рећи — до сада грешило и можда је то и највећи разлог онаквом опозиционалном ставу пре 6 јануара 1929 године и по цену највећих жртава.

Верујући да ће се до крајњих конзервенција — водити код нас Југословенска национална политика, у правцу како сам горе навео, и верујући да су досадањи пропусти или случајни, или због незнавања овог муслиманског проблема код нас, ја ћу гласати за буџет.

Поштрејседник Др. Коста Поповић: Има реч г. Исо Богдановић.

Исо Богдановић: Господо народни посланици, сви ми кад смо дошли у ову кућу били смо свесни велике дужности и одговорности пред народом за послове које овде водимо. Ја сам мислио и веровао, да ће ова Скупштина бити најјача баш зато, што у њој неће постојати хрватско питање. Чим сам први пут зашао у народ, казвао сам да ниједан народни посланик није у тежим приликама и тежем времену заступао интересе свога народа него народни посланици у данашње доба. Сви народни посланици и другови у овоме дому сложили се у једном да у нашем народу влада тешка привредна криза која није само наша него целог света. Нарочито је услед ове велике кризе маса посланика истакла силне и велике потребе нашега народа и поднела Краљевској влади разне предлоге и народне жеље на хитно решавање. Сви посланици који су ушли у данашњи Парламенат ушли су једним веровањем, да ће у овоме Парламенту обзиром на његове односе са Краљевском владом као и сам политички положај у којем се он налази, моћи учинити врло много у корист нашега народа а нарочито нашега сељака. Но сва та питања која је посланички клуб и Парламенат до сада дотакао нису могла у ово кратко време добити своје решење јер су та питања тако отежна и замашна да је потребно добро и здраво расуђивање по њима па да би били правилно решени у интересу државе и народа.

Тешка привредна криза натерала је и нашу Владу да при изради свога буџета који се налази пред нама, да примери најјачи принцип штедње да бих на основу таквога принципа овај буџет могао бити доведен у склад народне платежне моћи. Господо народни посланици, ја као син сиромашног краја и наше кршне Лике могао бих одмах рећи, да би волео да у овом буџету завлада принцип раскоши него принцип штедње. Волео би зато јер моме сиромашноме крају много треба, а онај ко мало

има, мало може да да. Но поред свега тога обзиром на државне интересе и на газдовање нашим државним иметком, ја морам рећи, да је требало и доћи овако тешко време па да се код нас почну правилно схваћати и правилно управљати и газдовати нашом имовином. Па зато принцип штедње који је Министар финансија применио правећи овогодишњи буџет мора сваки савестан син ове Отаџбине поздравити.

Господо народни посланици, ја се нећу упуштаги у анализу буџета само као таквога, јер су то већ многи предговорници детаљно излагали али могу рећи неколико речи о остварењу самога буџета који је на принципу штедње створен. Многе колеге говорили су, да ли је овакав буџет какав је заиста одмерен према платежној моћи нашега народа. Ја мислим да нема никога од нас народних посланика ко може обзиром на данашње наше прилике утврдити ову истину, па зато ја кажем да је овај буџет у толико реалан у колико наш Министар финансија заиста за годину 1932-33 унесе новаца у своје касе.

Господо народни посланици, да би Г. Министар финансија могао остварити овај буџет и у интересу државе заиста унети у државне касе онолико колико је потребно за правилно функционисање нашег државног апарата, потребно му је, поред његових финансијских органа и наша велика морална помоћ у овоме послу. Сви ми народни посланици морамо у данашњим приликама осетити да је сваки од нас дужан да у овоме послу даде Г. Министру финансија сву своју моралну помоћ, а нашега пореског обвезника да васпитамо, да је данашња његова најсветија дужност да сваки од нас одговори својој пореској обавези и да са своје стране као патриота да оно што сваки свесни грађанин учинити мора. Ми смо свесни да у данашњим тешким приликама, када су кредити немогући и када је зајмове на страни тешко закључити, да при таквом стању ствари морамо бити упућени само на себе и да остаје оно освештано правило народно „уздај се у се и у своје кљусе“. И баш у овим тешким финансијским приликама наш народ треба свим силама да настоји, да својим сопственим средствима из ње изађе и тек онда кад наша држава сопственим средствима буде из ње изашла, онда ћемо да покажемо целоме свету колико наша држава је солидна и како она на здравим основама почива. Према овоме ја поздрављам Краљевску владу и увиђам њен тешки положај која заједно са нама носи одговорност на свим гранама државне управе, и чврсто верујем да је наша народна снага још довољно јака и да ће сложним и заједничким радом успешно и на задовољство читавога народа решити и ово питање правилно и добро.

Поред овога неколико напомена Краљевској влади: прво штедња у буџету принудила је Краљевску владу да овога пута буџетом редуцира масу чиновничког особља па сам слободан да у погледу реду-

ције кажем моје опажање и моје схватање. Мислим да Краљевска влада, извршујући уву редуцију, треба у овом послу узети све обзире социјалне, хумане а и државне интересе. Колико сам сазнао ова редуција ће у првом реду захватити један низ сиромашних и малих ситних чиновника, који су већином лиферовани у државну службу из сиромашних крајева и сиромашних породица. Социјални интересе тражи да се ови силни сиромашни и ситни људи што је год могуће поштеде јер није ни политички нити паметно да данас велики број наше сеоске деце која се налази лау разним надлештвима као ситни чиновници било финанси, било послужитељи било железнички стражари ит.д. да се данас врате на село и да нас народне посланике у селу назовају целатима. Како то није политички а није ни хумано да се принцип штедње баш па сиротињи највише мора осетити. Па сам зато слободан скренути пажњу Краљевској влади да ове ситне и незнатне чиновничке службенике не редуцирај, него да редуцира, чиновнике већих положаја који су за нашу државну администрацију апсолутно непотребни а политички њихово редуцирање наишло би па куд и камо веће разумевање од нашег народа него редуција малих и немоћних.

Друго наша Лика сиромашна и пасивни крај тражила је стално да се у интересу читавога тога краја реши једно питање о којем је Краљевска влада већ пре две године нешто радила, али није свршила. А то је питање земљишних заједница које је решено врло хитно и потребно. Кроз читаву личку долину леже огромне земљишне заједнице необрађене и пусте које чекају да им се пружи са стране државе помоћ новчана, да би са ове земљишне заједнице могле поделити народу нашем. И кад би се ово питање у Лици правилно регулисало онда у нашој Лици не би требало добацити на терет државе храну нити би Лика била у оволикој мери пасивна колико је данас. Па морам у име целог нашега краја да жаљим што не видим у буџету Министарства пољопривреде ни овога пута неку суму за ове сврхе одређене.

Верујући да ће Краљевска влада и даље брижно и марљиво, као до сада, у интересу народа, решавати правилно сва питања која су за наш народ обзиром на данашње прилике потребна и хитна, ја са своје стране изјављујем да ћу гласати за овај буџет, како у целости тако и у појединостима.

Поштрејседник Др. Коста Поповић: Са пристанком Народне скупштине, ја ћу ову седницу закључити, а идућу заказујем за сутра, у четвртак 3 априла 1932 у 9 часова пре подне са дневним редом: Наставак претреса о нацрту предлога буџета државних расхода и прихода са предлогом финансијског закона за 1932-33 годину.

Седница је закључена у 12.30 часова увече.

The first part of the document discusses the importance of maintaining accurate records of all transactions. It emphasizes that every entry should be clearly documented, including the date, amount, and purpose of the transaction. This ensures transparency and allows for easy reconciliation of accounts.

Furthermore, it is noted that regular audits are essential to identify any discrepancies or errors. By conducting these audits frequently, potential issues can be caught early, preventing them from escalating into larger problems. This proactive approach is key to maintaining the integrity of the financial system.

In addition, the document highlights the need for clear communication between all parties involved. Regular meetings and reports should be held to provide updates on the current status of the accounts and to discuss any pending matters. This fosters a collaborative environment where everyone is kept informed and can contribute to the overall success of the organization.

Finally, it is stressed that adherence to established financial policies and procedures is non-negotiable. These guidelines serve as a framework for decision-making and help to ensure consistency across all operations. Deviating from these standards can lead to confusion and inefficiency, which ultimately hinders the organization's growth and stability.

The second part of the document focuses on the implementation of robust internal controls. These controls are designed to minimize the risk of fraud, misstatement, and asset loss. By establishing clear lines of responsibility and authority, the organization can ensure that all activities are performed in accordance with the highest standards of ethical conduct.

A key element of these controls is the segregation of duties. This means that no single individual should be responsible for all aspects of a transaction. Instead, different tasks should be assigned to different people, which helps to prevent conflicts of interest and reduces the opportunity for manipulation. This principle is fundamental to maintaining the trust of stakeholders.

Another important control is the use of physical and digital security measures. All financial data and documents should be stored securely, both physically and electronically. Access to sensitive information should be restricted to authorized personnel only, and all data should be backed up regularly to prevent loss in the event of a disaster.

The document also discusses the importance of training and education for all employees. Regular training sessions should be held to ensure that everyone is up-to-date on the latest financial regulations and best practices. This empowers employees to make informed decisions and contributes to a culture of continuous improvement and accountability.

In conclusion, the document provides a comprehensive overview of the financial management process. It outlines the necessary steps for ensuring accuracy, transparency, and security in all financial operations. By following these guidelines, the organization can achieve its financial goals and maintain a strong, sustainable foundation for the future.